

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Башкір О.І., Цапко А.М., Ялліна В.Л.

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
до модуля дисципліни «Інноваційна педагогіка»

Харків – 2024

*Затверджено Редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди протокол № 1 від 17 січня 2024 р.*

Рецензенти:

Гриньова Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової і професійної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Золотухіна Світлана Трохимівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Башкір О.І., Цапко А.М., Ялліна В.Л. Педагогіка вищої школи: конспект лекцій до модуля дисципліни «Інноваційна педагогіка». Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. 178 с.

У навчально-методичному посібнику розроблені та викладені матеріали до курсу лекцій модуля «Педагогіка вищої школи» (3 кредити) дисципліни «Інноваційна педагогіка», яка вивчається здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта» в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди. Конспект лекцій становить викладення змісту п'яти лекцій з уточненням типу кожної лекції, питань та списків використаної літератури.

Рекомендовано для використання здобувачами освіти та викладачами під час вивчення дисциплін з педагогіки вищої школи, при написанні наукових робіт, кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня магістра, під час проходження педагогічної практики в закладах вищої освіти.

Видано за рахунок упорядника.

ЗМІСТ

Лекція 1. ВИЩА ШКОЛА ЯК ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА	4
1.1. Мета і завдання, структура і функції вищої школи	
1.2. Зміст освіти у вищій школі	
1.3. Предмет та завдання педагогіки вищої школи	
Лекція 2. СУБ'ЄКТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	31
2.1. Поняття та класифікація суб'єктів, які надають послуги у сфері вищої освіти	
2.2. Педагогічна професія як засіб професійно-педагогічної самореалізації викладача закладу вищої освіти	
2.3. Навчально-педагогічна та навчально-методична робота викладача	
2.4. Здобувачі освіти як науковий потенціал закладу вищої освіти	
Лекція 3. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	70
3.1. Форми організації навчання у ЗВО (лекції, практичні, семінарські)	
3.2. Активні форми організації навчання (тренінг, вебінар, круглий стіл, воркшоп)	
3.3. Методи і засоби навчання у вищій школі	
3.4. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти	
Лекція 4. ТЕХНОЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	103
4.1. Поняття технології в освіті	
4.2. Методика впровадження педагогічних технологій у процес навчання закладів освіти	
4.3. Оцінювання і контроль у вищій школі	
Лекція 5. ПОЗНАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСТВА ...	139
5.1. Навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти	
5.2. Техніка написання, оформлення, захисту наукової роботи	
5.3. Система виховної роботи в закладі вищої освіти. Особливості студентського самоврядування	

Лекція 1. ВИЩА ШКОЛА ЯК ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА

Тип лекції: інформаційна

Мета лекції: узагальнити актуальний матеріал та вивчити нормативну документацію з організації діяльності та функціонування закладів вищої освіти; на підставі виявлених рівнів та ступенів освіти України окреслити перспективи власного професійного розвитку магістра, утруднення та специфіку можливих викликів з огляду на міжнародні вимоги; ознайомитися з програмним забезпеченням окремих навчальних дисциплін, зокрема робочою програмою та силабусом дисципліни «Інноваційна педагогіка»; сформувати позитивну мотивацію до вивчення модуля дисципліни «Педагогіка вищої школи», ціннісне ставлення до пізнавальної діяльності, здатність до системного наукового мислення, критичного оцінювання набутого досвіду з позицій останніх досягнень науки та соціальної практики.

Питання лекції

1. Мета і завдання, структура і функції вищої школи
2. Зміст освіти у вищій школі
3. Предмет та завдання педагогіки вищої школи

1. Мета і завдання, структура і функції вищої школи

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [8].

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Основні принципи освіти в Україні такі:

– доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- взаємозв'язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти [10], є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємких та інформаційних технологій, конкурентноспроможних на ринку праці. Водночас, для утвердження нової школи, забезпечення особистісної орієнтації освіти необхідно виплекати особистість педагога, здатного до розвитку задатків, таланту, збереження індивідуальності кожного вихованця. Через це підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів, їхнє професійне вдосконалення розглядається як важлива умова модернізації освіти. Особливо велика надія при цьому покладається на вищу освіту [9, с.4].

Структура й доцільність створеної в Україні системи освіти характеризують її ефективність і перспективність розвитку [11]. На початку ХХІ сторіччя структура освіти в Україні має такі ланки:

1. Дошкільна освіта. Її здійснюють заклади дошкільної освіти: ясла, ясла-садки, дитячі садки, ясла-садки компенсуючого типу, будинки дитини, дитячі будинки інтернатного типу, ясла-садки сімейного типу, ясла-садки комбінованого типу, центри розвитку дитини, дитячі будинки сімейного типу;

2. Загальна середня освіта. Реформа структури середньої школи враховує фізичні, психологічні, розумові здібності дитини кожної вікової групи. Закон України «Про освіту» передбачає три рівні повної загальної середньої освіти: *початкова освіта* (чотири роки); *базова середня освіта*, яка здобувається в гімназії (п'ять років); *профільна середня освіта*, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (три роки);

3. Позашкільна освіта. До позашкільних закладів освіти належать центри позашкільної освіти (заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи; інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги у системі позашкільної освіти [6];

4. Професійно-технічна освіта. Система професійної (професійно-технічної) освіти складається з закладів професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять

діяльність у галузі професійної (професійно-технічної) освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників [7].

5. Вища освіта. Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [4].

6. Післядипломна освіта. До закладів післядипломної освіти належать такі: академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, удосконалення; навчально-курсів комбінати; підрозділи закладів вищої освіти (філії, факультети, відділення тощо); професійно-технічні заклади освіти; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах.

7. Аспірантура.

8. Докторантура.

9. Самоосвіта. Для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо.

Відповідно до статті 5 «Рівні та ступені вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту», підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми програмами на таких рівнях вищої освіти:

Рисунок 1. Рівні вищої освіти

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

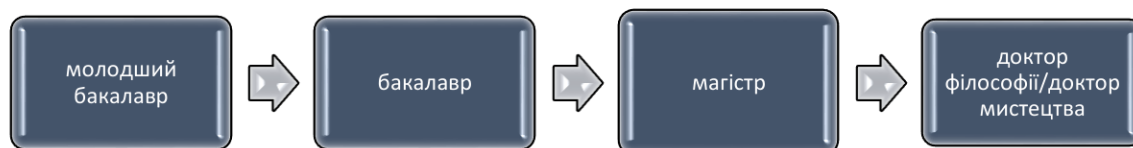
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності. Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв’язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою освітньої програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

Рисунок 2. Ступені вищої освіти

Молодший бакалавр – це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Обговорення зі студентами стандартів вищої освіти

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов’язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Доктор філософії – це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад’юнктурі). Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність або за освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або закладами вищої освіти.

Доктор мистецтва – це освітньо-творчий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора мистецтва у творчій аспірантурі. Першим етапом здобуття ступеня доктора мистецтва може бути асистентура-стажування, яка є формою підготовки мистецьких виконавських кадрів вищої кваліфікації. Порядок здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері культури за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Ступінь доктора мистецтва присуджується спеціалізованою радою з присудження ступеня доктора мистецтва закладу вищої освіти мистецького спрямування за результатом успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-творчої програми та публічного захисту творчого мистецького проєкту в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Нормативний строк підготовки доктора мистецтва у творчій аспірантурі становить три роки. Обсяг освітньої складової освітньо-творчої програми підготовки доктора мистецтва становить 30-60 кредитів ЄКТС.

ЄКТС або Європейська кредитно трансферна-накопичувальна система – це система, яка дозволяє кількісно (в кредитах) оцінити навчальні програми, дисципліни та навантаження студента та ін. Ця система забезпечує єдину міждержавну та міжуніверситетську процедуру оцінювання навчання, дозволяє виміряти і порівняти результати навчання студентів, допомагає академічному визнанню і зарахуванню результатів навчання у різних навчальних закладах.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», обсяг одного кредиту становить 30 годин.

Вивчаючи питання вищої освіти в Україні, з огляду на зазначене вгорі, особливу увагу слід приділити питанню **Болонського процесу**. Основна ідея цього документу – двоступенева структура вищої освіти, використання системи

кредитів ЄCTS, міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти, що надає особі кваліфікацію та право продовжувати навчання за програмами магістра в інших європейських країнах. Важливо зазначити, що метою Болонського процесу є: 1) підвищити якість освітніх послуг та набути європейською освітою незаперечних конкурентних переваг; 2) розширити доступ до європейської освіти; 3) сформувати єдиний ринок праці вищої кваліфікації в Європі; 4) розширити мобільність студентів та викладачів; 5) прийняти порівнювану систему ступенів вищої освіти з видачею зрозумілих у всіх країнах Європи додатків до дипломів; 6) підвищити рівень конкурентоспроможності Європейської системи вищої освіти.

Болонський процес - це процес європейських реформ, що спрямований на створення спільної Зони європейської вищої освіти

Одним із принципів Болонського процесу є, по-перше, *ведення двох циклів навчання* (отримання ступеня бакалавра з тривалістю навчання 3 – 4 роки та надання ступеня магістра (1 – 2 роки навчання після бакалаврату)); по-друге, *введення кредитної системи*. Пропонується увести в усіх національних системах освіти єдину систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. Систему пропонується зробити накопичуваною, здатною працювати в рамках концепції “навчання протягом усього життя”.

Крім того, виразними для Болонського процесу є такі аспекти:

✓ *контроль якості освіти.* Оцінювання якості освіти буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях та навичках, які набули випускники. Оцінку будуть давати незалежні акредитаційні агентства;

✓ *розширення мобільності.* Передбачається на основі виконання попередніх пунктів розвиток мобільності студентів та викладацького складу;

✓ *забезпечення працевлаштування випускників.* Проголошується орієнтація ЗВО на кінцевий результат: знання випускників мають застосовуватись і використовуватись в усій Європі;

✓ *забезпечення привабливості європейської системи освіти.* Одним із завдань, що мають бути вирішені в ході Болонського процесу, залучення до Європи велику кількість студентів з інших регіонів світу;

✓ *вища освіта повинна ґрунтуватися на наукових дослідженнях.* Викладачі повинні обов'язково мати тему наукових досліджень і пов'язувати її з навчальним процесом. Залучати студентів до науково-дослідної роботи.

Усі зазначені вгорі аспекти ґрунтуються на основі статуту європейських університетів XIX ст., який визначає три основні функції ЗВО: 1) освітня (просвітницька, виховна); 2) культурологічна; 3) наукова [9].

В Україні мета, завдання, структура, типи та основні напрями реформування закладів вищої освіти визначені законами України «Про освіту» [5], «Про вищу освіту» [4], а також Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») [3].

Відповідно до п. 7 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Створення, реорганізація та ліквідація ЗВО регулюються Законом України «Про вищу освіту» (ст. 31). Головними структурними підрозділами ЗВО є кафедра, факультет, філія, бібліотека тощо (ст. 33 ЗУ «Про вищу освіту»). Також як структурні підрозділи ЗВО можуть створюватися навчально-наукові, навчально-науково-виробничі й науково-дослідні центри (комплекси, інститути). Для вирішення поточних питань діяльності ЗВО створюються робочі органи (ст. 38): ректорат, деканати, приймальна комісія, компетенція яких визначається ректором відповідно до статуту ЗВО.

Основними напрямками діяльності закладу вищої освіти є такі:

- підготовка фахівців різних ступенів вищої освіти (першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового));
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідна робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота;
- здійснення зовнішніх зв'язків тощо.

Серед головних завдань закладу вищої освіти зазначимо такі:

- провадження освітньої діяльності, яка включає навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність;
- забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості і взаємної поваги в стосунках між працівниками, викладачами та здобувачами освіти;
- забезпечення набуття студентами знань з певної галузі наук та підготовка їх до професійної діяльності;

- забезпечення виконання умов державного контракту та інших угод на підготовку фахівців з вищою освітою;
- проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців та науково-технічного і культурного розвитку держави;
- підготовка молоді для самостійної наукової, викладацької або мистецької діяльності;
- інформування абітурієнтів і студентів про ситуацію, що склалася на ринку зайнятості;
- перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів; просвітницька діяльність.

Питання управління закладом вищої освіти регулюється розділом VII Закону України «Про вищу освіту», де прописано повноваження керівника ЗВО (ректора (президента), начальника, директора), розглянуто компетенцію вченої ради та наглядової ради національного ЗВО, порядок діяльності органів громадського самоврядування, зокрема й органів студентського самоврядування.

Крім того, Законом України «Про вищу освіту» передбачене право закладу вищої освіти самостійно визначати форми навчання та види організації навчально-виховного процесу, самостійно розробляти та запроваджувати власні програми наукової та науково-виробничої діяльності, удосконалювати та актуалізувати організаційну структуру, створюючи певні структурні підрозділи (інститути, коледжі, технікуми, факультети, відділення, філії тощо) [8].

2. Зміст освіти у вищій школі

Перш ніж розглядати зміст освіти у вищій школі, доцільно звернутися до сутності терміна «освіта». Освіта – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у закладах освіти або самостійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду [1]. При цьому варто зазначити на поєднанні знань з особистісними

якостями, уміннями самостійно розпоряджатися своїми знаннями. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [4].

Традиційно виділяють три види освіти: загальну, політехнічну і професійну.

Загальна освіта передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками з основ наук, які потрібні людині у повсякденному житті, а також підготовку до здобуття професійної освіти. Загальну освіту здобувають у загальноосвітніх навчально-виховних закладах (школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах).

Політехнічна освіта (грец. poly – багато і techne – мистецтво, майстерність, вправність) виконує функцію ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності основних технологічних процесів, оволодіння вміннями й навичками обслуговування найпростіших технологічних (виробничих) процесів. Окремими компонентами політехнічної освіти людина оволодіває впродовж усього життя шляхом стихійного пізнання навколишньої дійсності, у процесі здобуття загальної та професійної освіти, а також беручи участь у виробничій діяльності.

Професійна освіта спрямована на оволодіння знаннями, уміннями й навичками, які потрібні для здійснення професійної діяльності. В Україні професійну освіту здобувають у вищих та професійно-технічних закладах освіти.

Зміст освіти – це чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетентностей, якими людина оволодіває шляхом навчання у закладі освіти або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв’язанню генерального завдання – формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості. Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні.

Зміст освіти (загальної, політехнічної, професійної) не є сталою величиною. Він змінюється залежно від рівня розвитку науки, соціально-економічного, культурного стану суспільства з урахуванням потреб освітньої підготовки молоді та перспектив соціального й економічного розвитку країни. Процес удосконалення змісту освіти, зокрема професійної, потребує чималих зусиль. Тут треба враховувати перспективу, тому що випускники ЗВО працюватимуть у різних галузях народного господарства тривалий час після здобуття професійної освіти. Справа ускладнюється ще й тим, що обсяг нових знань (інформації) з усіх наук у середньому подвоюється через 3–6 років. Ось чому так важливо при формуванні змісту освіти для підготовки фахівців певної спеціальності вибрати з великого масиву саме таку інформацію, яка є результатом найновіших наукових досягнень і стане базовою для становлення фахівця з погляду перспективи його професійної діяльності [1].

Зміст освіти закріплюється державними документами та навчально-методичними комплексами. Це навчальні плани, навчальні програми, підручники, посібники.

Навчальний план – основний нормативний документ (стандарт) закладу вищої освіти, що складається на підставі освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців та визначає організацію їхньої навчальної діяльності. Навчальним планом охоплено: графік процесу навчання; перелік та обсяг навчальних дисциплін; послідовність їх вивчення;

конкретні форми проведення занять (лекції, семінари, лабораторні тощо) та їхній обсяг; форми проведення підсумкового контролю (екзамен, залік, диференційований залік); порядок проведення практик, їхні види; обсяг часу, відведеного на самостійну роботу студентів; кількість курсових робіт, які виконує студент за період навчання; зміст і форми державної атестації. Навчальний план складають провідні викладачі, зазвичай декани факультетів, завідувачі кафедр. Затверджується навчальний план керівником закладу вищої освіти і скріплюється відповідними печатками.

Навчальна програма – державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання. Навчальні програми є базовими з основних дисциплін з урахуванням державних стандартів та освітніх програм. На їхній основі кафедри ЗВО розробляють робочі навчальні програми, які затверджуються кафедрами, радами факультетів та вченими радами вишів. *Робочі навчальні програми обов'язкові для виконання викладачами.*

У підготовці навчальних програм треба ретельно дотримуватися вимог наступності між змістом освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах, а також ступенями підготовки фахівців у рамках вищої школи – молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів, докторів філософії.

Навчальна програма є базовим документом при підготовці підручників і навчальних посібників для вищої школи.

Аналіз зі здобувачами освіти Робочої навчальної програми та силабуса з дисципліни «Інноваційна педагогіка»

https://lms.hnpu.edu.ua/pluginfile.php/287436/mod_resource/content/2/ПІ_ІІ_014_УМЛФ_2023.pdf

https://lms.hnpu.edu.ua/pluginfile.php/287437/mod_resource/content/2/СИЛАБУС_ІІ_014_УМЛФ_2023.pdf	

Підручник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Навчальний посібник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з окремих аспектів програми, а також подається додатковий матеріал для формування в студентів умінь і навичок.

Якщо для загальноосвітніх навчально-виховних закладів готують переважно підручники, де чітко визначені параметри щодо змісту освіти, то у ЗВО більш поширені навчальні посібники. Це дає змогу викладачам і студентам значно розширювати діапазон пізнавальної діяльності, залучати додаткові наукові джерела, особливо ті, в яких подається нова наукова інформація.

Забезпечення якісного освітнього процесу у закладах освіти в умовах очного, дистанційного та змішаного навчання є неможливим без урізноманітнення його різноманітним навчальним контентом. Розглянемо декілька з них:

Електронний навчальний ресурс – це навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп’ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМКД) – об’єднання навчально-методичних, програмно-технічних та організаційних засобів, що забезпечують повну сукупність освітніх послуг (організаційних, методичних,

теоретичних, практичних, експериментальних, консультаційних тощо), які необхідні та достатні для вивчення конкретної навчальної дисципліни для певної форми навчання (очної, заочної).

Електронний аналог друкарського видання – електронне видання (подане у форматах pdf, doc, jpg, djv, djvu, html та ін.), в якому, в основному, відтворено відповідне друковане видання.

Електронні демонстраційні матеріали – електронні матеріали (презентації, схеми, відео- аудіозаписи та ін.), призначені для супроводу навчального (навчально-виховного) процесу.

Комп'ютерний тест – стандартизовані завдання, представлені в електронній формі, призначені для вхідного, проміжного і підсумкового контролю рівня навчальних досягнень, а також самоконтролю та/або такі, що забезпечують вимірювання психофізіологічних і особистісних характеристик випробовуваного.

Електронний довідник – електронний ресурс, що містить короткі відомості наукового, виробничого або прикладного характеру, розташовані в певному порядку (алфавітному, систематичному, хронологічному тощо), в якому передбачено управління пошуком відомостей.

Електронна бібліотека об'єктів – це набір електронних ресурсів, в якому передбачено (апаратно, програмно) можливості для створення, пошуку і використання інформації. Містять інформаційні об'єкти в різних форматах.

Електронні методичні матеріали – це видання, що містять матеріали щодо методики викладання і вивчення навчальної дисципліни (навчального предмету, розділу, модуля, частини); виконання практичних і лабораторних робіт; виконання завдань; розв'язування задач, виконання курсових і дипломних робіт; проведення науково-дослідних робіт; організації і проведенню ділових ігор тощо.

Електронний підручник – це універсальний гіпермедійний засіб інтерактивного навчання, який містить зміст навчання однієї дисципліни (або різних навчальних дисциплін), викладений у компактній формі

гіпертекстового середовища і призначений для використання у навчальному процесі.

Електронний посібник – це універсальний гіпермедійний засіб інтерактивного навчання, матеріал якого розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості, викладені у компактній формі гіпертекстового середовища.

Спираючись на наказ МОН України від 01.10.2012 № 1060 «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси» [12] можна виділити такі види цифрового навчального контенту:

електронна версія друкованого видання – електронне видання, що відтворює друковане видання, зберігаючи розміщення на сторінці тексту ілюстрацій, посилань, приміток тощо;

електронна хрестоматія – електронне навчальне видання, що містить літературно-художні, історичні, музичні та інші твори чи уривки з них, які є об'єктом вивчення у навчальному предметі, дисципліні;

електронне видання – документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості, містить інформацію у форматі електронних даних чи програм (або їх комбінації), для використання якої потрібні цифрові пристрої;

електронний довідник – електронне довідкове видання прикладного характеру, побудоване в систематичному порядку, призначене для швидкого пошуку певних відомостей;

електронний лабораторний практикум – електронне практичне видання, що містить завдання практичного змісту, моделі природних та/або штучних об'єктів, процесів і явищ із застосуванням засобів комп'ютерної візуалізації;

електронний навчальний посібник – електронне навчальне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник;

електронний освітній ігровий ресурс (EOIP) – різновид EOP, що поєднує пізнавальну та розвивальну функції, містить цілісний теоретичний

матеріал і компетентнісні завдання з навчального предмета, подані в ігровій формі;

електронний підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію;

електронний практикум – електронне навчальне видання, що містить сукупність практичних завдань та/або вправ із певного навчального предмета, дисципліни, які сприяють формуванню компетентностей та містять інтерактивні елементи;

електронний робочий зошит – електронне практичне видання, що містить дидактичний матеріал і сприяє самостійній роботі учня під час освоєння навчального предмета;

електронний словник – електронне довідкове видання, що містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, термінів, фразеологізмів тощо) з відомостями про їх значення, вживання, будову, походження тощо;

електронні дидактичні демонстраційні матеріали – електронні матеріали (статичні та динамічні двовимірні та тривимірні моделі, мапи, креслення, схеми, репродукції, інші допоміжні ілюстративні матеріали, відео- й аудіозаписи тощо), що можуть використовуватись як допоміжні в освітньому процесі;

електронні методичні рекомендації – електронне практичне видання з певної теми, розділу або питання навчального предмета, дисципліни, курсу, роду практичної діяльності з методикою виконання окремих завдань, певного виду робіт, а також заходів.

Отже, на сьогодні відома велика кількість видів навчального контенту, способів його застосування з метою підвищення рівня якості знань здобувачів освіти.

3. Предмет та завдання педагогіки вищої школи

Серед науково-навчальних дисциплін і всієї сучасної системи підготовки фахівця з вищою освітою важливе місце належить педагогіці вищої школи, науковий зміст якої становить необхідну частину теоретичного та практичного арсеналу сучасного викладача [9, с.4]. Педагогіка вищої школи – наука про навчання та виховання студентів, про формування особистості фахівця вищої кваліфікації.

Педагогіка вищої школи є водночас наукою і мистецтвом. Як наука педагогіка вищої школи має свій предмет, методи дослідження та перспективи розвитку. Вона розкриває сутність виховання студентів як педагогічного процесу, його закони і закономірності, умови, за яких ці закони повніше проявляються, умови та способи прогнозування педагогічного процесу тощо.

Як мистецтво педагогіка вищої школи вимагає творчого натхнення і захопленості цією наукою від кожного викладача і творчого застосування теорії у практиці.

Предметом педагогіки вищої школи є дослідження особливого виду педагогічної діяльності, спрямованої на розкриття закономірностей і пошук раціональних шляхів навчання та формування майбутнього фахівця певної кваліфікації.

Педагогіка вищої школи, що виникла на базі загальної (точніше шкільної) педагогіки, розглядає вищі рівні навчання та виховання дорослої людини. Серед завдань педагогіки вищої школи варто зазначити такі:

- ✓ аналіз соціально-історичних характеристик системи вищої освіти;
- ✓ аналіз змісту, форм і методів навчання, розвитку і виховання студентів у закладі вищої освіти;
- ✓ аналіз методів контролю і оцінки успішності студентів на основі системного підходу;
- ✓ розроблення нових технологій навчання і виховання у ЗВО;

✓ розкриття педагогічних закономірностей формування студентів як майбутніх фахівців.

Серед функцій педагогіки вищої школи доцільно зазначити такі: *аналітичну* (теоретичне вивчення, опис, аналіз педагогічних явищ і процесів, причинно-наслідкових зв'язків; аналіз, узагальнення та інтерпретація і оцінка педагогічного досвіду); *прогностичну* (забезпечення наукового обґрунтування цілей, планування педагогічного процесу, ефективного керівництва освітньою політикою); *проективно-конструктивну* (розроблення нових технологій та втілення результатів досліджень).

Категорії педагогіки вищої школи

Як і кожна наука, педагогіка вищої школи має свій категорійно-понятійний апарат. Науковці В. М. Галузинський, М. Б. Євтух поділяють їх на три види [1]:

1. Методологічні категорії: педагогічна теорія, педагогічна концепція, педагогічна ідея, педагогічна закономірність, педагогічний принцип.
2. Процесуальні категорії: виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості, навчально-виховний процес.
3. Суттєві категорії: мета, завдання і зміст виховання, професіограма спеціаліста, диференційований та індивідуальний підходи, педагогічні технології навчання і виховання, самостійна робота студентів, науково-дослідна діяльність студентів та ін.

Оскільки педагогіка вищої школи – це наука про виховання, освіту та навчання студентства, то основними поняттями (категоріями) її є виховання, освіта, навчання, а також категорія педагогічний процес.

Рисунок 3. Категорії педагогіки вищої школи

Категорія ОСВІТА містить три складники: здобуття знань, умінь, навичок; формування на цій основі світогляду; розвиток пізнавальних здібностей особистості.

Освіту не можна визначати як просту суму знань, умінь та навичок, що відповідає усталеному рівні. Освіта обов'язково повинна включати виховання необхідних для професії якостей та властивостей особистості. А також уміння творчо застосовувати, самостійно поповнювати, трансформувати і розвивати знання. Освіта студентів передбачає володіння загальними і професійними знаннями, виробничими уміннями і навичками згідно з профілем, а також твердими та м'якими навичками.

Поняття «освіта» відрізняється широтою смислових значень, багатогранністю аспектів актуальності, глибиною значущості. У класичній теорії навчання зазначається, що категорія освіти має п'ять аспектів: освіта як цінність, як система, як процес, як послуга та освіта як результат [2, с.8].

Рисунок 4. Аспекти освіти як категорії педагогіки вищої школи

Освіта як цінність передбачає прилучення до культури – до того багатства, що накопичило суспільство, цивілізація. Ціннісна характеристика передбачає розгляд трьох взаємозалежних блоків: освіта як цінність державна, суспільна, особистісна.

Освіта як система має певну структуру (складники та зв'язки), яка може бути представлена за різними ознаками (функціональні завдання, рівні управління, джерела фінансування, рівні і форми навчання тощо).

Освіта як процес – це спеціально організоване передавання соціально значущого досвіду, процес цілеспрямованої зміни властивостей особистості, перетворення свідомості, формування людини як особистості, як професіонала. Освіта як процес руху до заданої мети навчання характеризується суб'єктивно-об'єктивними діями викладачів і студентів.

Освіта як послуга передбачає створення умов для ефективного навчального процесу і досягнення запланованого результату.

Освіта, нарешті, може розглядатися, як результат державного, суспільного та особистісного здобуття усіх тих цінностей, які виникли в процесі освітньої діяльності, які значущі для економічного, морального, інтелектуального стану всіх споживачів продукції освітньої сфери. Освіта як результат – свідчить про завершення деякого її етапу, про закінчення закладу освіти та засвідчення цього факту сертифікатом (свідоцтвом, дипломом).

НАВЧАННЯ передбачає спільну діяльність викладачів та студентів. Складові навчання – учіння та викладання.

ВИХОВАННЯ у широкому розумінні означає керівництво розвитком. Але процес керівництва розвитком може проходити як умисний, тобто як цілеспрямована діяльність спеціально виділених для цієї мети осіб – вихователів, педагогів, кураторів (це виховання у вузькому значенні слова). З другого боку, на людину впливає вся сукупність життєвих умов, її «виховує життя». Це – широкий зміст поняття виховання. Під вихованням студентської молоді розуміють формування протягом навчання у закладі вищої освіти морально-психологічної готовності самовіддано працювати за обраним фахом.

Як категорія педагогіки ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС включає всю систему навчальних і виховних засобів, застосованих у тому чи тому закладі освіти та організованих відповідно до вимог педагогіки.

Необхідно зазначити, що категорії як найбільш загальні поняття науки у різних галузях педагогіки не відрізняються за назвою. Але цілком очевидно, що ці категорії мають специфіку залежно від того, який ступінь навчання ми розглядаємо. Так, зміст освіти в середній загальноосвітній школі та закладі

вищої освіти різний; значно різняться і методики виховного впливу, що застосовуються у школі та ЗВО.

Методи педагогіки вищої школи

Методи педагогіки вищої школи здебільшого збігаються з традиційними методами дослідження шкільної педагогіки. Серед них варто зазначити методи спостереження; метод вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду; методи педагогічного експерименту; метод тестування; анкетування (іменне, анонімне, відкрите, закрите); інтерв'ювання (звичайне та формальне); вивчення навчальної документації, письмових робіт студентів.

Предмет і методи педагогіки вищої школи нерозривно пов'язані. Педагогічне дослідження є надзвичайно складним процесом, оскільки має справу з людиною – істотою суто індивідуальною у своєму розвитку, яка зазнає, навіть у період її дослідження, істотних змін.

Дидактика вищої школи

Дидактика вищої школи – галузь педагогічних знань, один із розділів загальної дидактики. Сучасна дидактика вищої школи – це розділ педагогіки вищої школи, який вивчає закономірності і принципи навчання, досліджує проблеми змісту, методів, форм і технологій професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах ЗВО [1].

Об'єктом дидактики вищої школи є навчальний процес у закладах вищої освіти. Оскільки сучасний етап розвитку людства вимагає неперервної освіти людини впродовж життя, а вища освіта стає доступною для кожного, зона дії дидактики значно розширюється й охоплює проблеми також навчання людей зрілого віку (від 20 років і старше).

Предметом дидактики вищої школи є визначення мети і завдань навчання у ЗВО, окреслення змісту освіти, виявлення закономірностей процесу навчання, обґрунтування принципів і правил навчання, розробка форм, методів і прийомів навчання у ЗВО, визначення матеріальних засобів навчання у вищій школі [8].

До категоріального апарату дидактики вищої школи належать:

✓ *викладання* – діяльність викладача, яка полягає в постановці перед студентами пізнавальних завдань, повідомленні нових знань, організації навчально-пізнавальної діяльності студентів та керівництво нею, перевірці якості набутих ними знань, умінь і навичок;

✓ *учіння* – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння уміннями і навичками, у широкому розумінні – оволодіння соціальним досвідом у його узагальненому вигляді;

✓ *навчання* – цілеспрямований процес взаємодії викладача зі студентами з метою засвоєння студентами знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання – двосторонній процес, який поєднує у собі учіння і викладання;

✓ *освіта* – процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості (визначення, прийняте XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО).

Серед найважливіших завдань дидактики вищої школи М.М. Фіцула виділяє такі:

- розкриття педагогічних закономірностей, що діють у межах навчання й освіти, їх використання для побудови процесу навчання з метою оволодіння майбутніми фахівцями – студентами ЗВО – сучасними науковими знаннями;
- розроблення теорії вищої освіти;
- конструювання освітніх технологій;
- удосконалення змісту підготовки фахівців різних профілів [13].

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що становить зміст вищої освіти?
2. Що є цінним для української освіти відповідно до Бононського процесу?
3. Визначте сучасні напрями оновлення змісту освіти вищої школи.
4. Які завдання стоять сьогодні перед вищою школою?
5. Які завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі?
6. Доповніть перелік завдань педагогіки вищої школи як науки.

7. Які проблеми вивчає педагогіка вищої школи як наука?
8. Що слугує джерелом педагогіки вищої школи?
9. Яке місце посідає педагогіка вищої школи у системі педагогічних наук?
10. Обґрунтуйте значення здобутків психології для розвитку педагогіки вищої школи.
11. У чому полягає сутність предмета педагогіки вищої школи?
12. Проаналізуйте зв'язки педагогіки вищої школи з іншими гуманітарними науками.
13. Розкрийте сутність основних функцій педагогіки вищої школи.
14. Як можна пояснити проєктивно-конструктивну функцію педагогіки вищої школи?
15. Визначте поняття «дидактики вищої школи» та її основні категорії.
16. Які завдання виконує дидактика вищої школи?
17. У чому полягають тенденції розвитку педагогіки вищої школи?
18. Розкрийте сутність парадигми розвитку вищої освіти в Україні в ХХІ ст.
19. Охарактеризуйте принципи, на яких ґрунтується сучасна освітня діяльність.
20. Що є стратегічним напрямом освітньої політики України на сучасному етапі?

Список використаної літератури

1. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія : Навч. Посібник. Дніпро, 2014. 416 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.

3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Редакція від 29.05.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
4. Закон України «Про вищу освіту». Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
5. Закон України «Про освіту». Редакція від 04.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
6. Закон України «Про позашкільну освіту». Редакція від 22.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
7. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Редакція від 06.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
8. Мартинець Л. А. Педагогіка вищої школи: опорний конспект лекцій Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 40 с.
9. Навчальний посібник з дисципліни «Педагогіка вищої школи» / Уклад. А.В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 102с.
10. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
11. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / О.І. Федоренко, В.О. Тюріна, С.П. Гіренко, С.М. Бойко, М.О. Котелюх, П.Д. Червоний, О.В. Медведєва; за заг. ред. О.І. Федоренко. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.
12. Положення про електронні освітні ресурси. Редакція від 19.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text> (дата звернення: 6.01.2024)
13. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.

Лекція 2. СУБ'ЄКТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тип лекції: лекція-бесіда

Мета лекції: сформувати чітке уявлення про поняття освіти як послуги; суб'єктів освітньої діяльності; педагогічну професію, особливості професійно-педагогічної діяльності викладача; підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів; уточнити особливості студентства як соціальної і вікової групи.

Питання лекції

1. Поняття та класифікація суб'єктів, які надають послуги у сфері вищої освіти
2. Педагогічна професія як засіб професійно-педагогічної самореалізації викладача ЗВО
3. Навчально-педагогічна та навчально-методична робота викладача
4. Здобувачі освіти як науковий потенціал закладу вищої освіти

1. Поняття та класифікація суб'єктів, які надають послуги у сфері вищої освіти

Входження України до Європейського освітнього простору висуває вимогу організовувати навчальний процес відповідно до нової філософії освіти – новий тип відносин між викладачем та студентом, нові педагогічні технології, відхід від репродуктивних методів викладання, прозорість освітнього процесу тощо. Наростаючі протиріччя вітчизняної освіти виявляються в такому: у невідповідності змісту освіти сучасному рівню розвитку знань; у розриві між змістом освіти і реальними освітніми запитами здобувачів освіти та потребами суспільства, що розвивається; у глибокій соціальній нерівності в галузі освіти; у зростаючому дисбалансі між сферою освіти та ринком праці; нездатності системи освіти адаптуватися до нових умов професійної діяльності тощо. Це вимагає нового осмислення змісту, структури, форм і методів освіти, а також висуває нові вимоги до суб'єктів вищої освіти.

Крім того, децентралізація, автономізація закладів освіти зумовлюють пошук нових способів управління, що дозволяють враховувати цінності та цілі кожного суб'єкта освіти, визначати пріоритетні напрями розвитку освіти, сутність, зміст та структуру якості освіти стосовно власних цілей, підвищувати керованість на всіх рівнях системи освіти. Система відносин усередині освітнього співтовариства задається типом соціальності і тому дуже різноманітна. Система освіти – це завжди відносини між окремими суб'єктами з їхніми потребами та інтересами.

Глобальний ринок освітніх послуг офіційно почав функціонувати після того, як Світова організація торгівлі розширила перелік послуг, торгівля котрими здійснюється відповідно до GATS (General Agreement on Trade in Services), включивши окрему категорію «послуги в галузі науки і освіти». Зазначене зумовило оперування такими поняттями, як ринок освітніх послуг, експорт-імпорт освітніх послуг, маркетинг освітніх послуг, бізнес-освіта та ін. Надання цих послуг стало вважатися фактором суспільного й економічного розвитку, а отже, й прибутковим бізнесом. Це призвело до посилення конкуренції між закладами освіти та зростання попиту на якісну вищу освіту.

Сьогодні найпоширенішим інструментом визначення престижності й конкурентоспроможності закладу освіти є складання міжнародних рейтингів.

Обговорення зі студентами

	<i>Наведіть приклади найбільш відомих міжнародних рейтингів</i>	<u>https://mon.gov.ua/ua/news/q-s-world-university-rankings-predstaviv-perelik-topovih-universitetiv-svitu-2024</u>	

Серед найбільш впливові з них зазначимо QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings та QS Higher Education System Rankings [1].

Надання освітніх послуг є провідним напрямом діяльності закладу вищої освіти. Порядок здійснення освітньої діяльності регулюється Законом України

«Про освіту», п. 18 ч. 1 ст. 1 якого встановлює, що освітня послуга – це комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Отже, основними ознаками освітньої послуги є такі:

- 1) надання суб'єктом освітньої діяльності;
- 2) здійснення таким суб'єктом комплексу дій, що затверджений законодавством, освітньою програмою та/або договором;
- 3) отримання певних результатів навчання здобувачем освіти.

У своїй статті А.Я. Дмитрів відмічає, що освітні послуги задовольняють особистісні (кінцевий споживач), колективні (підприємства-роботодавці) та суспільні (держава, суспільство) потреби [7].

З погляду особистості – це процес передачі кінцевому споживачеві сукупності знань, умінь та навичок професійного змісту, які необхідні для задоволення його особистих потреб в отриманні професії, а також самовдосконаленні та самоствердженні; цей процес здійснюється за умов тісної взаємодії зі споживачем відповідно до встановленої програми та за певною формою (денна, заочна, вечірня або дистанційна).

З позиції закладу освіти – це процес фахової підготовки, підвищення кваліфікації або перепідготовки персоналу, які необхідні для забезпечення його подальшої працездатності, підтримки конкурентоздатності й розвитку людського капіталу в змінному ринковому середовищі.

З позиції держави – це процес, який забезпечує формування й розвиток особистісного та інтелектуального потенціалу суспільства. Проте автор не враховує, що в сучасних умовах в освітню діяльність включається роботодавець.

У роботі Г. Міщенка відмічається, що товаром закладу вищої освіти можна вважати «випускника і диплом як документ, що гарантує певні дивіденди від інвестованих матеріальних і моральних зусиль» [15]. Але з таким твердженням не можна погодитись. Зазначимо, що випускник ЗВО не

може бути товаром, він виступає носієм загальних і спеціальних (професійних) компетентностей, передбачених освітньою програмою, і які інтегруються в програмних результатах навчання (ПРН). Заявлений Г. Міщенком підхід пояснюється тим, що на ринку праці, дійсно, часто конкурують дипломи закладів вищої освіти, не дивлячись на те, що, по-перше, випускники ЗВО мають різний рівень теоретичних знань, умінь і практичних навичок, по-друге, працюють вони не завжди за своїм напрямом освіти (або освітньою програмою), для яких, відповідно до стандарту вищої освіти, передбачається різний перелік компетентностей і ПРН. Отже, *освітня послуга – складна категорія, котра характеризує різні сторони освітнього процесу. Специфічність проявляється в тому, що результатом споживання освітніх послуг є благо для економіки всієї країни і суспільства.*

Для освітніх послуг характерні такі ознаки:

- нематеріальність, тобто освітні послуги не можна відчутти або побачити; невіддільність викладача й студента, бо вони знаходяться в одній аудиторії або в режимі on-line в той самий час;

- непостійна якість надання, оскільки викладачі мають різний рівень кваліфікації, а здобувачі освіти – різний рівень підготовки, різний рівень сприйняття нового, крім того, впливають бажання й здатності здобувача освіти оволодіти компетентностями, якість і структура освітньої програми, залежність від забезпеченості процесу сучасним лабораторним обладнанням, комп'ютерними програмними продуктами та від інших умов;

- високий рівень собівартості;

- тривалі виробничі терміни;

- віддалене виявлення результатів;

- низькі рівні відчутності, котрі виявляються в тому, що неможливо оцінити якість та обсяг освітньої послуги, доки вона не буде повністю спожита;

- невід'ємність освітньої послуги від джерела її отримання; незбережуваність;

- нематеріальність.

Разом з тим, отримані компетентності й ПРН не тільки зберігаються, але й накопичуються в результаті перепідготовки, підвищення кваліфікації, отримання другої освіти тощо, або з часом втрачаються, або морально застарівають. Слід підкреслити, що в умовах нової економіки невідділеність викладача від споживача (здобувача освіти) також змінюється, оскільки, крім двох суб'єктів навчального процесу, з'являється ще один суб'єкт – роботодавець, який є кінцевим споживачем набутих потенціальним працівником компетентностей.

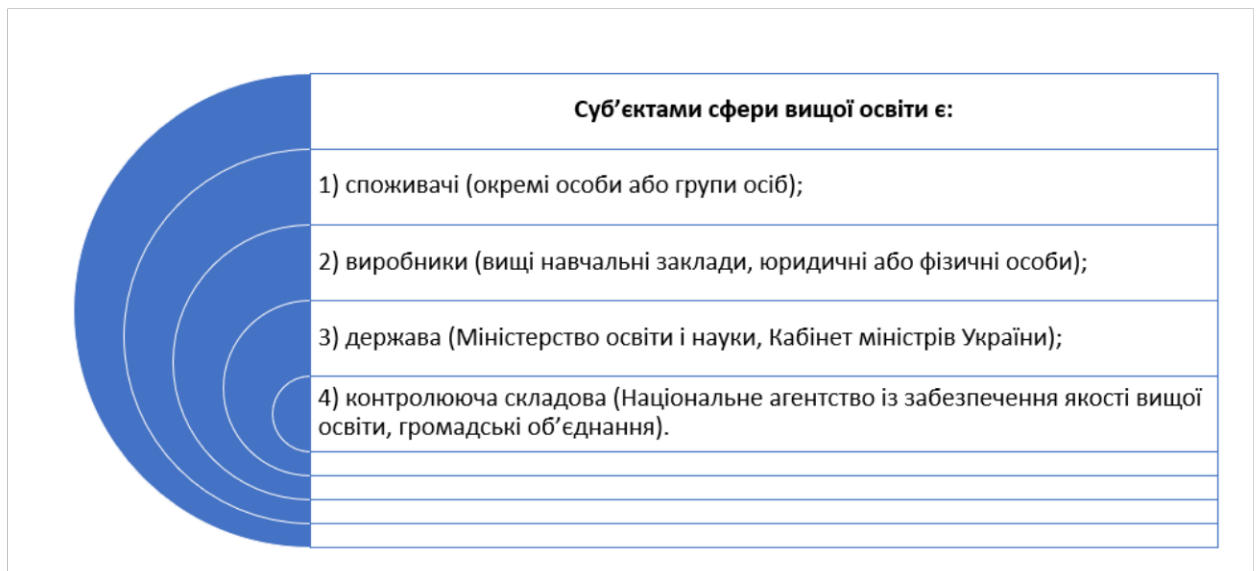
Аналіз джерел показав наявність пропозицій вважати в якості товару освітню послугу у вигляді сукупності *матеріального* (навчальних приміщень, обладнання, технічних засобів тощо), *нематеріального* (навчальних програм, курсів, освітніх форм тощо) та *інтелектуального* (викладачів) складників. Освітню послугу «купують» учні, студенти, слухачі або аспіранти для того, щоб придбати визначений освітній рівень з перспективою наступного використання знань згідно з власними поглядами. ЗВО вступають у відносини виробництва-споживання з окремими фізичними особами.

Обговорення зі студентами

Питання дослідження тенденцій розвитку ринку вищої освіти в умовах війни. Ринок освітніх послуг і конкурентоспроможність закладів освіти.

Основними суб'єктами ринкових відносин в освіті є виробники освітніх послуг (заклади вищої освіти, фізичні особи, які надають освітні послуги), споживачі послуг (здобувачі освіти) та роботодавці (кінцеві споживачі: підприємства, фізичні і юридичні особи, організації) [22].

Рисунок 5. Суб'єкти вищої освіти

Споживачами є окремі особи або групи осіб. Найчастіше вони представлені випускниками шкіл, технікумів, ліцеїв, а також особами, котрі здобувають другу вищу освіту та перекваліфікацію, і безпосередньо студентами. Також до цієї категорії слід зарахувати батьків, які найчастіше є платниками за навчання (у разі платної форми навчання), а також підприємства, котрі оплачують навчання своїм працівникам.

Заклад вищої освіти – це окремий вид установи, який є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей. ЗВО України можуть бути у державній, приватній та комунальній формах власності [3].

Систему вищої освіти, згідно зі статтею 16 Закону України «Про вищу освіту», складають:

- ЗВО всіх форм власності;
- інші суб'єкти господарювання, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти;

- органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

До закладів, що надають післядипломну освіту, статтею 48 ЗУ «Про вищу освіту» віднесено академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально-курсів комбінати; підрозділи ЗВО (філіали, факультети, відділення та інші); професійно-технічні ЗО; науково-методичні центри ПТО; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах.

Для самоосвіти громадян статтею 49 ЗУ «Про вищу освіту» передбачено можливість створювати державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо.

Ще однією ознакою, за якою класифікуються суб'єкти господарювання, що надають послуги у сфері освіти, є *територіальний критерій*. Згідно з ним, існують заклади освіти, діяльність яких спрямована на підготовку фахівців для окремого міста з визначеного кола спеціальностей; заклади освіти, спрямовані на підготовку фахівців для окремого регіону зі спеціальностей, необхідних у цьому регіоні; загальнодержавні заклади, спрямовані на підготовку фахівців для потреб великої кількості регіонів держави з великим набором спеціальностей.

Окрім закладів освіти, значний масив послуг у сфері освіти надають суспільні та громадські організації, благодійні та інші фонди, об'єднання громадян. Вони, крім надання освітніх та інших послуг, можуть переслідувати різні цілі. У зв'язку з цим можуть бути різними за своєю природою та правовим статусом. Це можуть бути:

- 1) організації, пов'язані із наданням юридичної освіти або підвищенням правової грамотності населення;
- 2) організації українського національного спрямування, які виступають за захист української мови та культури;

3) організації, спрямовані на популяризацію мови та культури інших країн та народів в Україні;

4) організації, діяльність яких спрямована на популяризацію певних галузей знань та спеціальностей, формування професійних умінь та навичок, особливо таких, що знаходяться за межами однієї галузі знань чи спеціальності, і підготовку фахівців з них;

5) організації релігійного характеру, релігійні та інші суспільні некомерційні організації, діяльність яких спрямована на надання освітніх послуг одночасно із поширенням тих чи тих релігійних знань і переконань;

6) організації екстремістського спрямування, які маскуються під організації інших видів, діяльність яких спрямована на підриє моральних та етичних засад, економічної, політичної та міжнародної стабільності, розкол суспільства;

7) інші організації, що надають послуги у сфері освіти [6].

2. Педагогічна професія як засіб професійно-педагогічної самореалізації викладача закладу вищої освіти

Педагогічна праця викладача закладу вищої освіти є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру. Вона спрямована на навчання, виховання і розвиток студентів, формування в них професійних знань, умінь та навичок, виховання активної життєвої позиції [25]. У ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності.

Професійна діяльність викладача ЗВО має специфіку, яка вимагає:

1) наявності у викладача сукупності певних фізичних та інтелектуальних сил і здібностей, завдяки яким він успішно проводить діяльність щодо виховання і навчання (серед таких найважливішими є організаторські здібності);

2) врахування своєрідності об'єкта педагогічної праці, який водночас є

суб'єктом цієї діяльності (активність суб'єктів педагогічної праці багато в чому визначається рівнем їхніх організаційних знань і вмінь);

3) зважання на своєрідність засобів праці викладача, значна частина яких – духовні;

4) врахування специфіки взаємозв'язку між підсистемами: інтелектуальні та фізичні сили педагога, сукупність певних об'єктів праці, сукупність засобів і структури діяльності.

Робота науково-педагогічного працівника вищої школи певною мірою відрізняється від роботи педагогічного працівника середньої школи. І це пов'язується перш за все віковими особливостями об'єктів навчально-виховного процесу, методологією озброєння їх знаннями, уміннями й навичками, специфічними формами і методами педагогічної діяльності.

Викладацька робота відноситься до складних видів діяльності. Кожен педагог в університеті або інституті навчає студентів однієї або кількох дисциплін [14].

Професія викладача закладу вищої освіти має свої особливості: • високу автономність професії; • підвищений ступінь професійної відповідальності; • функції педагога, дослідника і менеджера; • потреба безперервного саморозвитку на основі педагогічної діяльності і наукових досліджень; • залежність ефективності освітньої діяльності як від викладача, так і від здобувача освіти. Професійна придатність викладача пов'язана з наявністю добрих мовних даних, врівноваженістю нервової системи, здатної витримувати вплив сильних подразників. До числа особливих якостей відносяться: комунікабельність, тактовність, спостережливість, організаторські здібності, вимогливість до себе	Основними вимогами до сучасного викладача є: • фундаментальна наукова підготовка, • високий світоглядний і методичний рівень лекцій і практичних занять, • сучасне педагогічне мислення, • загальна культура, • моральна чистота й спрямованість діяльності Викладач також повинен володіти: • основами науково – методичної та навчально – методичної роботи у вищій школі; • методами і прийомами усного та письмового викладу навчального матеріалу, • сучасними освітніми технологіями; • активними методами навчання, основами застосування інформаційних технологій в навчальному процесі; • методами формування навичок самостійної роботи студентів.

Рисунок 6. Вимоги до викладача

Обговорення зі студентами

Які особистісні риси викладача найвище цінуються студентами?

Надайте бачення «професіоналізму викладача ЗВО» та компонентів педагогічної діяльності.

Що таке «професійна деформація» і які причини її виникнення?

Поміркуйте, яку роль у педагогічному процесі відіграють уміння викладача, пов'язані зі здатністю до саморегулювання?

Які Ви знаєте техніки зняття нервової напруги. Підвищення стресостійкості?

Часто педагог втрачає авторитет серед студентів, бо нецікавий їм як особистість. А без інтересу до особистості викладача немає інтересу до дисципліни, яку він викладає. Інша справа, що в подальшому інтерес до особистості викладача згасає, а розпалюється інтерес до дисципліни. Таким чином, інтерес до особистості викладача – засіб активізації інтересу до дисципліни. Як би не був професійно підготовлений викладач, він просто зобов'язаний постійно вдосконалювати свої особистісні якості, створюючи, таким чином, власний імідж [11].

Перспективи розвитку професії «педагог вищої школи» (соціальний статус, концептуальний зміст професійної діяльності, вимоги до професійної компетентності тощо) невід'ємно пов'язані з соціальними процесами держави і безпосередньо з перспективами і станом освітнього простору.

Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610 затверджено професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» [17]. Профстандарт є інструментом для систематизації вмінь і навичок, підготовки молодих фахівців, самооцінювання та оцінювання діяльності викладачів закладів вищої освіти, підвищення кваліфікації та професійного розвитку.

Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610 затверджено професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»

Відповідно до Національного класифікатора України ДК
003:2010 «Класифікатор професій» до групи стандарту
увійшли:
2310.1 Професор;
2310.1 Доцент;
2310.2 Викладач закладу вищої освіти;
2310.2 Асистент

До типових посад у ЗВО належать професор, доцент, старший викладач, викладач, асистент

Рисунок 7. Класифікатор професій «Викладачі ЗВО»

Посади викладачів можуть обіймати особи, які мають науковий ступінь та/або вчене звання, освітній ступінь магістра або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста у галузі знань відповідно до профілю викладання. У випадку відсутності відповідного наукового ступеня та/або вченого звання від викладача може вимагатися стаж роботи у галузі чи виді професійної діяльності, що відповідає профілю викладання.

Необхідними для допуску до роботи на посаді асистента, викладача, старшого викладача є ступінь магістра (спеціаліста) за відповідною спеціальністю; на посаді доцента, професора науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною галуззю знань. При прийомі на роботу може вимагатися також проходження інструктажу з охорони праці та пожежної безпеки. медичного огляду у випадках, передбачених законодавством.

Статутом закладу вищої освіти можуть встановлюватися відповідно до законодавства додаткові вимоги до осіб, які можуть обіймати посади викладачів. Призначення на посади відбувається за результатами конкурсного відбору, порядок проведення якого затверджує вчена вища [18].

Рисунок 8. Відповідність співробітників ЗВО кваліфікаційній рамці

Нормативно-правова база, що регулює відповідну професійну діяльність:

- Конституція України,
- Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про фахову передвищу освіту»,
- Кодекс законів про працю України,
- Національна рамка кваліфікацій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 519),
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»,
- Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 №

800 «Деякі Питання підвищення кваліфікації педагогічних науково-педагогічних працівників»,

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.01.2010 № 13 «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим науково- педагогічним працівникам», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.02.2016 за № 183/28313,

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 08.08.2019 за № 880/33851,

- Стандарти вищої освіти

До *особливостей професійної діяльності* викладача ЗВО багато вчених відносять безліч різноманітних соціально-професійних чинників:

- різноманітний характер діяльності, що містить, крім педагогічної, науково-дослідницьку сторону, що вимагає наявності спеціальних здібностей;
- чіткі критерії професійної відповідності (наявність вчених ступенів і звань, наукових нагород, число опублікованих робіт у фахових виданнях тощо);
- чіткі критерії професійної ефективності (виконання навчального навантаження, методична та організаційно-педагогічна робота, організація конференцій тощо);
- переважання комунікативної складової в діяльності; специфічність засобів діяльності (знання, уміння, культура, моральний вигляд та індивідуальний стиль викладача); специфічність результату педагогічної діяльності [19].

Рефлексивний характер педагогічної діяльності проявляється в тому, що викладач, організовуючи діяльність студентів, прагне поглянути на себе і свої дії очима своїх студентів, врахувати їхні думки, погляди, уявити їхній внутрішній світ, намагається зрозуміти відчуття та їхній емоційний стан. Прогнозуючи взаємодію, викладач оцінює себе як учасника цієї взаємодії, учасника діалогу. При цьому саме викладач створює умови для виникнення міжсуб'єктних стосунків учасників педагогічного процесу. У процесі педагогічної рефлексії викладач ідентифікує себе з педагогічною ситуацією, що склалася, із тим або тим змістом педагогічної взаємодії, зі студентами, зі своїми колегами, із різними моделями педагогічної діяльності, із різними педагогічними технологіями тощо. Педагогічна рефлексія передбачає «взаємовідображення», взаємооцінку учасників педагогічного процесу, «проникнення» викладача у внутрішній світ студентів, виявлення стану їхнього розвитку. Рефлексія в педагогічному процесі – це процес самоідентифікації суб'єкта педагогічної взаємодії з педагогічною ситуацією, що склалася, із тим, що становить педагогічну ситуацію: студентами, викладачем, умовами розвитку учасників педагогічного процесу, середовищем, змістом, педагогічними технологіями.

Виходячи з наведеного, *перцептивно-рефлексивні* здібності викладача вищої школи такі: 1) відчуття об'єкту (особлива чутливість викладача до того, який відгук об'єкти реальної дійсності знаходять у студентів, у якій мірі інтереси і потреби студентів виявляються при цьому, „співпадають” із вимогами педагогічної системи й викладача в навчально-виховному процесі. Ця чутливість подібна до емпатії та проявляється у швидкому, легкому та глибокому проникненні в психологію студентів, в емоційній ідентифікації педагога зі студентами та їхній активній цілеспрямованій спільній діяльності); 2) відчуття міри й такту (чутливість до міри змін, що відбуваються в особистості й діяльності студентів під впливом різних засобів педагогічного впливу, які зміни відбуваються – позитивні чи негативні, за якими ознаками можна про них говорити); 3) відчуття причетності (чутливість педагога до недоліків власної діяльності, критичність і відповідальність за навчально-науково-виховний процес) [5].

Основні функції професійної діяльності викладача ЗВО можна представити у вигляді декількох структурованих змістовних блоків:

I. Педагогічний блок • Навчально-інформаційні функції • Навчально-розвивальні функції • Методичні функції	II. Соціально-психологічний блок • Комунікативні функції • Організаторські функції • Вольові функції	III. Науковий блок <i>Організаційно-наукові функції</i>

I. Педагогічний блок

Навчально-інформаційні функції:

- надання студентам (курсантам) глибоких і міцних наукових знань з загальноосвітніх та професійно орієнтованих дисциплін;
- формування в них системи практичних умінь та навичок різних видів діяльності;

- розширення наукового світогляду й розвиток людської моралі;

Навчально-розвивальні функції:

- уміння і навички керування розумовою діяльністю студентів, розвитком

їхніх інтелектуальних здібностей, почуттів, мотивації та волі в процесі навчання;

- уміння формувати багатогранну й гармонійну особистість демократичного суспільства;

- уміння розвивати патріотичну складову особистості майбутнього фахівця та його національну ідентичність.

Методичні функції складаються з:

- умінь методичної діяльності (уміння планувати підготовку до навчальних занять, працювати з навчально-дидактичним матеріалом, установлювати міжпредметні зв'язки; власні педагогічні дослідження);

- конструктивно-матеріальна діяльність (планування й обладнання навчальних кабінетів, спеціалізованих аудиторій та «полігонів», накопичення дидактичних матеріалів: відеофільмів, мультімедіа презентацій, демонстраційних навчальних об'єктів). Як приклади спеціалізованих аудиторій та «полігонів» у процесі підготовці майбутніх правоохоронців можна навести: тир, кабінет автомобільної підготовки, зал судових засідань, «макет» райвідділу поліції, тренінговий клас, полосу перешкод тощо.

Розвиток викладача ЗВО в методичній діяльності спрямований на:

- управління динамічною системою безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;

- ініціювання педагогічної творчості та освоєння сучасних освітніх технологій;

- дидактичне та методичне забезпечення запровадження нового змісту освіти та навчання.

Професійне становлення викладача ЗВО в методичній діяльності відбувається в процесі обміну досвідом з колегами: з питання застосування в освітньому процесі сучасних інформаційних технологій; щодо запровадження в освітній процес інноваційних освітніх технологій, проведенню імітаційних, ділових, організаційно-діяльнісних та інших ігор, вирішення виробничих завдань і конкретних ситуацій тощо; при обговоренні лекцій та інших навчальних занять, відвідуваних у колег; при підготовці до науково-практичних

семінарів, конференцій тощо; в організації роботи методичних семінарів для початківців, малодосвідчених викладачів тощо.

II. Соціально-психологічний блок

Комунікативні функції:

- уміння викладача встановлювати багатогранні та широкі за змістом контакти зі студентами;
- упевнене тривале спілкування з великими та середніми аудиторіями слухачів;
- демонстрація розвиненого словникового запасу та його використання в діалогічних та монологічних, індивідуальних та групових формах спілкування зі студентами;
- викладач не лише навчає й виховує студентів, а й сам особисто є прикладом додержання загальнолюдської моралі, старанного ставлення до справи, виконання обов'язків та обіцянок.

Організаторські функції:

- упровадження в педагогічній діяльності досвіду та навичок організації освітнього процесу;
- організація своєї поведінки в процесі педагогічної діяльності;
- координація внутрішньогрупових процесів у великих студентських аудиторіях;
- організація студентів відповідно до мети й завдань освітнього процесу.

Вольові функції:

- уміння зосередити всі розумові та фізичні сили студентів на вирішенні навчальних завдань, створити позитивний емоційний настрій;
- уміння формувати й закріплювати вміння та навички навчальної праці, раціонального застосування знань на практиці;
- уміння зосередити увагу студентів, підтримувати її тривалий час (до півтори години) в активному режимі за допомогою різноманітних комунікативно-перцептивних технік (виразність мови та рухів, артистизм, боротьба з монотонністю, цікава інформація та постійне наведення актуальних

прикладів, гумор);

– уміння актуалізувати мислення студентів, націлити їхні почуття й волю на успішне виконання навчальних планів та програм.

III. *Науковий блок*

– уміння планування та здійснення науково-дослідницької діяльності за темами, що визначені як пріоритетні для профільного ЗВО;

– науковий аналіз й узагальнення свого педагогічного досвіду;

– творчий пошук, творче навчання студентів шляхом опрацювання й упровадження в практику більш досконалих методів та прийомів, засобів та форм навчання й виховання;

– дослідницька діяльність на шляху подальшого вдосконалення освітнього процесу;

– уміння та навички керівництва науковою роботою студентів, курсантів, магістрів, аспірантів.

Організаційно-наукові функції:

– організація роботи наукових гуртків студентів (курсантів);

– підготовка та проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, наукових семінарів;

– організація та проведення засідань вчених рад.

Нова освітня парадигма, яка особливо інтенсивно поширюється на систему вищої освіти, ґрунтується на таких принципах:

- інноваційний підхід до вивчення навчального матеріалу;

- динамічний канал взаємодії викладача зі студентами: а) розподіл функцій викладача між комп'ютером і підручником; б) перетворення студентів на співавторів навчальних курсів;

- постійна актуалізація освітнього контенту;

- використання хмарних технологій.

Зазначене вище актуалізує зміну формату професійно-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу, перегляд його рольових функцій у сучасному інформаційно-освітньому середовищі ЗВО.

Поширення Smart-освіти на терени національної вищої школи зумовлює певні трансформації професійно-педагогічної діяльності викладача ЗВО, що значно підвищує його роль і розширює функції в системі професійної підготовки майбутніх фахівців.

По-перше, набуває значущості функція викладача як дизайнера навчальних курсів, що вимагає від нього володіння спеціальними навичками роботи з використанням сучасних інформаційних технологій.

По-друге, актуалізується функція викладача як тьютора, котрий покликаний підтримувати студента в навчальній діяльності: сприяти його успішному просуванню в потоці навчальної інформації, допомагати у розв'язанні навчальних і особистісних проблем, створювати умови для досягнення освітніх результатів.

По-третє, від викладача вимагається організація активного й інтенсивного зворотного зв'язку усіх учасників освітнього процесу із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій, що вимагає від нього додаткового часу й зусиль, а також сформованості низки компетентностей [10]. Закон України «Про вищу освіту» визначає права і обов'язки викладача ЗВО. Конкретний зміст праці, права та обов'язки професора, доцента, викладача сформульовано в статуті відповідного навчального закладу [25].

Таблиця 1

Права та обов'язки викладача

Права	Обов'язки
• вільний вибір форм, методів, засобів навчання і наукової діяльності, виявлення педагогічної і наукової ініціативи; • індивідуальну педагогічну і наукову діяльність; • одержання всіх інформаційних, навчально-методичних та інших матеріалів, які розробляють в університеті (інституті), а також інформацію про рішення Президента України, вченої ради,	• дотримуватися статуту навчального закладу, чинного законодавства України і міжнародних угод; • забезпечувати умови для засвоєння студентами, слухачами, стажистами, аспірантами, докторантами навчальних програм на рівні обов'язкових вимог державних стандартів, сприяти розвитку їхніх здібностей;

ректора університету (інституту) і плановані заходи; • участь у громадському самоврядуванні, виборах керівних органів університету (інституту) та їх структурних підрозділів; • користування всіма видами послуг, що їх може надавати університет (інститут) своїм працівникам, а також іншими можливостями університету (інституту) стосовно отримання матеріальної допомоги; • сприяння у розширенні та вдосконаленні своєї діяльності, оперативному та ефективному розв'язанні навчально-методичних, науково-дослідних та виробничих проблем; • користування подовженою оплачуваною відпусткою; • участь в обговоренні і вирішенні найважливіших питань навчальної, наукової та виробничої діяльності університету (інституту) і його підрозділів, подання пропозицій щодо поліпшення їх роботи; • пільгове забезпечення житлом у порядку, встановленому законодавством; • виконання роботи на умовах штатного сумісництва або погодинної оплати, одержання заробітної плати за заміну тимчасово відсутніх співробітників, оплату праці за госпрозрахункову діяльність, роботу в спільних підприємствах, фірмах, кооперативних органах тощо; • підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання і наукової діяльності, організації та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку; • захист професійної честі, гідності; • вибір засобів і методів навчання, наукової діяльності.	• брати активну участь у розв'язанні завдань, що стоять перед університетом (інститутом), забезпечувати високий рівень підготовки спеціалістів і проведення науково-дослідних робіт; • утверджувати наставництвом та особистим прикладом повагу до принципів загальнолюдської моралі; • регулярно (не рідше одного разу на п'ять років) проходити різні форми підвищення кваліфікації із збереженням середньої заробітної плати і компенсацією витрат на підвищення кваліфікації за рахунок вищого навчального закладу; • виховувати повагу до людей, національно-культурних, духовних та історичних цінностей України, країни походження, державного і соціального устрою, цивілізації, відмінних від власних, дбайливе ставлення до довкілля; • виховувати молодь у дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами; • дотримуватися педагогічної і наукової етики, моралі, поважати гідність студентів і співробітників університету (інституту), захищати їх від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

Як зазначено у Статуті ХНПУ ім. Г.С.Сковороди [23] **науково-педагогічні, наукові і педагогічні працівники Університету мають право:**

- 1) на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом;
- 2) на академічну мобільність для провадження професійної діяльності;
- 3) на захист професійної честі й гідності;
- 4) брати участь в управлінні Університету, зокрема обирати та бути обраним до участі в конференції трудового колективу Університету, вченої ради Університету чи його структурного підрозділу;
- 5) обирати методи й засоби навчання, що забезпечують високу якість навчального процесу;
- 6) на забезпечення створення відповідних умов праці, підвищення свого професійного рівня, організацію відпочинку та побуту, установлених законодавством, нормативними актами Університету, умовами індивідуального трудового договору й колективного договору;
- 7) безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів Університету;
- 8) на захист права інтелектуальної власності;
- 9) на підвищення кваліфікації та стажування не менше одного разу на п'ять років; 10) одержувати житло, зокрема службове, в установленому законодавством порядку;
- 11) отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла в установленому законодавством порядку;
- 12) брати участь в об'єднаннях громадян;
- 13) на соціальне та пенсійне забезпечення в установленому законодавством порядку.

Науково-педагогічні, наукові й педагогічні працівники Університету зобов'язані:

- 1) забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність (для науково-педагогічних працівників);
- 2) підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників);
- 3) дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються в Університеті, прищеплювати їм любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України;
- 4) розвивати в осіб, які навчаються Університеті, самостійність, ініціативу, творчі здібності;
- 5) дотримуватися Статуту Університету, законів, інших нормативноправових актів.

Знання викладачем своїх прав та обов'язків сприяє використанню їх у повному обсязі, що забезпечує створення у вищому навчальному закладі атмосфери високопродуктивної праці, взаємної поваги між викладачами і студентами, викладачами і керівним складом.

Викладачі зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію у закладах вищої освіти, дослідницьких та професійних інституціях як України, так і за кордоном. ЗВО мають надавати різнобічну (організаційну, методичну, фінансову та ін.) підтримку викладачам у питанні підвищення кваліфікації. Обсяг підвищення кваліфікації викладачів упродовж п'яти років не може бути меншим ніж шість кредитів ЄКТС. Форми і зміст підвищення кваліфікації мають бути спрямовані на формування професійних компетентностей, які визначені стандартом [17; 26], а також індивідуальним планом професійного розвитку викладача, що визначається ним самостійно у довільній формі.

Підвищення кваліфікації для викладачів закладів вищої освіти є необхідним, так як виступає показником, який характеризує рівень розвитку ЗВО в цілому. Важливим фактором є те, що світ сучасних знань розвивається дуже стрімко, і, відповідно, динамічно повинні розвиватися викладачі, які несуть ці знання в маси.

Одним із обов'язкових способів підвищення кваліфікації викладача ЗВО є стажування, котре передбачає собою програму, яка направлена на поглиблення досвіду роботи або підвищення кваліфікації за спеціальністю.

Мета стажування

- сприяння систематичного підвищення професійного рівня педагогічних працівників закладу освіти
- оновлення та поглиблення професійних знань
- засвоєння вітчизняного та зарубіжного досвіду в інноваційній освітній діяльності
- підвищення інтелектуального і культурного рівня
- поліпшення організації навчально-виховної діяльності

Інноваційний інструмент професійної підтримки, який спрямований на психолого-педагогічне та методичне супроводження педагогічних працівників, представляє собою, так звана, *супервізія*. Супервізія є загальновизнаним методом освіти, підвищення кваліфікації та підвищення якості роботи педагогічного працівника.

Супервізор (лат., *super* – зверху, *visio* – бачення) (найближче по значенню для нас – наставник) – люди, які мають вищу педагогічну освіту не нижче другого магістерського рівня (рівня «спеціаліст»), а також є тренерами, тренерами–педагогами та/або працюють на посаді методиста, викладача у закладах післядипломної педагогічної освіти, фахівцями методичних служб, директором або заступником директора з навчально-виховної роботи, якщо мова йде за супервізію вчителів у молодшій та середній школі. Особа, яка отримує супервізію є супервізант (супервізований). Головним завданням супервізорів є сприяння професійному і особистісному розвитку педагогічних працівників,

фахівці допомагають у подоланні професійних труднощів, розвивають професійні компетентності викладачів, а також, що не є менш важливим, навчають переживати досвід негативного спілкування, протидіяти стресу і зміцнювати позитивну самооцінку.

Зазвичай, супервізія включає в себе від 1 до 3 наставницьких циклів, під час яких використовують індивідуальні та групові методи роботи. *Індивідуальний формат* ґрунтується на довірливості та чесній взаємодії між педагогом (супервізантом) і супервізором (наставником). Ця форма не лише допомагає визначити та прийняти рішення щодо професійного чи особистісного розвитку педагога, але також виконує психологічні функції, надаючи підтримку супервізанту не лише, як працівнику, а насамперед, як людині. До основних методів індивідуального формату відносять бесіди зі створенням плану професійного розвитку, бесіда з рефлексії та спостереження за викладачем під час його роботи. Варто зауважити, що основним недоліком індивідуальної практики є надмірна емоційна залежність між наставником і супервізованим, що може призвести до суб'єктивного оцінювання якостей педагога.

Груповий метод, або інтервізія, передбачає спільне обговорення професійної практики у групах від чотирьох до семи педагогів, де відбувається обмін досвідом та аналізуються результати діяльності з метою підтримки і прогнозування подальшого розвитку учасників освітнього процесу. Головна перевага цього методу – наявність зворотного зв'язку з іншими членами групи, що стимулює розвиток професійної ідентичності супервізованих. Підкреслюємо, що важкою роль наставника в груповому прийомі робить те, що він повинен бути готовий до формулювання колективних рішень, які стосуються педагогічної діяльності не однієї людини, а колективу, тому треба бути впевненим, що супервізію проводить фахівець певної кваліфікації.

Професійний розвиток педагога також здійснюється й завдяки нетворкінгу (англ. *networking*) – діяльності, що спрямована на обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи особистими інтересами, що зазвичай відбувається в неформальній обстановці. В основі нетворкінгу лежить

побудова довгострокових довірливих стосунків за принципом соціальної мережі. Головна мета нетворкінгу – швидке та ефективне вирішення життєвих і професійних завдань за допомогою співпраці з колом колег або друзів. Нетворкінг у педагогів може включати в себе різні види співпраці та обміну досвідом, наприклад, участь у вебінарах та воркшопах, організованих спеціалістами в сфері освіти, об'єднання зусиль одного колективу для проведення спільних досліджень або створення нових проєктів, спрямованих на покращення навчального процесу.

Отже, супервізія в програмах професійного розвитку педагога є надважливою складовою процесу підвищення кваліфікації, тому що допомагає виявити слабкі сторони як викладача, прорефлексувати над своєю роботою та методами викладання. Наголошуємо, що під час супервізії створюється особливе відчуття підтримки та позитивної мотивації, що допомагає викладачеві залишатися зацікавленими у власній сфері діяльності. Комбінація нетворкінгу та супервізії стимулює підвищення компетентності, розвиває нові педагогічні навички.

3. Навчально-педагогічна та навчально-методична робота викладача

Рисунок 9. Напрями діяльності викладача

Навчально-педагогічна діяльність викладача ЗВО спрямована на організацію процесу навчання у вищій школі у відповідності з вимогами суспільства. Для навчального процесу у вищій школі характерним є органічне поєднання навчального і науково-дослідного аспектів, підвищення активності і самостійної роботи студента (навчаючись, студент вчиться сам). Викладач визначає мету та задачі навчання з конкретного предмету у взаємозв'язку з іншими навчальними предметами; обмірковує зміст навчання, сучасні форми і методи, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, форми контролю; формує творчі колективи навчальних груп; здійснює виховання студента і формує його потребу в самовихованні.

Основними видами цієї діяльності є читання лекцій, проведення лабораторних, практичних, семінарських, розрахунково-графічних робіт, консультацій, заліків, екзаменів, рецензування і прийом захисту курсових робіт і проєктів, керівництво виробничою практикою та навчально-дослідною роботою студентів, керівництво дипломними роботами тощо.

З навчальною роботою тісно пов'язана навчально-методична діяльність щодо підготовки навчального процесу, його забезпечення та вдосконалення. Методична робота – важливий складник педагогічної освіти, що має цілісну систему дій і заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагогічного працівника, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення позитивних результатів навчально-виховного процесу. Вона має ґрунтуватися на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки з урахуванням досвіду діяльності педагогів і конкретного аналізу результатів навчально-виховного процесу.

Методична робота з педагогічними працівниками кафедри реалізується в основному через традиційні колективні та індивідуальні форми її організації.

До *колективних форм* належать: курси підвищення педагогічної майстерності, організаційно-методична комісія, кафедральні методичні засідання, творчі майстерні педагогів, постійно діючі проблемні семінари,

науково-практичні конференції, педагогічні виставки, конкурси тощо.

Основною організаційною формою колективної методичної роботи в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів залишаються методичні засідання, головною функцією яких є ознайомлення викладачів із сучасним станом і перспективами розвитку вищої освіти, досягненнями вітчизняної та зарубіжної педагогічної і психологічної науки, перспективним педагогічним досвідом, оновлення і поглиблення знань педагогічних працівників зі спеціальності та суміжних дисциплін, постійне підвищення їхнього загальнокультурного рівня.

Індивідуальні форми методичної роботи охоплюють наставництво, стажування, консультування, відвідування занять і позааудиторних заходів, дистанційне навчання, самоосвіту тощо.

Останнім часом поширеності набули *нетрадиційні форми* організації методичної роботи, в тому числі кафедри, авторські школи, творчі студії, методичні фестивалі, круглі столи, аукціони педагогічних ідей, а також аналоги популярних сучасних радіо- і телепередач, які значною мірою урізноманітнюють співпрацю методистів і педагогічних працівників у справі підвищення їхньої кваліфікації та педагогічної майстерності. Крім того, до нетрадиційних форм і методів можна віднести також засідання, ділові педагогічні ігри, лекції, лекції-консультації, доповіді, практичні заняття, мозкові штурми, тренінги, диспути, огляд та обговорення навчально-методичної літератури, участь викладачів у підготовці і проведенні масових заходів (науково-практичних конференцій, семінарів, виставок, конкурсів тощо), робота над науково-методичною темою (проблемою) тощо. Треба зазначити, що за всієї різноманітності форм організації методичної роботи вирішити багатопланові завдання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів можна лише через створення оптимальної системи методичних заходів та надання педагогам права вільного вибору тих форм, які максимально враховують їхні потреби, запити та інтереси.

З метою підвищення професійної майстерності викладачів у закладах вищої освіти використовують різноманітні форми методичної роботи:

а) науково-практичні конференції викладачів щодо проблем реалізації концепції неперервної професійної освіти, науково-методичних засад підготовки фахівців;

б) загальні конференції педагогічних працівників вищої школи, де обговорюють стан навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, на факультетах, а також перспективи розвитку фахових спеціальностей;

в) засідання вченої ради закладу, на яких детально аналізують рівень професійної підготовки студентів, стан освітньої роботи на факультетах, обговорюють і затверджують перспективний план роботи вищого навчального закладу за окремими проблемами (наприклад, науково-дослідна робота студентів, методична робота з викладачами та ін.), а також розглядають досвід роботи кафедр, факультетів щодо впровадження нових технологій навчання студентів;

г) методичні семінари;

г) виробничі наради, на яких ректорат інформує про стан навчально-виховної роботи, результати сесій або про необхідність вживання заходів щодо професійної підготовки студентів;

д) засідання кафедр, на яких обговорюють результати роботи викладачів щодо вдосконалення навчально-виховної роботи зі студентами;

е) інструктивно-методичні наради, які проводяться деканатами факультетів;

є) індивідуальна самоосвітня робота викладача вищої школи;

ж) індивідуальні та групові консультації із завідувачами кафедр і викладачами з реалізації управлінських функцій або для надання конкретної методичної допомоги кафедрам з питань планування роботи, визначення змісту, форм наукової, організаційно-методичної роботи [25].

Однією з найпоширеніших і досить ефективних форм навчально-методичної роботи є відвідування практичних занять, лекцій, спрямованих на обмін досвідом та його поширення, колегіальну взаємодопомогу в роботі. Особливого значення для викладачів у сучасних умовах набувають огляди і

обговорення педагогічної літератури, книг, періодичних видань, а також теле- і радіопередач на педагогічну тематику. Це дає можливість своєчасно привернути увагу педагогів до проблем, які найбільше хвилюють громадськість, залучити їх до дискусій щодо можливих шляхів розв'язання [12].

Робочий день викладача поділяється на дві частини: проведення усіх вищеназваних видів робіт і підготовка до їх проведення. Таким чином, зміст навчально-методичної роботи знаходиться у безпосередньому зв'язку з навчальною роботою, її об'ємом і структурою.

У педагогічному університеті передбачається 29 конкретних видів навчально-методичної діяльності.

Серед них такі:

- підготовка до лекційних, практичних, семінарських занять, навчальної практики;
- розробка, переробка і підготовка до видання конспектів лекцій, збірників вправ і задач, лабораторних практикумів та інших навчально-методичних матеріалів, методичних матеріалів з курсових і дипломних робіт;
- поточна робота стосовно підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної і навчальної, науково-методичної літератури);
- вивчення передового досвіду з представленням звітності і рецензування конспектів лекцій, збірників задач і лабораторних практикумів; складання методичних розробок, завдань, екзаменаційних білетів, тематики курсових робіт; розробка графіків самостійної роботи студентів; взаємовідвідування тощо [9; 24].

Введення комп'ютерів допомагає у розробленні методики використання програмованого навчання, створення карток для програмованого контролю, розробки методики використання ТЗН та інше.

Праця викладача ЗВО обов'язково передбачає *організаційно-методичну роботу*, основними видами якої є робота у підготовчому відділенні, робота стосовно профорієнтації, організація педагогічних практик, робота у приймальній комісії, підготовка матеріалів на засідання кафедри, ради факультету, ради вишу, методична робота на допомогу вчителям, робота з підготовки науково-методичних семінарів тощо.

Органічною частиною викладацької діяльності є робота щодо виховання студентів. Вона вміщує перевірку конспектів, колоквіуми, співбесіди, роботу

куратора, керівника клубів, виховну роботу в гуртожитках, проведення вечорів, екскурсій тощо. За всі види роботи викладач звітується на засіданні кафедри, ректораті. Обов'язковим елементом у роботі викладача ЗВО є *науково-дослідна робота*. Наукова робота включає такі види: виконання планових держбюджетних науково-дослідних робіт, колективних договорів; написання і видання підручників, посібників, монографій, наукових статей і тез, доповідей на конференціях; редагування підручників, їх рецензування, написання відгуків на дисертації; робота в редколегіях наукових журналів; керівництво науково-дослідною роботою студентів; участь у наукових радах тощо.

4. Здобувачі освіти як науковий потенціал закладу вищої освіти

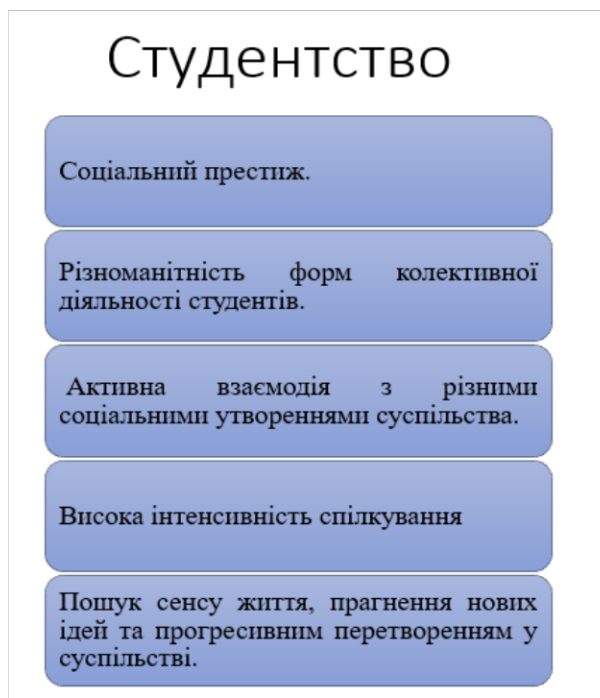
Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Результати навчання здобувача – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна

продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [8].

Обговорення зі студентами

Висловіть свою думку стосовно соціально-економічного положення студентства та ролі закладу вищої освіти в становленні особистості в системі вищої освіти

- Студентство - найкультурніша частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції.
- Виникло у XIII столітті як особливий соціальний прошарок.
- Актуально звучать слова видатного вітчизняного педагога К.Ушинського, який, характеризуючи, студентський вік, підкреслював: "Саме тут довершується період утворення окремих низок уявлень, і, якщо не всі вони, то значна частина їх групуються в одну мережу, досить об'ємну, щоб дати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку в способі думок людини та її характері".

Студентство – одна з найбільш проблемних соціальних груп, яка зазнає динамічних внутрішніх змін, супроводжуваних ускладненням взаємозв'язків і відносин у соціальній структурі українського суспільства.

Причин тут кілька, назовемо основні:

1. За статевими, соціальними, віковими показниками студентство є найбільш мобільною групою, причому кожні п'ять років його склад кардинально змінюється.
2. Студентство – це відносно автономна соціальна група з підвищеною адаптивністю до різноманітних соціально-економічних та політичних змін у суспільстві, інституціональних та ціннісно-нормативних актів.
3. Зі студентством у суспільстві традиційно пов'язують конкретні напрямки й темпи соціальних змін, у яких студентство бере найактивнішу участь;
4. Студентство має високий інтелектуальний потенціал й почуття соціального альтруїзму, що робить його своєрідним „соціальним ліфтом” між різними групами.
5. У суспільстві студентство відіграє суперечливу роль, оскільки, з одного боку, виступає суб'єктом нової соціальної діяльності, з іншого – є чинником суспільної стабільності, маючи своєрідні привілеї на майбутнє.

Період навчання у ЗВО характерний активним формуванням соціальної зрілості, підвищенням інтересу до моральних проблем, ентузіазмом та оптимізмом. У цей час не тільки закладаються основи формування фахівця, але й часто створюються сім'ї.

Для розвитку особистості студента характерним є таке: зміцнення професійної спрямованості; удосконалення «професіоналізації» психічних процесів; підвищення почуття обов'язку; зростання домагань особистості у сфері майбутньої професії; зростання загальної зрілості та стійкості, підвищення питомої ваги самовиховання у формуванні якостей, досвіду. Перетворення мотивації, усієї системи ціннісних орієнтацій пов'язане з професіоналізацією і характеризує студентство як центральний період становлення характеру та інтелекту. Помітно зміцнюються ті якості, яких не вистачало в молодих людей повною мірою у старших класах: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою.

Важливою особливістю студентства є те, що активна взаємодія з різними соціальними інститутами суспільства, а також специфіка навчання у закладі вищої освіти створюють для студентів великі можливості для спілкування. Тому досить висока інтенсивність спілкування – це специфічна риса студентства.

Соціально значущою рисою студентства є також напружений пошук сенсу

життя, прагнення до нових ідей. Проте в силу недостатності життєвого досвіду, поверховості в оцінюванні явищ життя деякі студенти від справедливої критики переходять до критицизму і навіть до нігілізму [24].

Поряд з цим важливо враховувати, що у 17 – 19 років здатність людини до свідомої регуляції своєї поведінки розвинена не повною мірою. Молоді люди можуть здійснювати невмотивовані вчинки, ризикувати, не завжди здатні передбачати наслідки своїх вчинків. Індивідуальні психологічні особливості студента надають своєрідного забарвлення його поведінці та діяльності.

Сукупність індивідуальних особливостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, називають темпераментом. Активність поведінки характеризує ступінь енергійності, стрімкості, швидкості та, навпаки, повільності, інертності. Емоційність поведінки характеризується особливостями перебігу емоцій, почуттів, настроїв. Темперамент становить динамічну основу характеру.

Властивості характеру розкриваються у вчинках, що відбивають ставлення людини до праці, до іншої людини, до колективу, до себе, до речей. Це доброта і чуйність, працьовитість чи лінощі, акуратність чи неохайність, скромність чи честолюбство тощо. До рис характеру відносяться і звички праці: планомірність, розкиданість, поверховість.

Питання для обговорення зі студентами

Групова робота. Складіть таблицю «Особливості студентського віку»: фізіологічні особливості, психологічні особливості, соціальні особливості.

На процес навчання у ЗВО впливають чинники, які можна розділити на дві категорії: *ті, з якими студент прийшов до вишу* (їх можна лише брати до уваги) та *ті, що виявляються в процесі навчання* (ними можна керувати). До першої категорії відносяться такі: рівень підготовки, система цінностей, ставлення до навчання, поінформованість про реалії ЗВО, уявлення про професійне майбутнє. Ці чинники багато в чому визначаються загальною атмосферою країни й

конкретними «побутовими знаннями» тих, хто був безпосереднім джерелом інформації. Впливати на них можна лише побічно, констатуючи та використовуючи їх як відправну точку для студентів. Ці фактори працюють переважно на етапі адаптації (1–2 курси). Поступово вирішальну роль починають відігравати чинники другої групи. До них можна віднести: організацію навчального процесу, рівень викладання, тип взаємовідносин викладача та студента тощо.

У соціальній позиції студента останнім часом сталися суттєві зміни: він став критичним, активним, прагне раціонально використовувати навчальний час, зусилля, матеріальні ресурси. Студент припускає, що він може висловити своє незадоволення кваліфікацією викладача; при цьому втрачається та стабільність, яка ґрунтувалася на взаєминах старшого і молодшого, досвідченого і недосвідченого. Студент не довіряє красивим словам, він хоче відчувати повагу до себе, шанобливе ставлення до його особистості, визнання права бути вислуханим, права на самовираження, визнання його потреб законними. Студент вимагає від викладача самокритичності.

Наші студенти відчують тягар втрати моральних орієнтирів, і тому хотіли б бачити у викладачеві взірць позитивної і життєстверджуючої стратегії особистості, що перемагає. Викладач має виступати представником позитивних соціальних цінностей, нести ідеї моральної перспективи. Звідси вимоги з боку студентів бути усміхненим, вірити в краще майбутнє, не виказувати своєї знервованості побутовими турботами під час заняття, вміти приховати втому і підбадьорити студента [24].

У науково-методичній літературі можна зустріти розподіл студентів за рівнем відповідального ставлення до навчальної діяльності. Критерієм відповідальності найчастіше вважають такі: повноту виконання завдань, строк їхньої здачі, зацікавленість роботою. Виходячи з цих критеріїв, студенти розділяються на дійсно відповідальних, виконавців і безвідповідальних. Дійсно, відповідальних студентів характеризує творчий підхід до виконання роботи. Завдання вони виконують вчасно, у великих обсягах, мають бажання вести

наукову роботу. Виконавці виконують «від і до» всі вимоги, їхнє ставлення до роботи – формальне, відсутнє бажання працювати, завдання дуже часто виконуються в останній момент. Безвідповідальні виконують завдання епізодично. Варто відмітити, що більшість студентів належить до другої групи [2; 13].

У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців важливо враховувати їх професійні плани. В.Т. Лисовський, з огляду на ставлення студентів до обраної професії, виокремлює такі типи студентів, як-от: «гармонійний», «професіонал», «академік», «громадський працівник», «аматор мистецтв», «старанний», «середняк», «розчарований», «ледар», «творчий», «богемний» [25; 13]. Отже, існують різні види типізації студентів, які у певній мірі можуть допомогти викладачеві в організації навчально-виховної роботи, проте не слугують підставою до навішування на студентів таких собі ярликів, які остаточно визначають сутність їх особистості.

Отже, існують різні види типізації студентів, які у певною мірою можуть допомогти викладачеві в організації навчально-виховної роботи, проте не слугують підставою до навішування на студентів таких собі ярликів, які остаточно визначають сутність їхньої особистості.

Права й обов'язки студентства визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими нормативними актами України у сфері освіти [8; 21].

Таблиця 2

Права та обов'язки студентів

Гарантовані державою права студентів	Обов'язки студентів
• навчання для набуття певного освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівнів; • вибір закладу освіти, форми навчання, освітньо-професійних і індивідуальних програм, позакласних занять; • одержання направлення на навчання, стажування в інших закладах освіти, у тому числі за кордоном;	• дотримання законодавства, моральних, етичних норм; • систематичне й глибоке оволодіння знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю; • підвищення загального культурного рівня;

• користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу освіти; • доступ до інформації в усіх галузях знань; • участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших видах наукової діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах; • забезпечення стипендіями, гуртожитками, інтернатами у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України; • трудову діяльність у встановленому порядку в позаурочний час.	• виконання уставу, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти.

Головною метою професійного зростання майбутнього педагога в процесі його підготовки *на рівні магістратури* є не тільки поглиблене оволодіння певною сукупністю знань, навичок, умінь, що передбачені кваліфікаційною характеристикою фахівця такого рівня, а й його особистісне професійне самовизначення, активна життєва позиція щодо професійного самовдосконалення, готовність до творчої самореалізації в багатоаспектній педагогічній діяльності.

Суб'єктна позиція магістранта може визначатись у таких характеристиках особистості, як позитивне самоставлення, інтернальність, внутрішня мотивація навчально-професійної діяльності, рефлексивність, відносна автономність, спрямованість на саморозвиток та самоактуалізацію [20].

Позитивне самоставлення магістранта полягає в здатності свідомо та впевнено будувати свої життєві плани, розуміючи й сприймаючи як свої можливості, так і обмеження. Інтернальність особистості визначається такою позицією, за якої відповідальність за всі події власного життя вона приймає на себе, пояснює їх власною поведінкою, волею, прагненнями, можливостями та адекватно оціненими здібностями. Наявність внутрішньої мотивації навчально-професійної діяльності є необхідним чинником побудови гармонійної внутрішньої предметної структури професійної діяльності, яка оптимальним чином організовує весь процес самоактуалізації.

Суб'єктність у навчально-професійній діяльності виявляється в залежності магістрантів від внутрішнього контролю через цілеспрямованість, розвинений самоконтроль, нахил до самостійного виконання роботи. Навчально-професійна діяльність – це діяльність, яка обертає магістранта на самого себе, вимагає постійної рефлексії, оцінки власних дій та якостей. У процесі професійної освіти особливої інтенсивності набуває процес рефлексивного аналізу уявлень про своє Я у взаємозв'язку із засвоєнням позиції професіонала.

Процес саморозвитку та самоактуалізації магістранта тісно пов'язаний із самопізнанням, тобто з рефлексією, що виступає його когнітивною основою. При цьому основним інтегративним критерієм суб'єктної позиції магістранта вважається самоактуалізація – сукупність поглядів, установок, потреб, цілей, цінностей особистості, що спонукають її до досягнення в майбутній професії максимуму того, чого особистість здатна досягти в кожній освітній ситуації. Визначають наступні критерії розвитку суб'єктної позиції магістранта: внутрішня навчально-професійна мотивація, інтернальний локус контролю, рефлексивність, самоповага, відносна автономність, реалізація потреби в загальній та ситуативній самоактуалізації.

За європейськими вимогами ступінь магістра присуджується студентам, які:

- 1) демонструють знання і розуміння, які ґрунтуються на поглибленні та розширенні здобутків бакалаврського рівня;
- 2) готові застосовувати знання і розуміння, здатні до розв'язання проблеми в нових або незнайомих обставинах у більш широких (мультидисциплінарних) контекстах, з орієнтуванням на основну галузь;
- 3) спроможні комплексно інтегрувати знання, формулювати за неповної або обмеженої інформації судження, які включають роздуми над соціальними й етичними обов'язками, пов'язаними із застосуванням знань;
- 4) спроможні чітко й однозначно робити власні висновки, викладати знання, надавати пояснення фахівцям і нефаківцям;
- 5) мають сформовані навички, які дозволяють їм продовжувати навчання у

вигляді самоосвіти або автономного навчання [16].

Зрозуміло, що забезпечити такий результат здатен лише колектив професіоналів, спроможний якісно та адекватно реагувати на освітні зміни й виклики щодо модернізації змісту підготовки суб'єкта навчання, в тому числі й створення нових спеціальностей, розроблення освітніх програм, планів. Формами підвищення рівня наукових теоретичних та практичних знань і умінь молодих викладачів, особливо тих, хто є фахівцями в різних наукових галузях знань, але не мають педагогічної освіти, є науково-методичні семінари, навчання в школах молодого викладача, спеціальні курси [16].

Отже, сучасні процеси вимагають узгодження інтересів та позицій різних суб'єктів освіти. Усі перелічені раніше сторони (особистості, роботодавці, заклади вищої освіти, суспільство та держава) зацікавлені у якісній вищій освіті, але кінцеві цілі у них різні, хоча й взаємопов'язані. Успішність діяльності педагога обумовлюється особливостями особистості викладача, такими її характеристиками: спрямованістю, компетентністю, професійно значущими особистісними якостями. Крім того, відбувається урізноманітнення освітніх функцій викладача, зміна його ролей в освітньому процесі. Наразі проголошено студента центральною фігурою освітнього простору закладу вищої освіти, головним замовником якісних освітніх послуг, який самостійно обирає власну освітню траєкторію, несе відповідальність за навчальні досягнення; підвищення рівня активності, вмотивованості, професійної спрямованості та рефлексії здобувачів освіти. Це актуалізує питання програмування навчальної та виховної роботи з формування особистості сучасного спеціаліста як активного суб'єкта, що здатний самостійно, творчо здійснювати свою діяльність та свідомо керувати нею.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Яку роль, на Вашу думку, відіграє викладач у професійному та соціальному становленні студента?
2. Хто має право займатися викладацькою діяльністю у ЗВО?
3. Що включає підготовка освітнього ступеня «магістр»?

4. Визначте наукові ступені, які передбачено у ЗВО України.
5. Які вчені звання можуть бути присвоєні науково-педагогічним працівникам ЗВО?
6. Назвіть основні посади науково-педагогічних працівників ЗВО
7. Розкрийте основні види діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО. Охарактеризуйте права науково-педагогічних працівників ЗВО
8. Які обов'язки покладаються на науково-педагогічних працівників ЗВО?
9. Розкрийте порядок підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО відповідно фаху.
10. Продумайте створення індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи відповідно до фаху.
11. Назвіть професійно важливі особисті якості, що здатні забезпечити успішну педагогічну роботу викладача відповідно до фаху
12. З чим пов'язана методична діяльність викладача ЗВО?
13. Соціальна ситуація розвитку у юнацькому віці.
14. Назвіть головні новоутворення юнацького віку та провідний вид діяльності.
15. Охарактеризуйте самовизначення як рису юнацтва
16. Поміркуйте, у чому може бути відмінність ідеальної моделі особистості студента-випускника таких факультетів: юридичного, психологічного, фізико-математичного, природничого?

Список використаної літератури

1. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України: монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 160 с
2. Вітвицька С. С. Особистісно орієнтоване виховання студентів у вищих навчальних закладах освіти. Професійна педагогічна освіта: особистісно

орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 50-78

3. Горинь Я. О. Функціонування ринку освітніх послуг в Україні / Я. О. Горинь *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2015. №1. С. 81–89.

4. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019.290 с.

5. Гринько В. О. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17. С. 166-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_24 (дата звернення: 04.01.2024).

6. Дерев'янко Б.В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. 388 с

7. Дмитрів А.Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. Національний університет «Львівська політехніка», 2010. URL: <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення: 20.12.2023).

8. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

9. Зарічна Т. П. Практична психологія та педагогіка вищої школи. Частина 2: навчально-методичний посібник для практичної роботи магістрантів зі спеціальності 8.12020104 «Технології парфумерно-косметичних засобів» / Т. П. Зарічна, Т. С. Райкова. Запоріжжя : ЗДМУ, 2014. 84 с.

10. Зеленська Л.Д, Черевань Функції викладача закладу вищої освіти в умовах SMART-освіти. *Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів*: матеріали 5-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 травня 2019 р./заг. ред. ОГ Романовський; Нац. техн. ун-т. «Харків. політехн. ін-т». Харків : НТУ «ХПІ», 2019. С. 60-62

11. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.

12. Каськова Л.Ф., Карпенко О.О., Андріянова О.Ю., Ващенко І.Ю., Чуприна Л.Ф. Методична робота як складова якісної освіти. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/200097899.pdf> (Дата звернення 18.11.2023).

13. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Сімферополь : Дайфі, 2011. 270 с.

14. Мілаєв О.І., Мілаєва І.І., Верхованцева В.О Професія викладача закладів вищої освіти Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць Таврійського Державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного; Вип. 23. С. 483-486

15. Міщенко Г. Маркетинг і вища освіта. *Вісник Книжкової палати*. 2004 №8

16. Мирончук Н.М. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. С. 146-172

17. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610 «Стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20gruppu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 8.01.2024).

18. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy> (дата звернення: 10.01.2024).

19. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / О.І. Федоренко, В.О. Тюріна, С.П. Гіренко, С.М. Бойко, М.О. Котелюх, П.Д. Червоний,

О.В. Медведєва; за заг. ред. О.І. Федоренко. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.

20. Першина Л. В. Деякі аспекти підготовки майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал ПНЦ НАПН України. 2011. № 8. С. 106-109.

21. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556 – VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.11.2023).

22. Сидорова А.В., Кобідзе Н.Н., Особливості послуг вищої освіти в новій економіці *Економіка і організація управління*. № 4 (36). С. 40-47. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/262/1/6.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

23. Статут ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. URL: [hrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Statut_30.08.2017.pdf](http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Statut_30.08.2017.pdf) (дата звернення: 7.01.2024).

24. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с

25. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.

26. Постанова КМУ від 21.08.2019 №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text> (дата звернення: 7.01.2024).

Лекція 3. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тип лекції: лекція-конкретизація

Мета лекції: ознайомити здобувачів освіти з особливостями та труднощами навчання у вищій школі, сформувати в них конструктивне розуміння алгоритму проведення занять різних типів у закладах вищої та фахової передвищої освіти, вибору актуальних та дієвих засобів та методів навчання; розкрити закономірності організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в умовах сучасних викликів організації освітнього процесу ЗВО.

Питання лекції

1. Форми організації навчання у ЗВО (лекції, практичні, семінарські)
2. Активні форми організації навчання (тренінг, вебінар, круглий стіл, воркшоп)
3. Методи і засоби навчання у вищій школі
4. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти

1. Форми організації навчання і виховання у вищій школі

Форму організації навчання необхідно розуміти як конструкцію відрізків, циклів процесу навчання, які реалізуються в співпадині діяльності викладача та здобувача освіти щодо засвоювання певного змісту матеріалу та опрацювання способів діяльності. Іншими словами, форма організації навчання – зовнішнє вираження узгодженої діяльності суб'єктів навчання, що здійснюється у встановленому порядку й у певному режимі.

Провідною формою навчання у вищій школі є **лекція**. Вона визначає шляхи здійснення всіх видів і форм навчання у закладі вищої освіти, закладає основи розуміння й ставлення до предмета. Лекція – *це стрункий систематичний і системний виклад певної наукової проблеми або її частини*. Лекція виконує низку дуже важливих функцій, серед яких інформаційна, методологічна, виховна, розвивальна, орієнтуюча, організуюча, діагностична, стимулююча, систематизуюча.

Інформаційна функція. Лекція дозволяє в найбільш концентрованій формі зосередити ту інформацію, що репрезентує зміст освіти; поряд з передачею системи потрібних знань про предмет допомагає аудиторії самостійно вибудовувати цю систему в процесі «образ – мислення».

Методологічна функція лекції забезпечує вироблення певного наукового підходу до предмета, що полягає у вивченні предмета в русі й розвитку. При цьому лектор демонструє творчу лабораторію генези ідеї, закону, принципів, теорії пізнання, явищ природи й суспільства, культури.

Виховна функція лекції має свої специфічні особливості, оскільки, з одного боку, спонукає викладача самовдосконалюватися, а з другого – формує ціннісні, моральні орієнтири слухачів, їхню громадську активність, розуміння соціальних і професійних норм поведінки.

Розвивальна функція лекції пов'язана із завданням формування пізнавальної активності аудиторії, вимагає ведення лекційного викладання як процесу самостійного творчого пізнання. Завдання – включити аудиторію в процес наукового пошуку, разом з аудиторією заново осмислити цей процес, підводячи слухачів (курсантів, студентів) до самостійного усвідомлення одержаних висновків.

Орієнтуюча функція лекції дозволяє спрямувати слухача (курсанта, студента) у потоці інформації, одержаної із різноманітних джерел – лекцій, семінарських та практичних занять, вивчення навчальної та наукової літератури тощо. Здійснюючи огляд наукової літератури, розкриваючи сутність наукових шкіл, аналізуючи теоретичні положення, лектор виділяє основне, істотне, указує на правильний шлях вирішення поставлених завдань, допомагає виділити головне й відкинути зайве, вибудовує одержану наукову інформацію в чітку систему.

Організуюча функція лекції надзвичайно значуща, саме вона робить лекцію незамінною, найважливішою ланкою навчального процесу. У всій багатоманітності форм і методів навчальної діяльності тільки лекція здатна

об'єднати всі елементи складного процесу пізнання, організувати й спрямувати процес для досягнення поставлених педагогічних цілей.

Діагностична функція проявляється в тому, що, читаючи лекцію, викладач водночас при здійсненні зворотного зв'язку відзначає, які з питань важко сприймалися аудиторією, що в подальшому може викликати ускладнення на семінарських заняттях; як у подальшому можна вдосконалити виклад цієї теми тощо.

Стимулююча функція виражається в тому, що після вдалої лекції виникає бажання пізнати ще більше, знайти відповіді на ті питання, які зацікавили своєю неоднозначністю, проблематичністю.

Систематизуюча функція полягає в тому, що саме лекція дозволяє найбільш наочно продемонструвати місце навчальної дисципліни в системі наук, виявити міжпредметні й міждисциплінарні зв'язки, утілювати правило: «Навчай спеціальності, а не окремому предмету».

Види лекцій

Види лекцій умовно можна розподілити на дві великі групи: традиційні й нетрадиційні. Серед ***традиційних лекцій*** за стадіями навчання прийнято виділяти такі: *вступна* (ознайомча, настановча, інструктивна), *інформаційна* (методологічна, загальнопредметна, лекція теоретичного конструювання, лекція-конкретизація, лекція культурно-історичних аналогів, лекція-інтеграція, узагальнююча, підсумкова, оглядова).

Рисунок 10. Види традиційних лекцій

Вступна лекція. Як правило, розпочинає вивчення навчальної дисципліни. Вона є дуже важливою з точки зору реалізації організаторських функцій, тому що саме на ній окреслюються межі й час, відведений на вивчення певної дисципліни, вимоги кафедри щодо опанування матеріалом, особливостями проведення семінарських і практичних занять, організації самостійної роботи, указується форма контролю. Крім того, слід продемонструвати, яким чином ця навчальна дисципліна пов'язана з тим, що вивчалось на попередніх етапах, до яких галузей науки найчастіше доведеться звертатися при її вивченні, як набуті знання зможуть використовуватися при подальшому навчанні.

Особливо важливим є ознайомлення тих, хто розпочинає вивчення предмета, з понятійно-категорійним апаратом науки, базовими термінами, висуваються й обґрунтовуються основні методологічні позиції. Саме на вступній лекції визначається предмет та основні методи науки, яка вивчається, зв'язок теоретичного матеріалу з суспільною практикою, особистим досвідом здобувача освіти. Для вступної лекції відбирають навчальний матеріал, який передбачає первинне ознайомлення з темами розділу, що будуть вивчатися на наступних заняттях. Головне її завдання при цьому визначається необхідністю збудження

інтересу до навчального матеріалу теми, розкриття існуючих взаємозв'язків між іншими темами та пояснення існуючої системності в знаннях.

Залежно від загальної кількості годин, що виділені на лекції, особливостей організації навчального процесу *вступна лекція* може розподілятися на такі *різновиди*:

- *ознайомча лекція* (увага концентрується на питаннях, пов'язаних з метою та завданнями курсу, взаємозв'язках науки й навчальної дисципліни. Відбувається постановка наукової проблеми, прогноз розвитку науки, її зв'язок з практикою. Викладач розповідає про видатних діячів, які зробили суттєвий внесок у розвиток даної науки. Якщо є така можливість, розповідає про наукові здобутки членів кафедри, про напрями наукової діяльності кафедри на сучасному етапі та перспективи подальшого розвитку, за наявності часу – про наукові школи, що функціонують при кафедрі. Такого роду діяльність є дуже важливою, тому що, з одного боку, виховує гордість за свій заклад освіти, з другого – дозволяє студентам зорієнтуватись у власному виборі науково-дослідної роботи);

- *настановча лекція* (найчастіше проводиться зі студентами, яких треба спрямувати на раціональну організацію самостійної роботи. Основне її призначення визначається необхідністю окреслити коло питань, проблем, які потрібно опрацювати, висвітлити на наступних заняттях. Тут може пояснюватися та обґрунтовуватися загальний план, структура проведення певної навчальної роботи, встановлюватися система окремих теоретичних або практичних завдань, що необхідно виконати, демонструються відповідні висновки);

- *інструктивна лекція* (вона також готує здобувачів освіти до творчого розв'язання навчально-пізнавальних завдань. Особливого значення цей різновид вступної лекції набуває тоді, коли з певної навчальної дисципліни передбачається написання магістерської роботи. На такій лекції доводяться вимоги кафедри до магістерської роботи, даються поради щодо вибору теми, етапів збору матеріалу, написання, підготовки до захисту роботи. Може даватися

стислий аналіз наукової й навчально-методичної літератури, яка рекомендується для опрацювання. Уточнюються терміни й форми звітності. Усе це передуює подальшій індивідуальній роботі);

Інформаційна лекція. Найбільш поширеним видом лекцій серед традиційних є інформаційна лекція. Ця назва відображає головне завдання такої лекції – викласти й роз’яснити студентам певну інформацію у відповідності до програми, спрямувати на деякі проблемні питання, що існують з цього приводу в сучасній науці. Інформаційна лекція в залежності від логіки подачі матеріалу, навчальних цілей також може мати різновиди, серед яких найбільш розповсюдженими є: *методологічна, загальнопредметна, лекція теоретичного конструювання, лекція-конкретизація, лекція культурно-історичних аналогів, лекція-інтеграція, узагальнююча, підсумкова, оглядова.*

- *Методологічна лекція* розкриває загальні та специфічні особливості даної науки, її структуру, окремі методи наукового пізнання. Студентам можна продемонструвати онтогенез науки, дію законів діалектики на прикладах даної галузі знань.

- *Загальнопредметна лекція* по суті є логічним продовженням методологічної лекції, оскільки конкретизує зв’язок фундаментальних об’єктів з конкретною навчальною дисципліною, демонструє системні відносини, поступово дає цілісну уяву про предмет.

- *Лекція теоретичного конструювання.* За теоретичну основу даного різновиду інформаційної лекції беруться наукові концепції, розглядаються педагогічні проблеми, що потребують вирішення з урахуванням теоретичних засад. Ці лекції дозволяють поступово підготувати групи до переходу на проблемне навчання.

- *Лекція-конкретизація* має на меті деталізацію й поелементне вивчення й засвоєння певного поняття, теорії. Вона характеризується достатньо великим обсягом, тому не завжди вдається завершити розгляд усіх питань за час однієї пари. Як правило, навчальний матеріал такої лекції подається інформаційним блоком, до якого входить одне або декілька взаємопов’язаних

понять. Іноді така лекція може проходити як розбір конкретних ситуацій, через які потім виходять на узагальнення.

- Лекція культурно-історичних аналогів дозволяє формувати широкий світогляд за рахунок порівнянь, але й навчає систематизації та відбору того, що може застосовуватися в професійній діяльності.

- Лекція-інтеграція характеризується тим, що на ній відбувається подальший розвиток перетворення одержаних знань, установлення зв'язків і відношень між їх елементами. Мета таких лекцій полягає у формуванні в здобувачів освіти системи знань на основі усвідомлення загальних закономірностей, загальних принципів, поступового переходу від окремих до більш широких узагальнень. Основна функція цієї лекції – диференціююча – дозволяє з великої кількості одержаних знань виділяти тільки ті, на які припадає основне змістове й логічне навантаження та які є опорою для встановлення зв'язків між основними поняттями теми, курсу, предмета.

- Узагальнююча лекція проводиться при закінченні розділу або теми, що вивчаються, для закріплення отриманих студентами знань. При цьому лектор виділяє вузлові питання, широко використовує узагальнюючі таблиці, схеми, алгоритми, що дозволяють включити засвоєні знання, уміння й навички в нові зв'язки й залежності, переводячи їх на більш високі рівні засвоєння, допомагаючи тим самим застосуванню отриманих знань, умінь і навичок у нестандартних і пошуково-творчих ситуаціях.

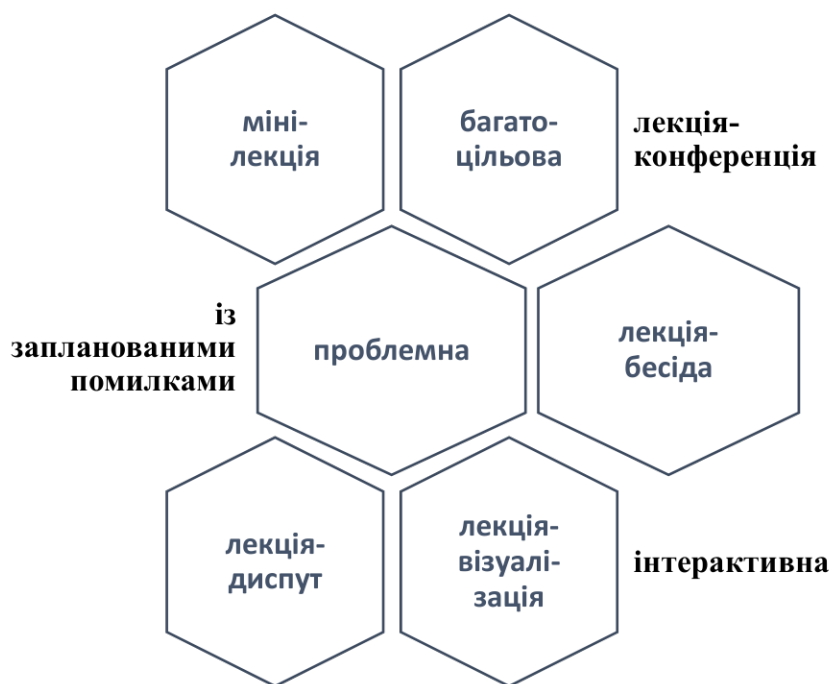
- На фінальному етапі викладання навчальної дисципліни використовується підсумкова лекція. Вона має на меті узагальнити на новому рівні відомості, певною мірою систематизувати знання, продемонструвати здобутки студентів, динаміку їхніх успіхів з оволодіння дисципліною. Така лекція є прекрасною нагодою для демонстрації міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків, перспектив подальшого навчання.

- Оглядові лекції передбачаються з тих навчальних дисциплін, які виносяться на державну атестацію. Нерідко вивчення дисципліни й повернення

до неї на оглядових лекціях дистанційовані в часі, тому основною метою такої лекції стає актуалізація опорних знань. З другого боку, під час неї відбувається систематизація наукових знань на більш високому рівні з опорою на науково-понятійному і концептуальному базисах усього курсу чи його модулів. Різновидами оглядової лекції є *оглядово-повторювальна* лекція, яка стисло відображає всі теоретичні положення, що складають науково-понятійну систему даного курсу; *консультативна лекція*, яка доповнює й уточнює матеріал оглядової, висвітлюючи розділи курсу, що викликають серйозні труднощі при самостійному вивченні. Іноді така лекція будується таким чином, що 50% часу виділяється для відповідей на конкретні питання, що виникли в слухачів.

Багаторічна науково-педагогічна практика підготовки здобувачів у ЗВО засвідчує, що традиційних методів та форм навчання недостатньо для розвитку і закріплення базових їхніх компетентностей. Тому серед педагогів ЗВО відбувається постійних пошук та аналіз тих чи тих форм і методів навчання задля підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів у процесі їхньої фахової підготовки. Такої тенденції дотримуються і при пошуку нетрадиційних форм лекцій.

До *нетрадиційних лекцій* відносяться такі: міні-лекція, багатоцільова, проблемна, лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція-конференція, лекція прес-конференція, лекція-бесіда, лекція-диспут, кіно- (відео-)лекція, лекція-візуалізація, лекція-екскурсія, інтерактивна, бінарна, лекційні спецкурси, лекція-брифінг.

Рисунок 11. Види нетрадиційних лекцій

Міні-лекція. Може проводитися викладачем на початку будь-якого виду аудиторних занять (семінарського, практичного або лабораторного) протягом десяти хвилин за одним з питань теми, що вивчається.

Багатоцільова лекція оснований на комплексній взаємодії окремих елементів: подача матеріалу, його закріплення, застосування, повторення й контроль.

Проблемна лекція – це апробація багатоваріантних підходів до рішення представленої проблеми. Вона активізує особистий пошук студентів, їхню пошукову та дослідну діяльність. На перших етапах у групах з високим рівнем пізнавальної діяльності викладач може побудувати лекцію таким чином, що сам ставить проблему й на очах у групи демонструє можливі шляхи її вирішення. У подальшому можна переходити до частково-пошукових методів, а саме: лектор створює проблемну ситуацію й спонукає здобувачів освіти до пошуку рішення. Саме так організовується такий вид проблемної лекції, як *лекція-брейнстормінг* («мозкова атака»). Використовуючи те, що на лекціях, як правило, є декілька груп, створюються команди, які за певний час повинні надати свій варіант вирішення проблеми. Викладач слідкує не тільки за правильністю відповіді, але

й за аргументацією, а в разі необхідності сам дає розгорнутий коментар, який фіксується в зошитах.

Піком проблемного навчання стає використання евристичних методів, тобто викладач, готуючись до лекції, підбирає й komponує навчальний матеріал таким чином, щоб студенти самостійно виокремили з нього проблему й на семінарському занятті продемонстрували власні варіанти її вирішення.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками. На підготовчому етапі в тексті лекції закладається певна кількість помилок змістового, фактологічного, методичного характеру. На початку лекції викладач попереджає аудиторію, що в даному тексті є певна кількість помилок. Під час лекції або при підготовці до семінару студенти знаходять ці помилки, кваліфікують їх, надають правильні відповіді. Така лекція виконує стимулюючу, контрольну та діагностичну функції.

Лекція-конференція. Проводиться за схемою наукових конференцій. Складається із заздалегідь поставленої проблеми й системи доповідей (до 10 хвилин) з кожного питання, що висвітлює проблему. При цьому виступ готується як логічно закінчений текст, який є результатом самостійної роботи здобувача освіти. Функція викладача полягає в керуванні підготовкою таких доповідей до лекції. Під час лекції викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти «лектору-початківцю» з числа студентів, якщо йому не зовсім точно вдається відповісти на питання аудиторії. Такий вид лекцій, з одного боку, значно підвищує роль самопідготовки, з другого – дозволяє виявляти резерви науково-педагогічних кадрів.

Лекція-прес-конференція – на початку заняття студенти мають ставити лектору питання в письмовій формі, які лектор протягом декількох хвилин аналізує й дає на них змістовні відповіді, які повинні бути сформовані у зв'язний текст. Знову ж таки, за умови достатньо високого рівня підготовленості аудиторії висвітлення питань може відбуватися за участі найсильніших здобувачів освіти, які займають місце поруч з викладачем.

Лекція-бесіда. Окрім запитань здобувачів освіти, вона допускає викладення ними своєї точки зору з того чи того питання. На такій зустрічі

лектор і сам повинен ставити запитання студентам, щоб почути їхні висловлювання, викладення їхньої позиції. Так утворюється підґрунтя для обміну думками, для бесіди. Методична специфіка лекції-бесіди полягає в тому, що лектор виступає і в ролі інформатора, і в ролі співбесідника, що вміло скеровує хід діалогу зустрічними запитаннями.

Лекція-бесіда може перетворитися на *лекцію-диспут*, і так би мовити, природним шляхом, і в результаті запланованих дій лектора. Одна з функцій лектора – короткий виступ на початку зустрічі, але потім іде не просто розмова-діалог зі добувачами, а полемічна бесіда. Функції лектора передбачають таку постановку запитань, яка веде до зіткнення думок і, відповідно, до пошуку аргументів, до поглибленого аналізу проблем, що розглядаються. У цьому випадку методична майстерність лектора включає не лише вміння читати лекцію-монолог, відповідати на питання, вести бесіду, але й навички організації суперечки й умілого керування нею. Тему дискусії потрібно обирати й розробляти попередньо. Але однієї потенційної дискусійності недостатньо. Тема повинна надавати можливість учасникам дискусії дійти кінцевого результату, істини.

Кіно-(відео-)лекція. Допомогає розвитку наочно-образного мислення в здобувачів освіти. Лектор здійснює підбір необхідних кіно-(відео-)матеріалів з теми, що вивчається. Перед початком огляду магістрантам доводиться цільова установка, у ході огляду кіно-(відео-) матеріалів лектор коментує події, що відбуваються на екрані.

Лекція-візуалізація є передачею усної інформації, перетвореної у візуальну форму технічними засобами навчання. Лектор широко використовує такі форми наочності, які самі виступають носіями змістовної інформації (слайди, креслення, малюнки, схеми, інфографіку і т.д.). Для цього виду занять характерне широке використання так званих “опорних сигналів”, коли вся інформація кодується у вигляді певних символів, знаків, а потім викладач коментує їх функціональні й системні взаємозв’язки.

Лекція-екскурсія. Досить нетрадиційний вид лекції, оскільки проводиться не у звичній для всіх аудиторії, а передбачає виїзд безпосередньо до закладів загальної середньої освіти, музеїв тощо. Сама обстановка стає своєрідною наочністю, яку неможливо відтворити в умовах закладу освіти.

Лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивна лекція) можлива як за допомогою звичайних вербальних засобів, так і за допомогою технічних засобів навчання в спеціально обладнаних аудиторіях. Якщо лектор іде традиційним шляхом, то це дещо нагадує лекцію-бесіду з тією різницею, що максимальне навантаження при відповіді на запитання переміщається на самих студентів. Лише в тому випадку, коли ніхто в аудиторії не зможе дати правильної відповіді, викладач роз'яснює матеріал сам. Узагалі при підготовці й проведенні інтерактивних лекцій бажано заздалегідь роздати необхідний дидактичний матеріал, методичні рекомендації з вивчення теми, щоб аудиторія, готуючись до цього заняття, виписала до зошитів визначення, найбільш важливу інформацію. Лектор же з'ясовує, наскільки зрозуміло те, що опрацьовувалося самостійно, і коментує найбільш складні місця.

Бінарна лекція. Сама назва вказує, що в аудиторії водночас знаходяться два лектори. Така лекція доцільна, коли, наприклад, існують різні підходи до вирішення проблемних запитань і кожний з викладачів відстоює власні позиції. Вона доцільна й для здійснення міжпредметних зв'язків, коли одна проблема стає інтегральною для викладачів різних кафедр, наприклад, кримінального й адміністративного права або кримінального процесу й криміналістики. Якщо два або більше лектори розглядають одну загальну для них тему в одній і тій же аудиторії, відповідаючи при цьому на запитання слухачів (курсантів, студентів) або ведучи з ними бесіду, то виникає ситуація, відома під назвою «круглий стіл». Ця методика, що отримала розповсюдження в лекційній практиці, максимально демократизує спілкування лекторів і слухачів (курсантів, студентів), тому що передбачає їх рівність як співбесідників, котрі колективно обговорюють якусь проблему. Однак і за «круглим столом» є лідери – фахівці з конкретних питань.

Повинен бути і лідер-організатор, функції якого полягають у тому, щоб слідувати за регламентом, дисциплінувати учасників бесіди тощо.

Можливий ще один варіант організації і проведення бінарної лекції. Утілюючи принципи єдності теорії й практики у навчальному процесі, ознайомлення студентів із передовим педагогічним досвідом, кафедра може запросити на таке заняття вчителя або керівника закладу загальної середньої освіти. Таким чином, створюється органічний дует: викладач, який має гарну теоретичну підготовку, і практик, який прекрасно знає особливості роботи й може розповісти про окремі професійні прийоми, що знаходяться в межах теми, яка вивчається.

Лекційні спецкурси звичайно виходять за межі навчальної програми, значно розширюючи й поглиблюючи наукові знання, одержані в рамках програми, полегшують їх творче осмислення. Через спецкурси здобувачі освіти вводяться в проблематику певної наукової школи, проходять школу творчого пошукового мислення. Найчастіше спецкурси читаються на матеріалі науково-дослідної роботи лектора. Як показує практика, запитання після лекції – і за витраченим часом, і за виховною значимістю такого виду контакту зі студентами – перетворюється на самостійний вид роботи лектора.

Лекція-брифінг складається з короткого (15–20 хвилин) повідомлення лектора і його відповідей на запитання слухачів (45–60 хвилин). Принципово нових елементів методики лекція-брифінг не пропонує, але при підготовці необхідно особливо ретельно продумати зміст і форму вступного повідомлення. Воно повинно бути інформативним, зрозумілим, коротким, композиційно завершеним. Виступів слухачів (курсантів, студентів) не передбачається. Принципова методична структура така: повідомлення лектора – запитання слухачів (курсантів, студентів) – відповіді лектора. Тільки викладач може визначити, які форми й методи роботи обрати під час лекції. Це залежить і від досвідченості лектора, і від рівня його методичної підготовленості. Обираючи нетрадиційний вид лекції, викладач обов'язково повинен бути упевненим, що аудиторія готова до такого виду діяльності.

Варто зазначити, що наразі лекція, особливо в дистанційному форматі, втрачає свою ефективність і від того популярність серед здобувачів освіти. У відомі традиційні та нетрадиційні лекції викладачі упроваджують елементи ефективніших форматів роботи:

- ◆ групової онлайн-взаємодії,
- ◆ роботу з віртуальними дошками,
- ◆ онлайн-інструменти,
- ◆ інтерактивні вправи, створені з допомогою онлайн-ресурсів тощо.

Структура лекції

Лекції за своєю структурою (змістовою структурою) можуть відрізнятися одна від одної в залежності від змісту і характеру матеріалу, що викладається. Але, при побудові лекції завжди корисно дотримуватися деяких загальних рекомендацій.

Лекція, як правило, повинна складатися з трьох структурних складників (організаційна структура), кожна з яких має свої завдання – це вступна частина, основна та заключна частина.

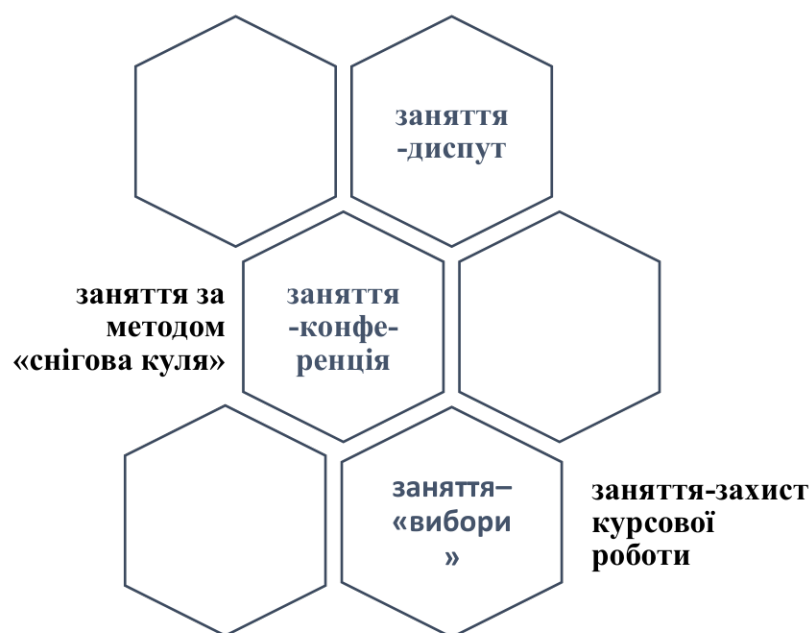
Мета *вступної частини лекції* – організувати роботу студентів у наступні дві години, а з психологічної точки зору – опанувати увагою аудиторії і дати мотиваційну установку. У вступній частині лекції необхідно, насамперед, повідомити студентам план лекції, строге дотримання якого є обов’язковим. До плану включаються найменування основних, вузлових питань лекції, що згодом можуть бути використані при складанні екзаменаційних питань. Далі формулюються мета і завдання лекції. Корисно нагадати студентам питання, розглянуті на попередніх заняттях, пов’язати їх із новим матеріалом, вказати на їх роль, місце і значення для даної дисципліни і майбутньої професійної діяльності.

Основна частина лекції відводиться на викладення змісту навчального матеріалу. Розкриття теми відповідно до плану лекції може здійснюватися як на деяких прикладах, фактах, що поступово підводить студентів до узагальнень і

наукових висновків, тобто використовується індуктивний метод; так і дедуктивний, що полягає у роз'ясненні загального положення з наступним показом можливостей його складників на конкретних прикладах. Розгляд кожного питання лекції варто починати з його чіткого формулювання, строго аргументуючи, обґрунтовуючи фактичний матеріал. Бажано викласти різні позиції з окремих питань і чітко визначити свою позицію. Пов'язувати теоретичні питання з практикою, наводити приклади з реальної професійної діяльності і наукової практики, бажано навести приклади з власного досвіду, із своїх досліджень. Завершувати розгляд питання бажано конкретними висновками.

У заключній частині лекції необхідно зробити висновки, дати вказівки студентам на виконання самостійної роботи з доопрацювання, розширення і поглиблення матеріалу лекції, на підготовку до практичних і семінарських занять за матеріалами лекції; сформулювати тему наступної лекції і відповісти на запитання студентів.

Практико-зорієнтованими формами організації навчання здобувачів освіти у вищій школі є **семінарсько-практичні заняття**. Звернімо увагу на заняттях, де відпрацьовуються комунікативні, вербальні, дискусійні вміння, які необхідні майбутнім випускникам гуманітарних факультетів.

Рисунок 12. Види практичних занять

На практичному *занятті-конференції* студенти «перевтілюються» у дослідників з конкретної проблеми, що зазначена в планах до заняття (здебільшого п'ять-шість питань). Студенти розподіляються на дослідників-доповідачів (п'ять осіб), опонентів (п'ять осіб), учасників конференції – більшість студентів. Обирається керівник секції та секретар. Викладач, залежно від мети заняття, може бути ментором, модератором або координатором-спостерігачем. Головне завдання – підготувати студентів до участі в конференціях різного рівня, тому питання до семінарського заняття будуть доповідями науковців з різних країн світу. Отже, на практичних заняттях такого типу використовують рольові ігри. Виступи учасників оцінюють колективно.

Практичне *заняття-захист курсової* (дипломної) роботи важливе для фахової освіти випускників гуманітарних факультетів. Досвід свідчить, що студентів важко підготувати стислий виступ, рецензію на роботу, тому заняття й передбачає розвиток саме цих навичок. Групу поділяють на авторів дослідної роботи (п'ять-шість осіб), рецензентів (п'ять-шість осіб), опонентів (п'ять-шість осіб), членів комісії, яка оцінює виступи.

Практичне *заняття-диспут*. Ця форма роботи в університеті, як і попередні, пов'язана з мотивацією діяльності студентів гуманітарних факультетів і передбачає розвиток їхніх комунікативних умінь, які так необхідні майбутньому викладачеві, політику, адвокату тощо. Можна обрати декілька тем з курсу, щоби вдосконалювати вміння дискутувати, вести науковий діалог з опонентами, рецензентами, коректно ставити запитання дослідникам, чітко та логічно на них відповідати.

Практичне *заняття–«вибори»*. На цьому занятті моделюються ситуації, які допоможуть порівняти два типи виборів (демократичні й недемократичні) і покажуть перевагу перших. Викладач призначає комітет з кількох студентів, який обирає кандидатів. З'ясовуються відмінності між голосуванням за одну кандидатуру й можливістю обирати за альтернативним списком. Обов'язково згадуються вибори в Радянському Союзі тощо. Відзначається в процесі обговорення, які почуття викликає у виборців голосування за кандидатуру, що є

в списку єдиною. Інша мета заняття – сформувати суспільно-громадянську позицію, відповідальність за майбутнє держави. Отже, на такому занятті викладач сприяє формуванню загальнолюдських цінностей, демократичних ідеалів.

Практичне заняття за методом «снігова куля». Цей тип заняття складний за своєю методикою, проте може відіграти важливу роль у підготовці майбутнього фахівця до самостійної наукової діяльності. До планів практичних занять обов’язково додаються проблемні дискусійні питання, вирішити які легше в невеликій групі. Студенти об’єднуються в групи по двоє-троє, щоб обговорити проблему протягом 5 хв. Наступний крок – об’єднання маленьких груп у дві, а згодом – в одну-дві великі, аби поступово, аналізуючи складне питання, зібрати достатньо матеріалу та спільно вирішити проблему. Відповідають переважно студенти, які обізнані з цього питання, або ті, кого висуває група (групи).

Семінарські заняття забезпечують розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації й професійного використання знань у навчальних умовах. Професійне використання знань – це вільне володіння мовою педагогічної науки, тобто точне оперування термінами, поняттями, визначеннями. У сучасній вищій школі семінарським заняттям відводиться значна частина навчального часу. У практиці навчальної роботи виокремлюють три різновиди семінарських занять: *просемінари, семінари, спецсемінари*.

Рисунок 13. Види семінарських занять

Просемінари мають передувати власне семінарам, відіграють вступну, підготовчу роль. Вони передбачають аудиторну роботу здобувачів освіти під керівництвом викладача, спрямовану на оволодіння навичками й уміннями самостійної роботи з підготовки до безпосередньої участі в семінарах. *Технологія проведення просемінарів* передбачає такі компоненти: формулювання теми заняття, дидактичної мети; добір методичного забезпечення підготовки та проведення заняття; необхідні засоби для реалізації мети; організацію студентів для навчальної діяльності безпосередньо на занятті з урахуванням етапів роботи (визначення конкретного питання з теми семінару, яке треба опрацювати; рекомендація методів і прийомів опрацювання наукових джерел; виокремлення вузлових питань, наукова аргументація тих чи тих теоретичних положень; організація виступів студентів, постановка запитань, опанування виступаючим, культурою ведення дискусії з дотриманням принципу толерантності; підсумкове слово викладача). Головна функція просемінарів – оволодіння технологією, методикою й технікою роботи на власне семінарах з урахуванням навчальної дисципліни. Просемінари проводять на початку вивчення навчального курсу, у програмі якого заплановано певну кількість годин на семінарські заняття. Двох

просемінарів досить, щоб допомогти студентам оволодіти відповідним рівнем технології, техніки й методики підготовки та участі в семінарських заняттях.

Семінари – вищий рівень організації навчальної діяльності. Цією організаційною формою навчання передбачено підвищення пізнавальної активності здобувачів освіти. Семінари складаються з двох взаємопов’язаних ланок самостійного вивчення студентом програмового матеріалу й обговорення на заняттях результатів пізнавальної діяльності. *Технологія організації та проведення семінарських занять* передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи. Безпосередньо на заняттях обговорюють основні проблеми теми, проводять дискусію, заохочують студентів до активності, підводять підсумки, оцінюють діяльність студентів. Загалом семінари мають забезпечувати інтелектуальний розвиток студентів, формувати в них пізнавальну активність. У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «науково-педагогічний працівник – студент», «студенти – науково-педагогічний працівник» на засадах демократизму й толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес пізнання, формуються пізнавальні й соціальні мотиви навчання. У процесі проведення семінарських занять науково-педагогічний працівник має цілеспрямовано виховувати в студентів таку етичну рису, як толерантність – терпимість до чужих думок і міркувань. Після завершення навчання фахівці долучаються до активної педагогічної діяльності, яка відбуватиметься в багатовимірному й багатовекторному соціальному середовищі (різноманітність педагогічних, психологічних, моральних чинників, різні напрями в політиці, мистецтві, релігії тощо). Це вимагає від особистості толерантності й уміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи ту проблему з позицій наукових законів і здорового глузду. Саме вміння й виробляються на семінарах. Треба враховувати, що зміст семінарського заняття не залишається

надовго в пам'яті студентів. Головне, щоб вони вчилися мислити, висловлювати свої судження, аналізувати думки інших, щоб інтелектуально розвиватися, формувати науковий світогляд та систему методів і прийомів пошуку істини, культури спілкування. Щоб уникнути одноманітності проведення семінарських занять треба використовувати елементи дискусії, гри, змагання тощо.

Таблиця 3

Різновиди семінарських занять (за з А. Алексюком)

семінар запитань і відповідей	семінар-розгорнута бесіда (передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань)
семінар-колективне читання (студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки)	семінар, що передбачає усні відповіді студентів з подальшим їх обговоренням
семінар-дискусія (студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та проводять її безпосередньо на занятті)	семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів
семінар-конференція (студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання колег)	семінар-теоретична конференція (проводять магістранти кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи певної дисципліни)
семінар-розв'язання проблемних завдань (проводять на основі створення проблемних ситуацій, виокремлення проблемних завдань і праці над їх розв'язанням)	семінар-прес-конференція (кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники долучаються до їх обговорення)
семінар-«мозковий штурм» (студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують розв'язання; під час семінару вносять конкретні пропозиції щодо розв'язання проблеми; усі пропозиції записують, систематизують і визначають найдоцільніші). Проблемні завдання повинні мати конкретну наукову, виробничу, соціальну спрямованість. Цей вид семінару ефективно сприяє інтелектуальному розвитку здобувачів освіти, їхньому соціальному становленню як учасників професійної діяльності	

Важливу роль у формуванні професійної зрілості здобувачів вищої освіти відіграють *дослідницькі семінари*, що є вищою сходинкою навчальної діяльності.

Вони спрямовані на формування в студентів навичок та вмінь проведення наукових досліджень.

Спецсемінари зазвичай проводять в магістратурі. Кафедри затверджують і розробляють їх тематику, укладають відповідні програми з чітким визначенням вузлових тем, список рекомендованої літератури. Обсяг занять залежить від обсягу й важливості загальної теми, кількості магістрантів у групі. На вступному занятті викладач акцентує увагу магістрантів на значущості теми, ознайомлює з організацією роботи над нею, дає методичні рекомендації щодо підготовки наукових повідомлень, розробки технологічних карт тощо. За магістрантами закріплюють конкретні теми (можна одну тему доручати 2–3 магістрантам) і складають календарний план підготовки матеріалів. Безпосередньо на заняттях обрані магістранти організовують і проводять навчальну роботу в групі: виступають із науковими повідомленнями, ознайомлюють з технологічними картами, обговорюють окремі аспекти проблеми. Усі магістранти конспектують необхідні матеріали, опрацьовують рекомендовану літературу. Таким чином, магістранти займаються не лише трансляцією знань, а й набувають досвіду організації пізнавальної діяльності своїх товаришів.

2. Активні форми організації навчання

Тренінг – це форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [5].

Так само, як і будь-яке навчальне заняття, тренінг має певну мету: інформування та набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок та умінь; опанування нових технологій у професійній сфері; зміна погляду на проблему; зміна погляду на процес навчання, аби зрозуміти, що він може давати наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем завдяки об'єднанню в тренінговій роботі різних спеціалістів, представників різних відомств, які впливають на розв'язання цих проблем;

активізація громадськості щодо розв'язання актуальних проблем; здобуття альтернативної громадянської освіти.

У тренінгу широко використовуються методи, спрямовані на стимуляцію взаємодії учасників. Усі вони об'єднуються під назвою «інтерактивні техніки» і забезпечують взаємодію та власну активність учасників під час динамічного навчального процесу. Заняття у складі групи передбачає, що всі учасники сидять разом, а їхня увага зосереджена на лідері групи. Такий вид роботи, як правило, застосовується: під час початкового привітання та вступної частини щоденних занять; коли треба вислухати одного або декількох промовців, зокрема під час читання лекції або проведення колективної презентації перед аудиторією; під час обміну результатами роботи, виконаної у складі малих груп; наприкінці тренінгу для підбиття підсумків і завершення заняття.

М. Вовк та С. Ходаківська [1] виявили різні підходи до визначення поняття «тренінг»:

- своєрідна форма дресури; як тренування, у результаті якого відбувається формування умінь і навичок ефективної поведінки; форма активного навчання, метою якого є передача психологічних знань; метод створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними способів вирішення власних психологічних проблем;
- як техніка, що поєднує навчальну та ігрову діяльність, яка відбувається в умовах моделювання різноманітних ігрових ситуацій;
- як засіб дії, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, умінь і досвіду у сфері міжособистісного спілкування, засіб розвитку компетентності у спілкуванні, засіб психологічної дії;
- як спосіб перепрограмування моделі управління поведінкою і діяльністю людини;
- як частина планованої активності організації, спрямованої на збільшення професійних знань і умінь або на модифікацію соціальної поведінки персоналу способами, що поєднуються з цілями організації й вимогами діяльності;

- багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи або організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини;

- як метод групової навчальної діяльності, коли в лабораторних умовах засобами спеціальних вправ, спрямованих на відтворення, виконання й аналіз ситуацій, в учасників не тільки формуються професійні уміння й навички, але й створюються умови для професійного розвитку та ін.

Серед інновацій у навчанні, які набирають останнім часом все більшої популярності, помітну роль відіграють заняття, організовані за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Їх значний вплив позначився і на такій традиційній формі навчання як вебінар, що навіть відобразилося у назві – вебінар (від англійського web – «мережа» та seminar – «семінар»). **Вебінар** – це спосіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів та інших заходів за допомогою Інтернету. Вебінар визначається науковцями як «технологія, яка забезпечує проведення інтерактивних навчальних заходів у синхронному режимі і надає інструменти для дистанційної спільної роботи учасників» [9].

Кілька правил роботи на вебінарі:

1. За 5-7 хвилин до початку розпочніть спілкування зі слухачами – у чаті чи усно.

2. Не починайте викладення основного матеріалу точно в момент початку вебінару – більшість слухачів підключається із запізненням. Проведіть на початку вправу «криголам», яка займе 5-10 хвилин часу.

3. Оголосіть правила роботи на вебінарі. Тих, хто їх відверто порушує, наприклад, відступає від теми, пише чи проголошує різкі, невідповідні репліки, варто карати – не надавати слова усно та відключити від чату.

4. Не варто сидати на крісло, вдягати гарнітуру, перевіряти мікрофон, а в кінці вебінару – знімати гарнітуру та вставати з крісла при включеній камері. Слухачі мають бачити викладача лише у стані повної готовності до роботи.

5. Слайди презентації не можна змінювати занадто швидко, але й не варто затримувати довше 3-4 хвилин.

6. Треба пам'ятати про затримку сигналу приблизно в 3 секунди між тим часом, коли людина щось каже, і тим, коли це чують інші учасники.

Призначення вебінарів можна звести до трьох основних цілей:

1. Навчання. Вебінари використовуються для проведення семінарів, курсів підвищення кваліфікації та інших навчальних заходів.

2. Конференції – наукові, громадські та ділові тематичні заходи з виступами їх учасників та подальшим обговоренням.

3. Наради. Проведення зборів і нарад співробітників, зайнятих на віддаленій роботі [6].

Круглий стіл – вид групового вирішення тих чи тих питань, якому властиві певний порядок і черговість висловлювань його учасників, а також рівні права і позиції всіх присутніх. Круглий стіл – це простіша і м'якша форма обговорення, ніж дискусія, дебати, мозковий штурм, диспут чи такі складніші форми, як громадські слухання, громадська експертиза, проблемний семінар тощо.

У цілому організаційний сценарій «круглого столу» може мати такий зміст:

- ✓ відкриття, представлення організаторів та учасників;
- ✓ вступне слово ведучого, який має окреслити мету і завдання заходу, очікувані результати, оголосити регламент і засади дискусії;
- ✓ виступи експертів (інформаційні повідомлення);
- ✓ обговорення;
- ✓ закриття;
- ✓ неофіційна частина (кава).

Учасники, завдяки взаємному обговоренню, мають змогу по-новому поглянути на проблему, в іншому контексті побачити її масштаб. Участь у «круглому столі» для них є доброю нагодою публічно представити свою позицію і сподіватися на лобіювання власних інтересів [6].

Воркшоп – це інтенсивний освітній захід, під час якого учасники навчаються завдяки власній активності, тоді як теоретичні відомості відіграють незначну роль. Увага зосереджується на самотійному навчанні учасників, їхній активній взаємодії.

Завдяки сучасним розробкам та популяризації інтерактивних форм, методів і технологій навчання, широкого вжитку набув термін воркшоп, за яким приховується розмаїття тлумачень, розумінь та прикладів – від навчальних курсів, технологій або форм до маркетингових презентацій. Найпоширенішими воркшопами виявилися серед представників творчих професій (дизайнерів, художників, журналістів та ін.).

Воркшоп (від англ. – цех, майстерня) останнім часом використовується для позначення особливої форми й технології роботи з групою дорослих, у якій переважають інтерактивні форми роботи та провідна роль у здобутті знань і прийнятті рішень належить активності самих учасників навчальної групи. Роль викладача воркшопу полягає не тільки у викладанні матеріалу, а радше в активізації групи та посередництві між учасниками, оптимізації процесу здобуття знань й пошуку рішень, що відповідно відбивається в англомовних термінах «фасилітатор» або «модератор». Воркшоп зазвичай є практичним семінаром або тренінгом, що може проходити у формі лекції, практикуму, круглого столу. Це своєрідна майстерня, на якій професіонал ділиться своїми думками та здобутим досвідом, але також ініціює дискусії та обмін думками з допомогою залучення учасників до обговорення пропонованої проблематики. Останнім часом користуються популярністю ігрові воркшопи, що дозволяють у комфортній та невимушеній обстановці засвоїти альтернативні розумові моделі й сформувати навички продуктивних, творчих підходів й креативного мислення в розв’язанні пропонованих завдань і проблем [4].

С. Толочко та Н. Бордюг [8] виокремлено основні завдання воркшопу:

- використання в освітньому процесі інноваційних технологій;
- підвищення мотивації до навчання та ранньої професійної самовизначеності;

- зацікавленість процесом навчання та опанування новими знаннями, набуття практичних навичок;
- реалізація креативних ідей здобувачів освіти;
- створення нового наукового продукту та його практичне впровадження здобувачами освіти.

Воркшоп базується на таких поняттях, як-от: активність, самостійність, експеримент, ризик, зміни, демократичне прийняття рішень, цілісність навчання, самовираження, внутрішні зміни, позитивна взаємодія. Для воркшопів характерною є різноманітність, зокрема і щодо тривалості його проведення.

Найвдалішою формою для освітнього процесу є мініворкшоп із тривалістю проведення дві академічні години, за результатами яких поставлена проблема, що є комплексною і складною, вирішується протягом декількох занять. Якісно організований воркшоп передбачає сукупність різноманітних методів, які активізують слухачів до взаємодії. Під час освітнього заходу навчання відбувається за рахунок отримання актуального досвіду в поєднанні з безпосередньою взаємодією учасників, що сприяє покращенню якості засвоєння нових знань у груповій взаємодії.

У процесі проведення воркшопів використовуються певні методи, такі як мозковий штурм, дискусія, ділові ігри, тренінги, освітні хаби тощо. В основі кожного воркшопу виокремлено три етапи:

- перший – підготовчий: знайомство з призначенням та отримання практичних навичок. Розробляється план дій, опрацьовуються літературні джерела за тематикою дослідження з використанням електронних ресурсів, зокрема й міжнародних;
- другий – збору даних, отриманих під час польових і лабораторних досліджень. Практична частина проводиться за можливості на об'єктах дослідження (складових навколишнього природного середовища), у лабораторіях наукових установ, підприємств, державних структур тощо;
- третій – заключний – для оброблення отриманих даних, що включає аналіз, узагальнення, оцінку досліджуваних об'єктів, моделювання та

прогнозування змін у стані довкілля, розроблення практичних рекомендацій щодо збереження навколишнього природного середовища.

3. Методи і засоби навчання у вищій школі

У вищій школі використовуються специфічні методи навчання.

Методи навчання (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов’язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв’язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності.

Пригадай визначення понять «прийом» та «засіб» навчання!

Головними особливостями методів навчання у ЗВО є те, що вони: 1) набагато більше, ніж шкільні, зближені з методами самої науки; 2) бінарні (тотожні окремим формам організації навчального процесу).

За традиційними підходами до класифікації методи навчання розподіляється:

за джерелами набуття знань: словесні, наочні, практичні (С. Петровський, Е. Талант);

за характером логіки пізнання: аналітичні, синтетичні, аналітико-синтетичні, індуктивні, дедуктивні, традуктивні;

за рівнем самостійної розумової діяльності: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький;

за основними дидактичними завданнями: методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок (М. Данилов, Б. Єсіпов);

за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи (М. Скаткін, І. Лернер);

за бінарною класифікацією: методи викладання (інформаційно-повідомлювальний, пояснювальний, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний);

методи учіння (виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий) (М. Махмутов).

Успішність процесу навчання, ефективність використання в ньому різних методів і форм навчання значною мірою залежить від вдалого вибору засобів навчання. *Засіб навчання* – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію навчально-виховного процесу. Найважливішим засобом навчання є *слово* викладача, за допомогою якого він організовує засвоєння знань студентами, формує у них відповідні уміння та навички. Викладаючи новий матеріал, він спонукає до роздумів над ним, його осмислення і усвідомлення.

Важливим засобом навчання є підручник, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи.

Інші засоби навчання виконують різноманітні функції:

- замінюють викладача як джерело знань (кінофільми, магнітофон, навчальні пристрої тощо);
- конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості, які повідомляє викладач (картини, карти, таблиці та інший наочний матеріал);
- є прямими об'єктами вивчення, дослідження (машини, прилади, хімічні речовини, об'єкти живої природи);
- виступають «посередниками» між студентом і природою або виробництвом у тих випадках, коли їх безпосереднє вивчення неможливе або утруднене (препарати, моделі, колекції, гербарії тощо);
- формують у студентів навчальні та професійні вміння та навички (прилади, інструменти тощо);

– є символічними (знаковими) засобами (історичні та географічні карти, технічні креслення, графіки, діаграми тощо).

4. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти

Отже, означені вище форми організації навчання спрямовані на організацію групової взаємодії здобувачів освіти. Зазначимо, що групова форма роботи, у порівнянні з іншими, має низку переваг:

- збільшення обсягу виконаної роботи за той самий проміжок часу;
- висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формування вміння співпрацювати;
- формування мотивів навчання та гуманних стосунків між здобувачами освіти;
- розвиток навчальної діяльності (планування, рефлексії, контролю, самоконтролю).

Як і кожна форма роботи зі студентами в аудиторії під час навчального заняття, групова форма недосконала, не є самоціллю в педагогічному процесі. Останнім часом великого значення в освітньому процесі ЗВО відводиться на самостійне виконання здобувачами освіти великого обсягу навчального матеріалу. Однак і в межах опрацювання лекційного матеріалу, а також під час підготовки до семінарсько-практичних занять, самостійній роботі надається великого значення як з боку викладача (організація самостійної роботи), так і з боку здобувача освіти (виконання та самостимулювання до самостійної роботи).

Самостійну роботу студентів можна класифікувати таким чином (за М.М. Фіцулою) [10]:

1. *З огляду на місце і час проведення, характер керівництва і спосіб здійснення контролю за її якістю* з боку викладача можна виокремити:

- а) самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях;
- б) позааудиторну самостійну роботу (3–4 години на день);
- в) самостійну роботу під контролем викладача (індивідуальні заняття з викладачем).

2. *За рівнем обов'язковості виокремлюють:*

а) обов'язкову, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, які виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої, переддипломної практики; підготовка і захист дипломних та курсових робіт);

б) бажану (участь у наукових гуртках, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт інших студентів тощо);

в) добровільну (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання).

3. З огляду на рівень прояву творчості студентів виокремлюють:

а) репродуктивну самостійну роботу, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

б) реконструктивну самостійну роботу, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.;

в) евристичну самостійну роботу спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань);

г) дослідницьку самостійну роботу, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

У цілому зазначимо, що найрозповсюдженішими формами самостійної роботи студента є такі: робота з електронними джерелами та репозитаріями; самостійне вправління; самостійне вивчення певних питань; участь у роботі гуртків; експериментально-дослідницька робота; самостійний перегляд блогів, професійних чатів та сторінок у соціальних мережах; участь у вебінарах; здійснення бінарної освіти тощо.

Кожен із зазначених видів діяльності потребує від студентів наполегливої самостійної праці. Важливу роль в оптимальній організації життя і діяльності студента денної і заочної форм навчання відіграє режим дня – його рекомендують науково-педагогічні працівники в перші дні навчальних занять. Студентам першого курсу потрібно адаптуватися до самостійної навчальної роботи. Тому студенти-першокурсники мають пристосуватися до умов життя і діяльності у ЗВО. Для цього тут необхідна цілеспрямована педагогічна допомога науково-педагогічних працівників, куратора академічної групи. Це, насамперед, уважне ставлення до студента, який відчуває психологічний дискомфорт, незручність, ніяковість, невпевненість [1, с. 248].

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які форми організації навчання у вищій школі Вам відомі?
2. Які функції виконує лекція?
3. Навіть типи лекцій.
4. Які дидактичні вимоги є обов'язковими для лекції?
5. Які особливості організації проблемної лекції? До якого типу лекцій вона відноситься?
6. Які види практичних занять є найприйнятнішими під час дистанційного навчання?
7. Різновиди семінарських занять.
8. У чому сутність проведення воркшопу?
9. Наведіть відомі класифікації методів навчання.
10. Який зв'язок між наочними, словесними і практичними методами навчання?
11. У чому полягає зв'язок лекції з іншими формами організації навчального процесу у вищій школі?
12. У чому відмінність між семінарським, лабораторним та практичним заняттями?
13. Що таке самостійна робота студентів?

14. Яким керівним документом регламентується обсяг та організація самостійної роботи студентів?
15. Які засоби навчання студент може використати в часи самостійної роботи?
16. Розкрийте сутність видів самостійної роботи студентів з огляду на місце і час проведення, характер керівництва і спосіб здійснення контролю за якістю.
17. Охарактеризуйте типові труднощі (соціальні, навчальні, професійні) під час самостійної роботи студентів.
18. Яка роль науково-педагогічних працівників в оволодінні студентами навичками самостійної роботи?
19. Які особливості самостійної роботи студентів заочної форми навчання?
20. У чому полягає самостійна підготовка студента до семінарських, практичних і лабораторних занять?

Список використаної літератури

1. Вовк М.П., Ходаківська С.В. Тренінг у неформальній освіті дорослих. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33314/Vovk_31-34.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 13.11.2023)
2. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія. Навч. посіб. Дніпро, 2014. С.245-255.
3. Дидактичні засади організації освітнього процесу (навчальні матеріали до тематичного модуля кафедри розвитку освітніх галузей) : навч.–метод. посіб. / [упорядник О. Буйдіна]. Електронне видання. Полтава : ПАНУ, 2023. 164 с.
4. Литвиненко С.А. Використання воркшопів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : Збірник наукових праць. 2014. Випуск 9 (52). URL: [Ozfm_2014_9_5.pdf](#) (дата звернення: 13.11.2023)

5. Баніт О. В., Коваленко О. Г. Методика проведення тренінгів з розвитку професійної компетентності андрагогів : методичні рекомендації / Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 104 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731170/> (дата звернення: 11.11.2023)
6. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.
7. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.
8. Толочко С.В., Бордюг Н.С. Воркшоп як метод практико-орієнтованого навчання у формуванні екологічної компетентності здобувачів освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735150/1/36.%20тез%20конф..pdf#page=161> (дата звернення: 10.11.2023)
9. Трегубенко Г.П., Неділько А.І. Методика проведення навчальних вебінарів. 2018. [Електронне видання]. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/735150/1/36.%20тез%20конф..pdf#page=161> (дата звернення: 10.11.2023)
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.

Лекція 4. ТЕХНОЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тип лекції: лекція теоретичного конструювання

Мета лекції: сформувати чітке уявлення про технологію як цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, знання про сучасні технології навчання для вибору оптимальної стратегії викладання залежно від рівня підготовки здобувачів освіти й відповідно до цілей навчання; узагальнити методiku впровадження окремих педагогічних технологій у освітній процес вишу; уточнити роль та види контролю з метою забезпечення якості вищої освіти.

Питання лекції

21. Поняття технології в освіті
22. Методика впровадження педагогічних технологій у процес навчання закладів освіти

2.1. Інформаційно-комунікативні технології

2.2. Інтерактивні технології навчання

2.3. Технологія кейс-стаді (case study)

2.4. Технологія перевернутого навчання

2.5. Інструменти організації проєктної роботи здобувачів освіти

2.6. Інструменти фасилітації

3. Оцінювання і контроль у вищій школі

1. Поняття технології в освіті

Незважаючи про його вагомий історичний шлях розвитку починаючи з 30 років XX століття, і досі не існує єдиної думки вчених щодо визначення поняття «технологія». За визначенням ЮНЕСКО, педагогічна (освітня) технологія – це в загальному значенні *системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські й технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти.*

Згідно із глосарієм інновацій у вищій освіті, поняття «інноваційна педагогічна технологія» – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [9, с.76].

В. Євдокимов, І. Прокопенко розуміють під педагогічною технологією упорядковані професійні дії суб'єктів педагогічного процесу, які при оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічної взаємодії сприяють реалізації свідомо визначеної освітньої мети та забезпечують можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності [7].

Аналізуючи роботи дослідників, присвячені визначенню класифікації педагогічних інноваційних технологій (О. Пометун, Н.П. Волкова, І. Дичківська, К. Костюченко) зазначимо, що на сьогодні не існує єдиної концепції виокремлення саме інноваційних технологій.

Найрозповсюдженішими, з огляду на теорію та практику навчання, є такі технології: традиційного навчання; проблемного навчання; особистісно-орієнтованого навчання; розвивального навчання; кооперативного навчання; розвитку критичного мислення; програмованого навчання; інтерактивного навчання; проєктного навчання; модульного навчання тощо.

До інноваційних технологій К. Костюченко відносить: особистісно-орієнтоване навчання; громадянську освіту, профільне навчання, технологію групової навчальної діяльності, теорію ревеневі диференціації навчання, психолого-педагогічне проєктування соціального розвитку особистості, інформаційні технології, здоров'язберігаючі технології, проєктивне навчання, теорію проблемного навчання, інтерактивні технології, технологію формування творчої особистості, театральну педагогіку, технологію навчання як дослідження, технологію гуманізації педагогічної діяльності, розвитку критичного мислення, технологію комплексно-цільового управління закладом освіти, теорію ігрових технологій тощо [13].

Зазначимо декілька технологій, які мотивують здобувачів освіти до навчання згідно з Анною-Марією Богосвятською:

● Технологія «Навчання від виклику»

Уперше ця модель була запропонована компанією Apple у 2008 р. «Проблема» народжується з якоїсь великої ідеї або явища, з яким стикаються як самі учні, так і спільнота, всередині якої вони знаходяться: COVID-19, глобальна безробіття, глобальне потепління, волонтерство тощо.

Навчання від виклику передбачає три основні кроки:

- ◆ залучення через запитання,
- ◆ розслідування,
- ◆ дія.

● Технологія «Навчання від помилки»

Здобувачі освіти спочатку отримують завдання, яке намагаються вирішити самостійно, а вже потім – пояснення та теорію з певної теми.

Ефективність ця технологія виявляє у довгостроковій перспективі. Спочатку в рамках навчання від помилки здобувачі освіти можуть дійти неправильного рішення, але в майбутньому вони демонструють глибше розуміння ключових смислів, краще переносять нові знання на існуючі конструкції, показують більш високу гнучкість та креативність при пошуку рішень для складних завдань, ніж ті, хто навчається за традиційною схемою (спочатку теорія, потім практика).

● Технологія «Навчання від успіху»

◆ На старті заняття створюємо досвід успішного розв'язання задачі, щоб дати здобувачу освіти позитивний досвід взаємодії з темою, показати, на що він вже здатний, і дозволити йому спиратися на ці ресурси в майбутньому при ускладненні програми.

◆ Рефлексія дій та аналіз результатів: як здобувач освіти діяв? До якого результату це призвело? Як ми можемо оцінити його?

◆Робимо явним успішний алгоритм дій (добре, якщо це базовий алгоритм, який ускладнюватиметься, але не видозмінюватиметься повністю).

◆Переносимо алгоритм на складніші завдання.

2. Методика впровадження педагогічних технологій у процес навчання закладів освіти

2.1. Інформаційно-комунікаційні технології

У сучасному розумінні інформаційна освітня технологія – це педагогічна технологія, яка використовує спеціальні способи, програмні та технічні засоби (кіно-, відео-, аудіозасоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією. Основні інформаційні технології, що використовуються в процесі викладання, можна поділити на три категорії:

- ☐ інтерактивні (аудіовізуальні носії);
- ☐ комп'ютерне навчання (включаючи засоби мультимедіа);
- ☐ засоби телекомунікації (відеоконференції, форуми тощо)

Застосування інформаційних технологій навчання дозволяє видозмінити весь процес викладання, розвивати творчість, реалізувати модель особистісно-зорієнтованого навчання, а головне – вдосконалювати самопідготовку тих, хто навчається. Безумовно, сучасний комп'ютер та інтерактивне програмно-методичне забезпечення вимагають зміни форм та способів спілкування педагога та здобувачів освіти, перетворюють процес здобуття знань в ділову співпрацю, а це в свою чергу посилює мотивацію до навчання і призводить до необхідності пошуку нових моделей занять та форм проведення контролю знань.

У зв'язку з цим перед освітянами України постало першочергове завдання: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації; навчитися аналізувати її, розуміти наслідки дії на психіку, оволодівати видами спілкування за допомогою сучасних технічних засобів.

Сучасними світовими тенденціями розвитку інформатизації освіти є:

- ☐ створення єдиного освітнього простору;
- ☐ активне запровадження нових засобів та методів навчання, що орієнтовані на використання інформаційних технологій;
- ☐ синтез засобів та методів традиційного та комп'ютерного навчання;
- ☐ створення системи випереджаючої освіти.
- ☐ виникнення нового напрямку діяльності викладача – розроблення інформаційних технологій навчання та програмно-методичних комплексів;
- ☐ зміна змісту діяльності викладача: з «репродуктора» знань до розробника нової технології (що з одного боку, підвищує його творчу активність, а з другого – потребує високого рівня технологічної та методичної підготовки).
- ☐ формування системи безперервного навчання як універсальної форми діяльності, що спрямована на постійний розвиток особистості протягом всього життя.

Основними принципами сучасних інформаційних технологій є такі:

- інтерактивність (діалоговий) режим роботи людини з комп'ютером;
- інтегрованість (взаємозв'язок) з іншими програмними продуктами;
- гнучкість процесу змін як вихідних даних, так і постановок завдань.

У кінці XX – початку XXI ст. у світі, що оточує нас, намітилися позитивні тенденції в поширенні інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – сукупність технологій, що забезпечують фіксацію інформації, її обробку і обмін інформацією (передачу, поширення, розкриття). Інформаційні технології – це методи і засоби отримання, перетворення, передачі, зберігання і використання інформації.

Розширене трактування інформаційної політики представляється сьогодні обґрунтованим, оскільки цифрова інформація і новітні телекомунікаційні і комп'ютерні технології інтенсивно розмивають бар'єри між різними секторами інформаційної індустрії. ІКТ включають усі види технологій, які використовуються для обробки інформації; дають можливість представляти будь-який вид інформації – чисел, текстів, звуку, зображення – у цифровому форматі, придатному для зберігання і обробки на комп'ютері.

Основним завданням сучасних ІКТ є розроблення інтерактивного середовища керування пізнавальною діяльністю здобувачів освіти – доступ до сучасних інформаційно-освітніх ресурсів (електронні підручники, різні бази даних, освітні сайти тощо). Процес входження закладів освіти в сучасний світовий освітній простір потребує вдосконалення і переорієнтації в першу чергу комп'ютерно-інформаційної складової змісту освіти, тому що лавиноподібне зростання об'єму інформації набуло характеру інформаційного вибуху в усіх сферах людської діяльності. Сьогодні процес здобуття знань потребує автоматизації, адже «ручні методи» навчання без використання технічних засобів вже практично вичерпали свої можливості. Найбільш доступною формою автоматизації навчання є застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Світова практика розвитку та використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті демонструє тенденцію до зміни традиційних форм організації освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства.

Методичні можливості та переваги занять із використанням ІКТ:

- підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок одночасного повідомлення викладачем теоретичних відомостей та показу наочного демонстраційного матеріалу (схеми, таблиці, малюнки, фотографії, відеоролики, звуковий супровід, анімація тощо), можливість постійного моделювання;
- підвищення мотивації до навчання через привабливість комп'ютера, яка зростає при використанні різноманітних ефектів;
- послідовний характер навчання за рахунок накопичення наочних електронних посібників, які дозволяють будь-якої миті повернутися до вивченого матеріалу;
- можливість вибору здобувачами освіти індивідуального темпу та самостійного алгоритму навчання;

- розвиток мислення (наочно-образного, просторового, алгоритмічного, інтуїтивного, творчого), моторних та вербальних комунікативних навичок здобувачів освіти;
- залучення здобувачів освіти до застосування комп'ютерної техніки для вирішення освітніх завдань шляхом практичної обробки навчальної інформації на комп'ютері та за допомогою застосунків;
- організація індивідуальної роботи здобувачів освіти, розвиток їх пізнавальної самостійності та творчості;
- стимулювання навчально-пізнавальної діяльності та забезпечення поєднання різних її видів (пошукової, експериментальної, дослідницької та ін.) з урахуванням дидактичних особливостей кожної з них і в залежності від результатів засвоєння навчального матеріалу;
- формування навичок роботи з інформацією (збір, аналіз, систематизація, упорядкування, побудова логічних зв'язків тощо), що буде сприяти формуванню інформаційної культури здобувачів освіти;
- формування в здобувачів освіти всіх видів компетентностей незалежно від навчального предмету;
- використання автоматизованого покрокового, проміжного та підсумкового контролю отриманих знань;
- підвищення психологічного комфорту здобувачів освіти;
- об'єктивність оцінки рівня навчальних досягнень здобувачів освіти.

Основні переваги застосування ІКТ:

- ✓ можливість поєднувати процеси вивчення, закріплення і контролю засвоєння навчального матеріалу, які за традиційного навчання частіше всього є розірваними;
- ✓ можливість більшою мірою індивідуалізувати процес навчання, зменшуючи фронтальні види робіт і збільшуючи частку індивідуально-групових форм і методів навчання;

✓ сприяють підвищенню мотивації до навчання, розвитку креативного мислення, дозволяють економити навчальний час;

✓ інтерактивність і мультимедійна наочність сприяє кращому представленню, і, відповідно, кращому засвоєнню інформації.

Разом з тим, інформаційно-комунікаційні технології не витісняють традиційні методи і прийоми, вони дозволяють наблизити методику навчання до вимог сьогодення. З цією метою здійснюється розширення використання в освітній галузі нових інформаційних освітніх технологій, які базуються на сучасній комп'ютерній базі, нових інтерактивних методах: комп'ютерні навчальні програми, технічні засоби навчання на базі аудіо-відеотехніки, дистанційні засоби навчання, телеконференції тощо.

2.2. Інтерактивні технології навчання

Особливої уваги заслуговують інтерактивні технології навчання, оскільки більшість дослідників виділяють їх в окрему групи інноваційних технологій. Однією із запропонованих класифікацій інтерактивних технологій є розроблена О. Пометун, Л. Пироженко. Дослідники виділили чотири групи інтерактивних технологій відповідно до форм навчання: інтерактивна технологія кооперативного навчання; інтерактивна технологія колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань [18; 19].

Інтерактивна технологія кооперативного навчання заснована на організації парної та групової роботи. До парної роботи цієї групи відносять такі методи: «Один проти одного», «Один – вдвох – усі разом», «Думати працювати в парі», «Обмінятися думками», «Ротаційні трійки», «Два – чотири – вісім», «Карусель»; *робота в малих групах*: «діалог» («Синтез думок», «Спільний проєкт», «Пошук інформації», «Коло ідей», «Кругова система», «Акваріум» [18, с. 28-34].

До групи *технологій колективно-групового навчання* відносяться «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи, учусь»

(«Кожен учить кожного», «Броунівський рух»), «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Джигсо»), «Аналіз ситуацій» (Case-метод), «Вирішення проблем», «Дерево рішень».

Технології ситуативного моделювання засноване на включенні здобувачів освіти до гри. До цієї групи інтерактивних методів належать такі: «Симуляція» або «Імітаційні ігри», «Спрошене судове слухання», «Громадське слухання», «Рольова гра» («Програвання сценки», «Драматизація»).

До технологій *опрацювання дискусійних питань* відносять «Метод ПРЕС» (PRES, МППО), «Займи позицію», «Зміни позицію», «Неперервна шкала думок» («Континуум», «Нескінченний ланцюжок»), «Дискусія», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Оцінювальна дискусія», «Дебати» [18, с. 8-60].

О. Пометун, Л. Пироженко зазначають, що саме педагогічна технологія дає відповідь на запитання: як? яким чином? досягти поставленої мети через застосування різних методів, засобів, форм (18, с.18).

Серед інтерактивних технологій навчання Н.П. Волкова виокремлює діалогічно-дискусійні, технології аналізу ситуацій, ігрові, навчання у співробітництві, тренінгу, фасилітаційного навчання, інформаційно-комунікаційні, гейміфікацію [3].

Аналіз методико-педагогічної літератури та досвід практичного застосування дозволив О.І. Башкір зробити висновок, що використання активних й інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх фахівців сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, їхньому самостійному пошуку шляхів і варіантів вирішення поставлених навчальних завдань, ефективній співпраці та взаємодії між студентами, формуванню в них навичок роботи в команді, формуванню власної думки, життєвих і професійних навичок, виходу на рівень усвідомленої професійної компетентності. Використовуючи досліджувані методи навчання, викладач вищої школи створює умови для розвитку вміння студентів рефлексувати, що допомагає їм знайти індивідуальний стиль професійної діяльності, прогнозувати й аналізувати результати своєї роботи, підвищує рівень самоорганізації, дозволяє досягти адекватної професійно-

особистісної самооцінки [1]. Серед інтерактивних методів навчання в ЗВО дослідниця виокремлює такі: *ділові ігри* («Компетентність», «НІЛ», «Тендер» тощо), *рольові ігри* («ПОПС-формула», «шість капелюхів мислення», «світове кафе» тощо), *кейс-метод*, які засновані на роботі в малих групах.

2.3. Технологія кейс-стаді (case study)

Накопичений в Україні та за кордоном досвід засвідчує, що інтерактивні технології навчання сприяють інтенсифікації навчального процесу й активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Під час застосування інтерактивних технологій студентам необхідно аналізувати навчальну інформацію, творчо засвоювати навчальний матеріал; формулювати власну думку, правильно її виражати, аргументувати власну точку зору, а в разі необхідності – й дискутувати; навчитись слухати і поважати альтернативну думку; знаходити спільне розв’язання проблеми; критично мислити; аналізувати виробничі ситуації, виробляти самостійне рішення; збагачувати власний соціальний досвід через ознайомлення з різними життєвими ситуаціями; розвивати вміння самостійно працювати, творчий підхід до завдання, ініціативність та наполегливість, толерантність і вміння працювати в команді.

Кейс-технології – це використання конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень. У перекладі з англійської «кейс» – випадок, «кейс-стаді» (case study) – повчальний випадок. Класичним є визначення поняття “кейс-стаді” як опис ситуації, яка реально існувала. Суть кейс-методу – методу ситуаційного аналізу – полягає у тому, що тим, хто навчається, пропонується осмислити реальну професійну ситуацію, опис якої водночас відображає не тільки якусь практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти для її розв’язання. Основне у викладеній проблемі те, що вона не має однозначних рішень. Кейс – це завжди моделювання життєвої ситуації. Як інтерактивний, кейс-метод може застосовуватися при закріпленні знань та вмінь,

що були отримані на попередніх заняттях, розвиткові навичок аналізу та критичного мислення, зв'язку теорії та практики.

До найважливіших гносеологічних особливостей кейс-методу включають:

1. Неоднозначність одержуваного знання, що є одним з варіантів ситуативного знання;

2. Розмаїття джерел знань, що включає теоретичне знання, отримане на лекціях і з навчальних матеріалів, а також з висловлювань інших учасників обговорення;

3. Творчий процес пізнання, що здійснюється завдяки вільній обстановці висловлення ідей на основі включення індивідуальної творчості суб'єктів навчального процесу в колективну творчу діяльність;

4. Колективний характер пізнавальної діяльності, що є найважливішою передумовою синергетичного ефекту, тобто множення одержуваного пізнавального результату за рахунок поєднання зусиль учасників навчання, якому сприяє різноманіття способів, форм і методичних прийомів у навчанні: “мозкова атака”, виділення підгруп, їх взаємодія тощо;

5. Форсований процес одержання знання завдяки зануренню в ситуацію.

Використання кейс-методу як інтерактивної технології навчання це – складний процес, у якому можна виділити такі етапи:

- ознайомлення здобувачів освіти з текстом кейса, його аналіз (часто цей етап проходить за декілька днів до його обговорення і реалізується як самостійна робота);

- організація обговорення кейса (дискусії, презентації);
- оцінювання учасників обговорення;
- підведення підсумків.

Технологічні особливості кейс-методу в такому:

- метод виступає як технологія колективного навчання (робота в групах, обмін інформацією);

- метод інтегрує в собі технології розвивального навчання, включаючи індивідуальний, груповий і колективний розвиток;
- кейс-метод є різновидом дослідної аналітичної технології (операції дослідницького характеру, аналітичного процесу);
- метод виступає як специфічний різновид проєктної технології (іде формування проблеми і шляхів її вирішення на основі кейсу);
- кейс-метод у навчанні можна розглядати як синергетичну технологію (створення атмосфери взаєморозуміння, довіри, внутрішньої прихильності, єдності у ділових питаннях);
- метод спрямований на досягнення технології «створення успіху» (активізація здобувачів освіти, стимулювання їх до успіху, досягнень).

Таблиця 4

Класифікація кейсів [17]

Критерії	Види кейсів
за видом представлення	• у паперовому вигляді (надруковані: можуть містити графіки, таблиці, ілюстрації, діаграми); • мультимедіа-кейс (може містити фільм); • відео-кейс (може містити відео- чи аудіо матеріали).
за типом і спрямованістю	• навчальні, • аналітичні, • дослідницькі, • систематизуючі,
за структурою	• структурований кейс (містить мінімум інформації, завжди має оптимальне рішення); • "нариси" (містить кілька сторінок тексту і додаток); • великі неструктуровані кейси (містить багато докладної інформації, іноді зайвої); • кейси – "першовідкривачі" (при роботі з ними викладач повинен запропонувати яке-небудь нове рішення)
за обсягом	• повні кейси (в середньому 20 – 25 стор.) призначені для праці в групі впродовж кількох днів; • стислі кейси (3 – 5 стор.) – для розбору безпосередньо на занятті і мають на увазі загальну дискусію; • міні-кейси (1 – 2 стор.), як і стислі кейси, призначені для розбору в класі
типологія European Case Clearing House (ECCH)	кейси-випадки. Це дуже короткі кейси, що описують один випадок. Кейси цього типу можуть використовуватися під час лекції або уроку для демонстрації того чи іншого поняття або як тема для обговорення. Їх можна швидко прочитати, і, звичайно, вони не вимагають від студентів спеціальної підготовки до початку занять. Кейси-випадки корисні при знайомстві з методом кейсів;

	• допоміжні кейси. Основна мета такого кейса – передати інформацію. Це цікавіше, ніж традиційне читання або вивчення роздаткового матеріалу. Студенти набагато краще сприймають інформацію, представлену у вигляді кейса, ніж якби вона була в звичайному документі. Типовий допоміжний кейс може бути використаний як основа, на базі якої обговорюються інші кейси; • кейси-вправи. Такі кейси дають студентів можливість застосувати певні прийоми і широко використовувати матеріал кейсів, коли необхідний кількісний аналіз. Маніпулювати цифрами в контексті реальної ситуації набагато цікавіше, ніж робити прості вправи; • кейси-прикладні. При згадуванні слова «кейс», звичайно, на розум приходить саме цей тип кейсів. Студентів необхідно проаналізувати інформацію з кейса і виявити найважливіші зв'язки між різними складовими. Тут постає питання: чому все відбулося неправильно і як цього можна було уникнути?; • комплексні кейси. Такі кейси описують ситуації, де значущі аспекти заховані у великій кількості інформації, частина якої неістотна. Завдання студента – відділити важливі аспекти від малозначущих і не звертати на них уваги. Складність може полягати в тому, що виділені аспекти можуть бути взаємопов'язані; • кейси-рішення. Студентам необхідно вирішити, що вони робитимуть в обставинах, що склалися, і сформулювати план дій. Для цього студенту необхідно розробити кілька обґрунтованих підходів і потренуватися у виборі підходу, який найбільше націлений на успіх
<i>за змістом</i>	• практичні кейси, які відображають абсолютно реальні життєві ситуації; • навчальні кейси, основною задачею яких виступає навчання; • науково-дослідницькі кейси, орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності
<i>за складністю</i>	• ілюстровані навчальні ситуації-кейси, мета яких – на конкретному практичному прикладі навчити студентів алгоритму прийняття правильного рішення в певній ситуації; • навчальні ситуації-кейси із формуванням проблеми, в яких описана ситуація в конкретний період часу, виявляються і чітко формулюються проблеми; мета такого кейса – діагностика ситуації і самостійне прийняття рішення по даній проблемі; • навчальні ситуації-кейси без формування проблеми, в яких описана більш складна, ніж у попередньому варіанті ситуація, де проблема чітко не виявлена, а представлена в статистичних даних, оцінках суспільної думки, дій органів влади і т.п.; мета такого кейса – самостійно виявити проблему, вказати альтернативні шляхи її вирішення з аналізом наявних ресурсів; • прикладні вправи, в яких описана конкретна ситуація, пропонується знайти шлях виходу із неї; ціль такого кейса – пошук шляхів рішення проблеми
<i>за наявністю сюжету</i>	• сюжетні. Сюжетні кейси зазвичай містять розповідь про події, що відбулися, включають дії осіб і організацій; • безсюжетні. Безсюжетні кейси зазвичай ховають сюжет, тому що чітке відображення сюжету в значній мірі розкриває рішення.
<i>виходячи із цілей і задач процесу навчання</i>	- кейси, що навчають аналізу й оцінювання; • кейси, що навчають рішення проблем і прийняттю рішень;

залежно від того, хто виступає суб'єктом кейсу	• кейси, що ілюструють проблему, рішення або концепцію в цілому. • особистісні кейси, в яких діють конкретні особи, керівники, менеджери; • організаційно-інституційні кейси, в яких діють організації, підприємства, їхні підрозділи; • багатосуб'єктні кейси включають в себе кілька діючих суб'єктів.
виходячи із цілей, на які спрямоване використання кейс-методу	• кейс-потреби; • кейс-вибір; • кризовий кейс; • конфліктний кейс; • кейс-боротьба; • інноваційний кейс

2.4. Технологія перевернутого навчання

Родонаачальниками технології «перевернуте навчання» є американські вчителі хімії А. Самс та Дж. Бергманн. У 2008 р. в Колорадо вони стали записувати відеоролики своїх лекцій та пропонувати їх на домашнє опрацювання учням, які пропустили заняття. Особливості технології та її можливості вони висвітлили у своїх книгах «Перевернуте навчання або як достукатися до кожного учня на кожному уроці кожного дня» (Flip Your Classroom. Reach Every Student in Every Class Every Day) та «Вирішення проблеми домашнього завдання через технологію перевернутого навчання» (Solving the homework problem by flipping learning). Надалі їх досвід поширився в різних галузях знань по всьому світу [20, с.101].

Коли йдеться про перевернуте навчання (flipped learning), то звертаємо увагу на чіткий розподіл між попередньою підготовкою здобувача освіти з використанням онлайн технології чи без неї та очним навчанням в аудиторії. У цьому випадку здобувач самостійно вивчає те, що визначено викладачем, працюючи з відеоматеріалами, або беручи участь в інших видах навчання в режимі онлайн чи використовуючи джерела на паперових носіях. Треба опанувати певний об'єм навчального матеріалу, аби на його основі у процесі заняття в аудиторії продовжувати вивчати нове, застосовувати вивчене у різноманітних видах мовленнєвої діяльності. У перевернутому навчанні обов'язкова поступовість процесу: дистанційне попереднє самостійне

опрацювання заданої теми до заняття в аудиторії, а після цього опрацювання цього ж матеріалу з викладачем. При цьому домашнє завдання виконується в аудиторії, а аудиторна робота – за межами аудиторії.

Під перевернутим навчанням (flipped learning) варто розуміти інвертовану технологію традиційної моделі навчання, коли час на занятті використовується для практичного навчання (дискусії, вправи, лабораторні роботи, проекти), а лекційна частина заняття «відвантажується» на відеоролики, підготовлені викладачем, або інші онлайн презентації і вважається домашнім завданням.

Упровадження технології перевернутого навчання в освітній процес є одним з чинників опанування здобувачами уміннями формувати та активізувати стратегію самостійної роботи. Використання технології flipped learning спонукає здобувача взяти на себе більшу відповідальність за опанування навчальним матеріалом, розвиває уміння вчитися впродовж життя, закладає основи самоосвіти в майбутньому. Можливість виконати завдання у комфортних для здобувача умовах, зважаючи на темп його навчання, є запорукою успішного досягнення поставлених перед ним цілей. Здобувачі освіти технічних спеціальностей позиціонують себе як такі, хто з успіхом зможе впоратися з опануванням частки навчального матеріалу індивідуально, ще до заняття в аудиторії. Вони в цілому відповідальні, уміють працювати самостійно та налаштовані на досягнення успіху [6].

Сутність технології «перевернутого навчання» полягає в кардинальній перестановці головних етапів навчального процесу – класної та домашньої роботи. Усе відбувається інакше, ніж при традиційному навчанні: урок – вдома, домашнє завдання – в класі. Має місце певний цикл:

1) робота вдома передбачає самостійне ознайомлення студентів із новим навчальним матеріалом: перегляд відеолекцій, робота з презентаціями, робота з матеріалами рекомендованих сайтів, робота з рекомендованою літературою;

2) робота в класі передбачає співпрацю та взаємодію (інтерактивні завдання, дискусії, рольової ігри, кейси, вебквести, проекти тощо);

3) спостереження, зворотний зв'язок, оцінка (цей етап реалізується викладачем) [20, с.101-102]

У практиці закордонних педагогів зустрічаються такі типи перевернутого класу [6]:

Типовий перевернутий клас (The Standard Inverted Classroom). Студенти отримують домашнє завдання, яке передбачає перегляд відеолекцій, ознайомлення з матеріалами, що стосуються теми наступного заняття, під час якого на практиці застосовують отримані теоретичні знання, а викладачі мають додатковий час для індивідуальної роботи з кожним студентом.

Орієнтований на дискусію перевернутий клас (The Discussion-Oriented Flipped Classroom). Студенти отримують завдання переглянути певні відеоролики або матеріали інтернет-ресурсів, а викладач на занятті організовує обговорення одержаної інформації.

Сфокусований на демонстрації перевернутий клас (The Demonstration-Focused Flipped Classroom). Така форма буде ефективною для викладання тих предметів, які вимагають демонстрації матеріалів, проведення наочних дослідів. Викладач демонструє необхідну діяльність, а студенти сприймають і аналізують її, а потім самостійно виконують поставлені завдання.

Псевдоперевернутий клас (The Faux-Flipped Classroom). Застосування цієї форми буде доцільним у випадку, якщо не має впевненості, що студенти самостійно готуватимуться вдома. Така модель дозволяє студентам дивитися відео на уроці а після цього виконувати відповідні завдання та, при потребі, одержувати індивідуальні консультації педагога.

Груповий перевернутий клас (The Group-Based Flipped Classroom). Ця модель спонукає студентів вчитися один в одного, в процесі інтерактивної взаємодії одержувати правильні відповіді, знаходити ефективні способи отримання інформації, шляхи проведення наукового дослідження тощо. Для застосування моделі студенти мають за власним бажанням або за рекомендацією викладача об'єднатися в групи, ознайомитися з відповідними матеріалами. А на заняттях працювати разом над певною науковою проблемою.

Віртуальний перевернутий клас (The Virtual Flipped Classroom) дозволяє організувати роботу студентів так, щоб весь процес навчання відбувався дистанційно: викладач пропонує студентам матеріал для перегляду, завантажує практичні завдання, консультує онлайн, проводить тестування і виставляє підсумкові бали. Головне – розпочати вивчення відповідного матеріалу із самостійного опрацювання теорії, так, як це відбувається за принципами «Перевернутого класу».

«*Перевернутий*» викладач (Flipping The Teacher) передбачає, що не обов’язково всю роботу має виконувати викладач – готувати або шукати відеоматеріали, формувати практичні завдання, консультувати, перевіряти роботи. Певні види робіт можуть виконати студенти, а викладач спостерігатиме за тим, як буде організовано процес навчання, як буде представлена інформація і надаватиме, у разі необхідності, допомогу.

З метою належної організації перевернутого навчання викладачу варто дотримуватися певних рекомендацій відповідно до технології Куратора змісту:

- сплануйте, що студенти мають вивчити, прочитати, переглянути заздалегідь (розділи підручників, статті в журналах, сторінки в Інтернеті, підкасти, відеоролики, міні-лекції тощо);

- пристосуйте дібрану інформацію для сприйняття студентами. Не обов’язково створювати нові ресурси. Можна скористатися наявними, адаптувавши їх. Окрім запропонованого відеоконтенту, можна застосувати традиційні матеріали для опрацювання так, щоб їх можна було використати при перевернутому навчанні;

- обов’язково контролюйте, чи готуються студенти до заняття, чи вчасно ознайомлюються з матеріалами, пропонованими для опрацювання. Якщо під час роботи виникнуть запитання, проведіть індивідуальну чи групову консультацію у переддень заняття;

- отримавши завдання для опрацювання, студенти мають чітко розуміти мету своєї роботи;

- навчальне відео чи інші ресурси доповнюйте чіткими інструкціями і завданнями. Якщо такого завдання немає, запропонуйте студентам сформулювати його самостійно чи скласти декілька запитань, які стосуватимуться теми, що вивчається, або окремих фрагментів переглянутого відео;
- запропонуйте студентам скласти конспект або невеликі нотатки переглянутих матеріалів;
- відео, пропоноване для перегляду, має бути не надто довгим та інформаційно навантаженим.

Обговорення зі студентами переваг та недоліків використання технології перевернутого навчання

Таблиця 5

Переваги та недоліки технології перевернутого навчання

Переваги	Недоліки
Викладач ефективно використовує час для індивідуальної роботи з кожним студентом одночасно, зосереджуючись на якості виконання практичних завдань кожним із них	Студент не може поставити запитання викладачеві безпосередньо в той момент, коли воно виникає
Студент може самостійно у необхідному темпі переглядати матеріал, робити, у разі необхідності, паузу або повертатися до окремих фрагментів	Деякі студенти можуть нерегулярно виконувати домашні завдання і тому періодично повноцінно не працюватимуть на занятті, що негативно може вплинути на якість засвоєння ними знань і формування компетентностей
Відеоматеріали доступні для всіх студентів за запитом	Відсутність можливості студента постійного доступу до комп'ютера та мережі Інтернет та низька швидкість з'єднання для перегляду відеоматеріалів, прослуховування аудіо чи виконання завдань онлайн
	Існує необхідність створення системи моніторингу та перевірки виконання студентами домашніх завдань для забезпечення необхідного

	рівня мотивації, хоча цей недолік може бути скомпенсований використанням сучасних ресурсів дистанційного навчання, зокрема Moodle, що дозволяють перевіряти й оцінювати рівень виконання студентами завдань із курсу
	Інтеграція технології в освітній процес вимагає розвитку цифрової компетентності викладача для створення та завантаження матеріалів на освітніх інтернет платформах та у блогах, а також уміння працювати із необхідними для цього інструментами та пристроями
	Можлива негативна реакція керівників структур навчального закладу, батьків чи самих студентів, що пояснюється досить поширеною у суспільстві думкою, що комп'ютерні технології виявляють негативний вплив на успішність та здатність засвоювати інформацію

2.5. Інструменти організації проєктної роботи здобувачів освіти

Навчальний проєкт – спільна навчально-пізнавальна, дослідницька, творча або ігрова діяльність здобувачів освіти на партнерських засадах, що має спільну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямована на досягнення загального результату з розв’язування певної проблеми, значущої для учасників проєкту. Головна мета методу проєктів – можливість самостійного набуття знань у процесі вирішення практичних завдань або проблем, які потребують інтеграції знань з різних сфер. Ця мета збігається з головною метою автономного навчання – навчити студента навчатися та діяти самостійно і відповідально.

Ханс Юрген Крумм виділяє 5 визначальних ознак навчальних проєктів філологічного спрямування:

1. Конкретна мета, яка дозволяє використовувати мову в комунікативній функції та відкривати щось нове.

2. Спільне планування та проведення проєкту викладачем та студентами, під час чого студенти намагаються виконати поставлені завдання за допомогою своїх мовних знань. Викладач виступає радником, який забезпечує студентів мовними засобами, що можуть бути використані у вирішенні завдання.

3. Залучення зовнішнього світу до заняття або розповсюдження заняття у зовнішній світ, де відчувається єдність мови та дії, мови та ситуації.

4. Самостійні дослідження та дії студентів за допомогою усіх доступних допоміжних засобів, наприклад, словника, граматичних довідників, комп'ютера, Інтернету, мікрофона та камери.

5. Презентабельний результат, який можна продемонструвати поза аудиторією у вигляді постера, газети, кореспонденції, виступу та який може сприяти подальшим діям, наприклад, виникненню дискусії або дебатів з певної теми, корекції помилок, виконанню граматичних вправ або написанню твору. При цьому відбувається удосконалення проєкту. Для правильної організації та ефективного проведення проєкту слід розрізняти його види.

Таблиця 6

Класифікація навчальних проєктів [4]

Параметр	Вид проєкту	Характеристика	Форма продукту
Кількість учасників	Індивідуальний	Увесь проєкт виконується однією особою	Залежить від виду діяльності
	Груповий	Виконується групою учнів, від яких вимагається розділення обов'язків, спільне вирішення питань, уміння керувати і виконувати вказівки	
Вид діяльності учнів	Творчий	Зміст і структура залежить від креативності, інтересів авторів	Збірник творів, словник, вистава (тематичний вечір) тощо
	Рольовий (ігровий)	Групи учнів виконують окремі завдання з однієї теми, але спільно працюють над аналізом, узагальненням, висновками і кінцевим продуктом	Шкільні стіннівки, буклети, урок-конференція, зведена доповідь тощо
	Дослідницький	Діяльність учнів спрямована на розв'язування творчих завдань. Етапи виконання характерні для будь-якої наукової роботи	Науковий реферат (довідь), інформаційний стенд
		Структура відповідає дослідницькому проєкту, але не	Науковий реферат (довідь),

	Інформаційний (ознайомчо-орієнтовний)	передбачає експериментальної роботи	інформаційний стенд, буклет
	Практико-орієнтований (прикладний)	Результат діяльності, структура проекту чітко визначені. Функції розподілені між учасниками. Підсумки роботи оформлені в суспільно-корисний продукт	Шкільна стіннівка, інформаційний стенд, сценарій тематичного вечора, виставка робіт
	Спрямований проект	Розв'язування запропонованої вчителем діяльнісно-ціннісної задачі засобами інформаційних джерел	Створення та редагування власних цифрових об'єктів
Час виконання	Міні-проект	Виконується у межах уроку	Залежить від виду діяльності
	Коротко-строковий	Виконується у позаурочний час у межах вивчення теми	
	Довгостроковий (річні)	Виконується у позаурочний час упродовж року і більше	
Характер координації	Зі скритою координацією	Учитель – повноправний учасник проекту	Залежить від виду діяльності
	З відкритою координацією	Учитель організовує, координує, контролює роботу	
Метод отримання інформації та її джерело	Словесний	Опитування, бесіди для отримання інформації щодо об'єкта, що вивчається	Відповідає дослідницькому методу
	Спостереження	Візуальне вивчення змін властивостей або поведінки природного об'єкта	
	Збору і обробки статистичних даних	Глумачення тексту, аналіз його змісту з метою отримання об'єктивних кількісних характеристик	
	Експериментальний	Виконання навчального експерименту	
Функція проекту	Навчальний	Виконується впродовж тривалого періоду	Залежить від виду діяльності
	Контролюючий	Реалізується в ході поточного та підсумкового контролю	Різноманітні завдання
Структура (кількість етапів)	Триетапні	Складаються з етапів: підготовчого, виконавчого, презентаційного	Залежить від виду діяльності
	П'ятиетапні	Має етапи: підготовчий (вироблення концепції);	

		складання плану проєкту; впроваджувальний (реалізація); контроль і корекція; заключний	
Предметно-змістовна область	Монопроєкти	Реалізуються в межах одного навчального предмета	Залежить від виду діяльності
	Міжпредметні проєкти	Виконуються виключно в позаурочний час під керівництвом фахівців з різних областей знань	

Щоб гарантувати успішну реалізацію проєкту, треба заздалегідь ознайомлювати студентів з певними методами, прийомами та техніками проведення проєктів: методи синтезу, аналізу, індукції, дедукції, порівняння, зіставлення, опису, систематизації. Кожен метод реалізується за допомогою наукових прийомів (суцільна вибірка матеріалів, класифікація матеріалу за певними параметрами, статистична обробка отриманих результатів тощо). Такий підхід відповідає основному принципу автономного навчання – вмінню планувати й аналізувати власне навчання. Важливою умовою автономного навчання є знання і володіння стратегіями навчання. У студента під час роботи над проєктом поступово розвивається здатність використовувати певні техніки та стратегії навчання на іншому автентичному матеріалі. Таким чином, він вчиться самостійній організації власного процесу навчання.

Фази виконання проєкту: ініціювання, планування, проведення, презентація, оцінювання, документація. Слід відзначити, що ці фази співзвучні фазам самоконтролю в процесі автономного навчання (фази старту, планування, управління та контролю, підсумку). Це означає, що студенти повинні самостійно організовувати проведення проєкту з точки зору цілей навчання, змісту і результату, а також вибору методів і прийомів, часу і місця навчання, що сприяє формуванню та розвитку навичок автономного навчання.

Перша фаза здійснення проєкту – це *фаза імпульсу, фаза збору ідей та вибору теми*. Під час фази ініціювання проєкту перш за все слід прояснити, що взагалі студенти бажають зробити. Студенти повинні бути мотивовані, тому вибір теми та спосіб її втілення у життя має залежати лише від студентів. При

цьому часто виникають різні уявлення, думки, і вибір теми часто стає каменем спотикання. Допускаються кожна ідея, кожна пропозиція, кожне ключове слово. У творчому збиральному процесі мають бути задокументовані асоціації всіх учасників. Кращим засобом на цьому етапі збору ідей є прийом «мозковий штурм». Дуже важливо під час цієї фази не допустити конфліктів. Мова йде про те, щоб зібрати всі можливі пропозиції та обговорити їх. У результаті цього першого кроку виявляється вже приблизно структуроване уявлення теми. Важливе й неважливе, здійснення та утопічне знаходяться поруч.

Сутність проєкту має бути виражена якомога ясніше через встановлення головної мети проєкту. Тут йдеться про спільне розуміння того, що є ядром проєкту. Це має бути письмово зафіксованим та очевидним для кожного. Уточнення мети проєкту та його ідентичності є вирішальним питанням для всіх учасників. Дуже корисною на цьому етапі може бути робота з ключовими словами та рекламними повідомленнями. Важливо також визначити так звані «не-цілі», тобто ті дії, яких не слід реалізовувати. Це допоможе встановити справжні конкретні цілі проєкту. Мета проєкту та засоби її втілення, звичайно, залежать від рівня знань студентів.

Сутність **фази планування** полягає в тому, щоб якомога реалістичніше змодельовати спочатку в голові, а потім на папері майбутній перебіг проєкту. Справжнє оцінювання успіху навчання можливе лише тоді, коли можна порівняти поставлені цілі та результати. У фазі планування розробляються відповідні шляхи реалізації поставлених цілей. План базується на розподілі майбутніх завдань. Проєкт слід розділяти на смислові підзони. Структура має бути зрозуміла усім учасникам. Та для кращої орієнтації студентів треба заповнити таблицю. Окремі етапи роботи мають бути логічно упорядковані з часом виконання завдання. Завдання рівномірно розподіляються між студентами. Студенти повинні чітко усвідомлювати, що треба знайти, та опрацювати певну кількість матеріалу і виконати поставлені завдання за певний час.

Не слід забувати про важливість створення працездатної дружньої та відповідальної команди. Групи студентів треба створювати з урахуванням особистого стилю навчання кожного студента для найбільш ефективної реалізації проєкту. Команда повинна встановити баланс між спільною діяльністю та індивідуальними завданнями. У групі мають процвітати командний дух та продуктивна атмосфера. Розвиток навичок роботи в команді відбувається не одразу, а поступово. Створення проєктів якраз надає можливість такого розвитку.

Багато також залежить від ефективної та правильної роботи викладача. Викладач повинен абстрагуватися від загального перебігу проєкту, виступати в ролі провідника та радника і надавати студентам більше свободи. Це відповідає провідній ідеї автономного навчання, яка полягає у концентрації всього процесу навчання на особистості того, хто вчиться, наданні йому більшої свободи вибору. Викладач може вийти з ролі інструктора і стати ініціатором і консультантом студентської діяльності. Розвиток здатності студента до автономної навчальної діяльності у процесі вивчення мови та культури передбачає розвиток особистісних якостей студента, які забезпечують його самовизначення, самореалізацію і саморозвиток в освітньому середовищі.

При формулюванні плану студентам пропонується конкретно відповісти на такі питання:

1. Який результат ми бажаємо отримати?
2. Яким чином ми можемо отримати цей результат? (Методи, стратегії, допоміжні засоби).
3. Який матеріал ми будемо збирати та опрацьовувати?
4. Що, для кого та як буде задокументовано?
5. Які завдання виконуватиме кожен студент?
6. Які допоміжні засоби можна використати?
7. Скільки часу відводиться на завдання?
8. Як часто буде відбуватися поетапний контроль результатів?
8. Як, коли та кому ми будемо презентувати проєкт?

9. Як краще задокументувати проєкт?

Під час **фази проведення проєкту** відбувається практична реалізація плану: пошук та опрацювання матеріалів за необхідною темою, проведення досліджень, інтерв'ю, поетапний контроль виконання завдань, аналіз та синтез інформації, яку було знайдено, адаптація матеріалу до формату проєкту, виявлення подальших цілей.

Проведення проєктів ставить перед студентами високі вимоги, тому що у більшості випадків їхня освіта не була проєктно-орієнтованою. При цьому студентам часто не вистачає гнучкості для творчої діяльності. Тут на допомогу приходять викладачі, які допомагають студентам проявити себе найбільш активно. При чому на різних фазах студентам слід виступати в різних ролях. Під час фази ініціювання треба віддати належне ролям ініціатора та каталізатора. У фазі планування студент виступає як модератор та координатор. Для успішного проведення проєкту студент повинен показати себе як справжній організатор. Під час презентації проєкту студенти демонструють свої результати.

Підстави для **презентацій проєктів** можуть бути найрізноманітнішими: розповсюдження знань, досвіду; розповсюдження ідеї проєкту; наочність результатів проєктної роботи; частина самопрезентації закладу освіти тощо. Для успішної презентації важливі чотири етапи: планування, підготовка, здійснення та оцінка.

Під час планування слід визначити мету, завдання, зміст, цільові групи та форму презентації, змодельовати драматургічну структуру презентації. У підготовчий період перевіряються оснащення аудиторії, наявність допоміжних засобів, вирішуються організаційні завдання. Під час проведення презентації слід поводитися якомога професійніше, впевнено, треба намагатися показати себе сильною і в той же час гнучкою особистістю, яка вміє вчасно реагувати на зміну ситуації.

Під час *оцінки презентації* студентам пропонується відповісти на низку запитань:

1. Що вдалося зробити та що треба удосконалити?

2. Що може бути змінено, щоб запобігти повторенню?

3. Що має бути зроблено в продовженні проєкту для поліпшення результатів?

Під час **фази оцінювання** відбувається контроль виконання завдань згідно з планом. Треба встановити, чи досягнуто головну мету. Студент підсумовує отримані знання, оцінює результат роботи. Здатність правильно оцінити свою діяльність, внести швидкі і точні корективи є однією з умов успішного самостійно організованого навчання. Крім того, набуті навички самоконтролю значною мірою впливають на формування характеру людини, визначаючи відповідальне ставлення до виконуваної роботи, правильну самооцінку, організованість.

2.6. Інструменти фасилітації

Фасилітація – це професійна організація процесу і простору для спільної роботи групи та досягнення спільних цілей. Хороша фасилітація – це більше, ніж дотримання сценарію та правил; фасилітація це знання, коли і як застосовувати правила, а коли відійти від сценарію, щоб отримати правильні дані, збалансовуючи потреби зацікавлених сторін і вигодоотримувачів.

Роль фасилітатора передбачає нагляд та оптимізацію методів навчання в організації. Під час роботи фасилітатор направляє людей до досягнення результатів, ставлячи конкретні запитання, заохочуючи дискусію і самостійне дослідження. Фасилітатор – це не просто собі інструктор чи лектор, але експерт у предметі дискусії. Здебільшого фасилітатори тренінгів більше зосереджені на оптимізації процесів навчання — ведуть глибокі обговорення, сприяють обміну інформацією і допомагають людям вчитися на власному досвіді.

Розробку концепції педагогічної фасилітації розпочав у 50-х роках ХХ ст. К. Роджерс. На його думку, педагог-фасилітатор допомагає дитині в процесі розвитку, підтримує та супроводжує її, створює сприятливе середовище прийняття, розуміння, одночасно мотивує дитину до навчання, самопізнання, саморозкриття. У сучасній педагогіці поняття «фасилітація» визначається як

вплив педагога на саморозвиток та самовиховання того, хто навчається, за допомогою заохочення, стимуляції та використовується в дослідженнях міжособистісної взаємодії педагога з учнем під час освітнього процесу.

Інші науковці трактують педагогічну фасилітацію як взаємодію між педагогом та учнем, яка забезпечує створення сприятливих умов до саморозвитку учасників навчального процесу та ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності та полі суб'єктності. Також фасилітацію можна трактувати, як специфічний вид педагогічної діяльності, яка відповідає сучасним потребам освітнього процесу, тобто надає можливість особистості усвідомлювати власну самоцінність, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку.

Незважаючи на велику кількість трактувань категорії фасилітації принципи її залишаються сталими, серед них виділяють такі: гуманізму й любові до людини; позитивного мислення та сприйняття світу; віддачі й вищих цілей; вдячності; толерантності, прийняття й прощення; успіху та емоційності; співробітництва, ефективної комунікації та партнерства; відповідальності цілеспрямованості; індивідуального підходу.

Умовами ефективної фасилітації викладачем є:

1. Відкрите та щире ставлення викладача до слухача, уникнення засудження та критики.
2. Співтворчість: спільна з викладачем дослідна діяльність, пошук вирішення завдань.
3. Довіра й повага один до одного у відносинах викладача та слухача, увага й повага до особистості.
4. Надання максимальної свободи в процесі творіння та самореалізації.
5. Максимальне врахування інтересів кожної особистості, педагогічна творчість і гнучкість у виборі педагогічних засобів.
6. Підтримка самоповаги слухача та його зацікавленості навколишнім світом.

7. Надання допомоги та підтримки учаснику освітнього процесу в разі необхідності без втручання в природний процес самореалізації особистості.

8. Щирий інтерес викладача до ідей слухача та результатів його творчої діяльності.

9. Щире застосування схвалення в разі досягнення слухачем значущих результатів.

10. Використання ідей учасників освітнього процесу в подальшій організації навчально-виховного процесу.

11. Створення атмосфери постійного пошуку та ідей щодо їх вирішення.

Теоретичне конструювання здобувачами освіти на підставі матеріалу лекцій, зокрема і попередніх модулів дисципліни «Інноваційна педагогіка», форм, методів та застосунків здійснення фасилітації викладачем ЗВО

Форми організації роботи фасилітатора	Методи роботи фасилітатора	Онлайнові застосунки фасилітативної роботи
<i>Тренінг</i>		
<i>Вебінар</i>		
<i>Круглий стіл</i>		
<i>Воркшоп</i>		
<i>Проект</i>		

3. Оцінювання і контроль у вищій школі

Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів є важливим складником навчально – виховного процесу у закладі вищої освіти. Контроль у дидактиці вищої школи слід розуміти як педагогічний супровід, спостереження і перевірку успішності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Процес контролю, здійснюваний викладачем, передбачає декілька етапів:

- 1) перевірку (виявлення рівня отриманих студентами знань, умінь та навичок);
- 2) оцінювання (вимірювання рівня знань, умінь і навичок та порівняння їх з певними стандартами, окресленими вимогами навчальних програм і силабусів);

3) облік (фіксація результатів у вигляді оцінок, балів, рейтингу в журналі, заліковій книжці, залікових чи екзаменаційних відомостях) [21, с.136].

Завдання контролю полягає не лише в оцінці знань, умінь та виявленні компетентностей майбутніх фахівців. Основне завдання контролю навчального процесу – одержання інформації про його (навчального процесу) властивості та результати з метою ефективного управління процесом та його оптимізації, досягнення високої якості навчання студентів. Таким чином, основна функція контролю навчального процесу – *діагностико-коригуюча*.

Виходячи з цього, завданнями контролю можуть бути:

- семестрова атестація студентів, тобто визначення ступеня засвоєння ними змісту навчання з метою переведення на наступний цикл навчання;

- випускна атестація студентів, тобто встановлення фактичної відповідності рівня підготовки випускника визначеним вимогам з метою вирішення питання про присвоєння йому відповідного ступеня і видання державного документа про вищу освіту;

- акредитація освітньої програми, тобто оцінка ефективності навчально-виховного процесу з підготовки фахівців конкретної спеціальності з метою одержання права видавати випускникам державні дипломи про вищу освіту;

- оцінювання ефективності функціонування ЗВО, з метою підтвердження або зміни його статусу (національного/дослідницького) [5, с.176].

Під час вирішення зазначених угорі завдань реалізується *контролююча функція*.

Іншими завданнями контролю можуть бути:

- визначення успішності навчання студентів з метою планування наступних етапів навчального процесу;

- виявлення прогалин у навчанні окремих студентів з метою оптимізації процесу індивідуального навчання та мотивації студентів.

При контролі навчального процесу, крім контролюючої та діагностико-коригуючої функцій, може виконуватися й інші функції, зокрема навчальна, мотиваційно-стимулююча, організуюча та виховна.

Об'єктом оцінювання мають бути структурні компоненти навчальної діяльності, а саме:

Рисунок 14. Структурні компоненти навчальної діяльності

Змістовий компонент: знання про об'єкт вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, зокрема про правила, засоби його перетворення, вимоги до результату; складники та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності тощо). Обсяг знань визначений навчальними програмами, державними стандартами. При оцінюванні підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота; правильність; логічність; усвідомленість (розуміння, виокремлення головного й другорядного, вербалізація – словесне оформлення у вигляді відтворення (переказ), пояснення); застосування знань (адекватність, самостійність в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові), надання допомоги).

Операційно-організаційний компонент: дії, способи дій (уміння, навички), діяльність:

– предметні (відповідно до програм із навчальних предметів)

- розумові (порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо);
- загальнонавчальні (аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; уміння користуватися підручником та іншими доступними джерелами інформації).

Підлягають аналізу й такі характеристики дій, способів дій, діяльності: правильність виконання; самостійність виконання в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові).

Емоційно-мотиваційний компонент: ставлення до навчання. Аналізуються такі його характеристики:

- характер і сила (байдуже, недостатньо виразне, зацікавлене, виразно позитивне);
- дієвість (від споглядального (пасивного) до дієвого);
- сталість (від епізодичного до сталого).

Саме ці характеристики змістового, операційно-організаційного та емоційно-мотиваційного компонентів навчання магістрантів, на думку С.Г. Немченко, можуть бути покладені в основу визначення рівнів навчальних досягнень (I – початковий, II – середній, III – достатній, IV – високий), загальних критеріїв їх оцінювання та відповідних оцінок (у балах) [16, с.208-209].

Основними формами контролю знань студентів є контроль на лекції, на семінарських і практичних заняттях, у позанавчальний час, на консультаціях, заліках і іспитах.

Визначте специфіку кожної із форм контролю!

У традиційній педагогічній практиці використовуються такі види контролю: попередній, поточний, або побіжний, тематичний, періодичний, підсумковий, заключний.

Рисунок 15. Види контролю

Попередній контроль здійснюється з метою ознайомлення викладача з результатами засвоєння вивченого матеріалу та загальним рівнем підготовленості студентів до сприйняття наступної інформації залежно від стану навчання і методів проведення контролю. Вивчення нового розділу того чи того курсу потребує повторення, визначення рівня готовності студентів до сприйняття інформації, що передбачається навчальною програмою, планом для наступного вивчення матеріалу. Попередня перевірка знань може проводитись у формі письмових контрольних робіт, фронтальних опитувань перед початком практичних чи лабораторних робіт, усної перевірки знань окремих груп студентів.

Поточний, або побіжний контроль здійснюється в ході повсякденної роботи, в основному на аудиторних заняттях. Цей вид контролю проводиться за допомогою систематичного спостереження викладача за роботою всієї групи і кожного студента окремо. Перевірки знань, умінь і навичок, набутих студентами в процесі вивчення нового матеріалу, його повторення, закріплення і практичного застосування проводяться викладачем із збереженням зовнішнього (викладач – студент – викладач) і внутрішнього (викладач – студент – студент) зворотного

зв'язку. На базі отриманої інформації проводиться необхідне коригування викладачем навчальної діяльності студента. Цей вид контролю має велике значення для стимулювання у студентів прагнення до систематичної самостійної роботи, виконання завдань, підвищення інтересу до науки і формування почуття відповідальності за рівень знань, умінь і навичок, виконання вправ. Поточний контроль – найпоширеніший і найефективніший, він застосовується в процесі вивчення нового матеріалу. Його завдання – виявити якість засвоєння студентом знань, вмінь, навичок з метою корекції його навчальної діяльності.

Тематичний контроль передбачає перевірку, оцінку і корекцію засвоєння системних знань, навичок і вмінь. У методиці навчання таких дисциплін, як іноземна мова, наприклад, чільне місце займає саме цей вид контролю.

Періодичний контроль проводиться, як правило, з метою перевірки знань, умінь, навичок, оволодіння матеріалом великого обсягу, наприклад, вивченого за семестр.

Розрізняють ще *підсумковий контроль*, який здійснюється наприкінці семестру чи атестаційного періоду з метою визначення і оцінки успішності за даний проміжок часу (перевідні заліки, іспити).

Заключний контроль здійснюється після вивчення певного предмета з метою визначення та оцінки успішності кожного студента за період вивченого ним курсу. Найважливішим видом контролю є іспити (випускні, а на профільюючих кафедрах – державні).

Серед методів контролю виокремлюють: усну перевірку, перевірку письмових робіт, перевірку практичних робіт тощо [15, с.56-57].

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність педагогічної інновації. Які сучасні технології навчання використовуються у вищій школі?
2. Які інноваційні педагогічні технології вам відомі?
3. Основні інформаційні технології, що використовуються в процесі викладання
4. Тенденції розвитку інформатизації освіти

5. Основні принципи сучасних інформаційних технологій
6. Які є труднощі та перестороги у використанні ІКТ?
7. Які онлайнові застосунки є найприйнятнішими для використання в ЗВО з огляду на ваш фах?
8. Які технології, на вашу думку, найбільш сприяють мотивації до навчання?
9. Особливості організації інтерактивної взаємодії здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання.
10. Окресліть алгоритм використання кейс-методу за вашим фахом.
11. Які особливості онлайнового та офлайнового упровадження технології перевернутого навчання?
12. Типи перевернутого класу.
13. Якими є переваги та недоліки технології перевернутого навчання?
14. Окресліть визначальні ознаки навчальних проєктів філологічного спрямування. Поміркуйте про особливості проєктної роботи свого фаху.
15. Доречність використання рольового (ігрового) проєкту у вищій школі.
16. Фази виконання проєкту.
17. Методи фасилітативної роботи
18. Завдання контролю як педагогічного супроводу, спостереження і перевірки успішності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.
19. Функції контролю
20. Види контролю.

Список використаної літератури

1. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія : Збірник наукових праць*. Харків, 2018. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2539319> (дата звернення: 12.12.2023)
2. Ваховський Л.Ц. Фасилітація в освіті: історико-педагогічний вимір. *Освіта та педагогічна наука*. 2021. № 3 (178). С. 68–76.

3. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с. URL: https://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3218/1/Волкова_готово.pdf (дата звернення: 12.12.2023)
4. Вороненко Т. І. Класифікація навчальних проєктів. Проблеми сучасного підручника. 2016. № 17. С.76–91. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/347> (дата звернення: 12.12.2023)
5. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
6. Губіна А., Мартинюк А., Герасимчук Г. Технологія перевернутого навчання у практиці вивчення іноземної мови у технічному ЗВО. *Інноватика у вихованні*. 2023. Випуск 17. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiv.v1i17.512> (дата звернення: 12.12.2023)
7. Євдокимов В. І., Прокопенко І.Ф. Педагогічна технологія : навчальний посібник для вчителів та студентів педагогічних спеціальностей вузів / Харків : Харківський національний пед. університет ім. Г. С. Сковороди, 1995. 104с
8. Іжко Є.С. Метод проєктів як один із засобів оптимізації автономного навчання. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2014. № 2 (8). С.92-98.
9. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І.В. Артьомова [уклад.: І.В. Артьомов, А.В. Шершун, С.В. П'ясецька-Устич]. Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. 160 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/9703> (дата звернення: 12.12.2023)
10. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно-методичний збірник /Упорядник Г.О. Сиротенко. Полтава : ПОІППО, 2006. 124 с.

11. Інноваційні технології навчання та виховання молоді. Київ : А.С.К. 2004. 141с. URL:<https://vseosvita.ua/library/innovacijni-tehnologii-navcanna-ta-vihovanna-molodi-133654.html>
12. Кейс-технології у навчальному процесі: вебінар. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tQI_9oJbkZA
13. Костюченко К.М. Інноваційні технології навчання та виховання молоді [Електронне видання]. URL: <https://vseosvita.ua/library/innovacijni-tehnologii-navcanna-ta-vihovanna-molodi-133654.html> (дата звернення: 12.12.2023)
14. Лаппо В.В. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 360 с.
15. Навчальний посібник з дисципліни «Педагогіка вищої школи» / Уклад. А.В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 102с.
16. Немченко С. Г. Самостійна робота магістранта. *Педагогіка вищої школи : Підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2014. 534 с.
17. Пащенко Т.М. Застосування кейс-технологій у підготовці кваліфікованих робітників. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8792/1/Пащенко2.pdf> (дата звернення: 12.12.2023)
18. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод. посібн. / За ред. О.І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 136 с.
19. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / За ред.. О.І.Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004 192 с.
20. Рябуха Т.В., Гостіщева Н.О., Куликова Л.А., Харченко Т.І. Перевернуте навчання як інноваційна технологія викладання іноземних мов у вищій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* 2020. № 2 (72). С. 100-106. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-2.20>

21. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.

Лекція 5. ПОЗНАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСТВА

Тип лекції: багатоцільова

Мета лекції: ознайомити здобувачів з особливостями навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності у ЗВО, як складників професійної підготовки майбутніх фахівців; узагальнити вимоги щодо техніки написання, оформлення та захисту наукової роботи, сформулювати чітке уявлення про дотримання норм академічної доброчесності в науковій та/або творчій діяльності; охарактеризувати систему виховної роботи в закладі вищої освіти, показати роль студентського самоврядування у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Питання лекції

1. Навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти
2. Техніка написання, оформлення, захисту наукової роботи
3. Система виховної роботи в закладі вищої освіти. Особливості студентського самоврядування

1. Навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти

Навчально-дослідницька діяльність здобувачів – засіб підвищення підготовки фахівця, вид дослідницької діяльності, яка виконується в межах навчально-виховного процесу і передбачена навчальним планом ЗВО і носить обов’язковий характер.

До основних видів навчально-дослідних робіт студентів можна віднести: реферат, курсову роботу, дипломну роботу, магістерське дослідження.

Таблиця 7

Види навчально-дослідних робіт студентів [10]

№	Назва	Зміст	Вимоги
1.	Реферат	Доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.	Обсяг – 10-15сторінок машинописного тексту. <i>Вимоги до оформлення:</i> 1. Використання паперу типового формату. 2. Скріплення і нумерація сторінок. 3. Правильне оформлення титульної сторінки. 4. Подання списку літератури в алфавітному порядку з дотриманням правил наукового апарату (відкриває список посилання на текстуальне джерело твору, що вивчається). 5. Недопустимість в оформленні (рамочок, малюнків тощо), які не стосуються змісту роботи.
2.	Курсова робота	Перше наукове дослідження самостійного характеру, яке може мати теоретичний або дослідно-експериментальний характер	1. У роботі не має бути нічого зайвого, матеріалів, що не стосуються зазначеної теми. 2. Недоцільно повторювати одне й те ж саме, експлуатувати однакові приклади, слова та словосполучення. 3. Необхідно забезпечити простоту викладу, уникати невиправдано великих розмірів викладеного матеріалу. 4. Про результати дослідницької роботи доцільно зробити повідомлення на засіданні студентського наукового гуртка, що допоможе врахувати в остаточному варіанті всі зауваження.
3.	Дипломна робота	Продовження навчального дослідження на	1. <i>Вступ</i> (не більше 5 сторінок) розкриває суть наукової проблеми, її значущість, підстави

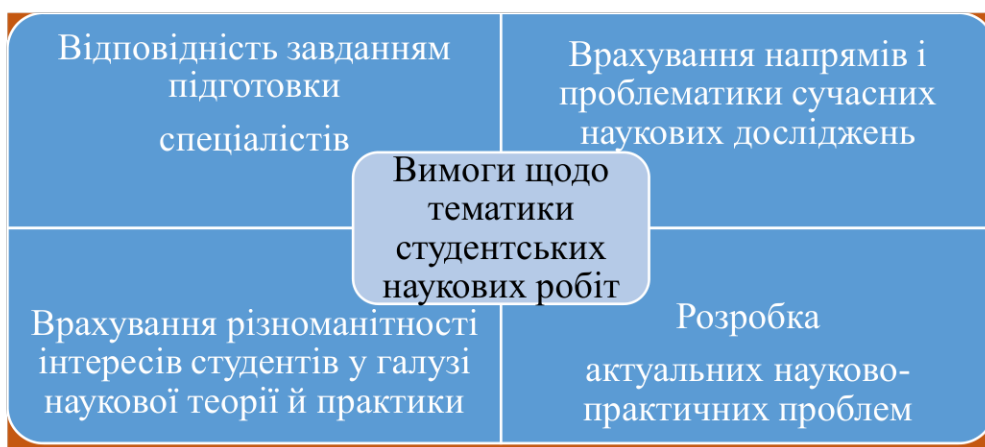
		більш високому рівні.	і вихідні дані для розробки теми, стан розробленості, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Далі подається загальна характеристика дипломної роботи у такій послідовності; 2. <i>Актуальність проблеми</i>, яка зумовила вибір теми дослідження (формулюється доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми); 3. <i>Об'єкт дослідження</i> (процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення); 4. <i>Предмет дослідження</i> (міститься в межах об'єкта – саме на ньому повинна бути спрямована увага, оскільки він визначає тему ДР); 5. <i>Мета і завдання</i>, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети; 6. <i>Методи дослідження</i>, використані для досягнення поставленої в дипломній роботі мети; 7. <i>Матеріал дослідження</i> і його обсяг, використаний для досягнення поставленої в дипломній роботі мети; 8. <i>Наукова новизна</i> (коротка анотація нових положень або рішень, запропонованих автором особисто, з обов'язковою вказівкою на відмінність цих положень від вже відомих).
4.	Кваліфікаційне магістерське дослідження	Покликана засвідчити відповідний рівень фахової освіти	1. Обсяг роботи: 60-70 сторінок комп'ютерного набору (14 шрифтом через 1,5 інтервалу. Поля: праве – 30 мм, ліве – 10 мм,

		студента. Вимоги щодо її змісту, творчого характеру, теоретичної і практичної значущості результатів є значно вищими, ніж вимоги до дипломної роботи.	верхнє та нижнє – 25мм). Список літератури і додатки в обсяг роботи не враховуються. 2. Робота обов'язково повинна містити власне емпіричне дослідження автора. 3. Співвідношення теоретичної і практичної частини: 40% тексту повинна складати теоретична частина, 60% – опис емпіричного дослідження. 4. Джерела: 45-50 позицій, серед них мінімум 3 - іноземними мовами. 5. Методики: мінімальна кількість – 4 (вони повинні містити щонайменше 12 шкал). Досліджувані: за умови групового дослідження 80-90 осіб, за умови індивідуального – 50-60 осіб. За неможливості зібрати належний обсяг даних, питання про зменшення групи досліджуваних вирішується на засіданні кафедри. 6. Обов'язкове використання методів статистичної обробки для емпіричних даних.

При виборі теми наукового дослідження рекомендується самостійна ініціатива студентів з приводу пропозиції варіантів тем, один із яких буде затверджений викладачем. Самостійне обрання студентом теми наукового дослідження є запорукою високого рівня мотивації щодо якості його виконання [3].

Обираючи тему наукової роботи важливо врахувати такі вимоги:

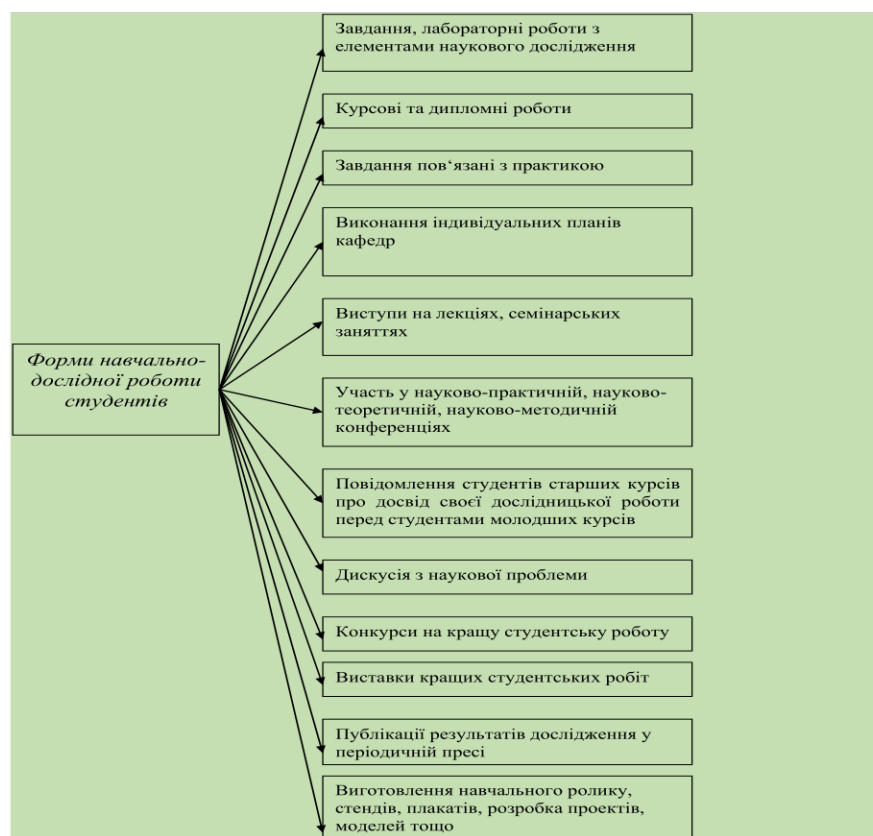

Рис. 16. Вимоги щодо тематики студентських наукових робіт

До основних форм навчально-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти можна віднести такі:

- виконання професійних завдань пошукового характеру;
- лабораторних робіт, які передбачають елементи наукового дослідження (складання узагальнених таблиць, структурних блок-схем лекції, переліку визначень ключових понять курсу з посиланням на джерела, анотування статей, книги або окремих розділів, написання рефератів, есе, доповідей тощо);
- підготовка і написання курсових, магістерських робіт;
- виконання конкретних професійних завдань науково-дослідницького характеру в період практики;
- участь груп або окремих здобувачів у виконанні індивідуальних планів кафедр [7].

Рис. 17. Основні форми навчально-дослідної роботи здобувачів освіти [10]

Під час навчального процесу доцільно застосовувати найрізноманітніші форми навчально-дослідницької діяльності студентів, оскільки це є передумовою широких можливостей для викладачів активізувати їхні творчі здібності, спонукати їх до саморозвитку та самовдосконалення.

Навчально-дослідницька робота виконується студентами згідно з навчальними планами під керівництвом професорів, доцентів і викладачів університету.

Практикум! Ознайомитися із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (редакція станом на 16.07.2019 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> Проаналізувати положення Закону щодо організації навчально-дослідної та науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Тезисно виписати ключові моменти.

Науково-дослідницька робота студентів спрямована на розвиток у майбутніх фахівців і науковців нахилів до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в закладах освіти, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання.

Науково-дослідницька робота студентів спрямована на розвиток у майбутніх фахівців і науковців нахилів до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання [12, с. 43].

Поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» включає в себе два взаємопов'язаних елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом викладачів.

Можна стверджувати, що науково-дослідницька діяльність студентів як одна із форм пізнавально-творчої діяльності, забезпечує формування інтелектуальної активності, яка є складником професійної компетентності майбутнього фахівця.

Науково-дослідницька робота студентів витікає насамперед із навчальних завдань ЗВО і сприяє підготовці творчої особистості.

Ознайомитися із сайтом ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Наукова та науково-технічна діяльність ХНПУ імені Г.С. Сковороди», нормативними документами, які регламентують науково-дослідницьку діяльність викладачів та здобувачів освіти.

Мета організації науково-дослідницької діяльності студента:

- надання максимальної можливості для розвитку особистості і професійних якостей, творчої індивідуальності майбутнього фахівця;
- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності;
- формування потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- здобуття глибокої системи знань як ознаки міцності.

Завдання можна звести до таких двох:

- прогнозування або передбачення всього того, що створює найкращі умови для глибокого та всебічного засвоєння тієї чи тієї системи наукових знань;
- прогнозування наукової діяльності або передбачення поступового переходу студентів від елементарних рівнів і форм пізнання до більш складних і глобальних [17].

До **основних видів** науково-дослідницької роботи студентів відносяться такі [12]:

- *аналіз наукової літератури;*
- *систематизація матеріалів опрацювання літературних джерел;*
- *добір наукової літератури, складання бібліографій з визначених тем;*
- *підготовка наукових повідомлень і рефератів;*
- *наукові доповіді, тези, наукові статті;*
- *методичні розробки з актуальних питань професійної діяльності;*
- *наукові звіти про виконання елементів досліджень під час практики;*
- *конструкторські розробки приладів, пристроїв та ін.;*
- *дослідні комп'ютерні програми;*
- *курсіві, кваліфікаційні, дипломні, магістерські роботи та ін.*

До кожного із зазначених видів наукових досліджень ставляться певні вимоги.

Форми науково-дослідницької роботи студентів:

- участь у різних видах навчальної аудиторної роботи (лекції, семінари, лабораторні заняття) з елементами наукових досліджень;
- індивідуальна робота викладачів зі студентами, які займаються науковими дослідженнями;
- науково-дослідна робота студентів у наукових гуртках, студіях тощо;
- участь студентів-дослідників у постійних наукових проблемних групах;
- участь студентів у науково-практичних конференціях, наукових читаннях, семінарах та ін.;
- проведення наукових пошуків у процесі виконання різних видів практики в навчально-виховних закладах та на виробництві [12, с.43].

Робота в групах!

Завдання! Проаналізувати сайт університету та виписати наукові заходи, які відповідають тематиці вашого дослідження.

Завдання! Ознайомитися із сайтом «Відділ наукової, інноваційної і міжнародної діяльності». Проаналізувати основні напрями роботи відділу, структурні одиниці та фахові наукові видання університету зі своєї спеціальності.

Завдання! Проаналізувати «Типове положення про студентське наукове товариство факультету» http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Typeve_polozhennia_snt.pdf та «Положення про діяльність студентського наукового гуртка ХНПУ імені Г.С. Сковороди» http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pro_diyalnist_naykovogo_gyrtka.pdf та виписати мету, завдання, основні вимоги до членства, права та обов'язки членів, керівні органи.

2. Техніка написання, оформлення, захисту наукової роботи

Для успіху наукового дослідження його необхідно правильно організувати, спланувати і виконувати в певній послідовності. Ці плани і послідовність дій залежать від вигляду, об'єкту і цілей наукового дослідження.

Відповідно до вимог технології проведення наукового дослідження прийнято дотримуватися таких його загальних етапів:

- 1) ознайомлення з проблемою дослідження та обґрунтування актуальності його теми;
- 2) вибір об'єкта й обґрунтування предмета дослідження та постановка його мети;
- 3) аналіз стану розробленості проблеми дослідження та постановка його завдань;
- 4) висування гіпотези та розробка програми й методики теоретичних передумов проведення дослідження;
- 5) розробка та постановка окремих питань експериментального дослідження;
- 6) безпосереднє виконання теоретичного чи експериментального дослідження;

7) обробка й аналіз результатів експериментального дослідження і визначення їхньої надійності (достовірності);

8) практична апробація ефективності результатів дослідження та їхнє узагальнення;

9) оформлення наукової роботи за результатами дослідження, її публікація та захист [18].

При виборі напряму науково-дослідницької роботи треба врахувати, що пошуково-дослідницька тема повинна бути:

- а) актуальною як з практичного, так і з теоретичного поглядів;*
- б) посиленою для виконання;*
- в) перспективною для подальшого продовження роботи в цьому напрямі;*
- г) достатньо забезпеченою відповідним первинним матеріалом;*
- д) безумовно, цікавою для дослідника, що стимулює пошукову ініціативу.*

Потрібно розробити план та етапи основних заходів подальшої роботи над темою.

Для їх реалізації передбачте:

- обґрунтування теми, вибір об'єкта і визначення мети дослідження;
- добір і аналіз наукової літератури з обраної теми, розробка гіпотези;
- складання плану та структури роботи, розробка програми і методики дослідження;
- створення своєї картотеки, проведення науково-дослідницького експерименту в лабораторіях, пошукових експедиціях, партіях тощо;
- за можливості створення своєї експериментальної бази;
- використання інтернету тощо;
- проведення дослідження і узагальнення його результатів, висновки;
- оформлення пошуково-дослідницької роботи;
- рецензування роботи, захист одержаних результатів [16, с.120].

Першим щаблем становлення молодого вченого є написання та захист магістерської роботи.

Кваліфікаційна магістерська робота – це серйозне комплексне, об’ємне навчально-наукове дослідження, яке передбачає творчий підхід здобувача освіти до опрацювання його змісту і ретельність, грамотність оформлення.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення об’єкта, явища, у якому використовуються методи науки і яке розкривається законом розвитку певного об’єкта, формує нові знання про нього, пояснює закони його функціонування і вказує на шляхи та форми використання одержаних знань в інтересах суспільства. Воно характеризується об’єктивністю, відтворюваністю, доказовістю і точністю.

Метою наукового дослідження є всебічне, об’єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик, зв’язків на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, упровадження їх у виробництво для підвищення його ефективності.

До магістерської роботи пред’являють вимоги, найважливіші з яких такі:

Рис 18. Вимоги до магістерської роботи

Орієнтовними етапами підготовки й захисту кваліфікаційної магістерської роботи є такі:

- вибір теми, затвердження її відповідною кафедрою;
- формування спільно з науковим керівником завдання і календарного графіка виконання роботи;
- складання випускного плану кваліфікаційної роботи;
- підбір та аналіз літературних джерел;
- збір фактичного матеріалу, проведення дослідно-пошукової роботи, написання тексту, апробація результатів на конференціях, публікація статей, тез доповідей тощо;
- узгодження з науковим керівником тексту роботи та отримання здобувачем індивідуальних консультацій, участь у групових семінарах для здобувачів, що виконують кваліфікаційні роботи на споріднені за змістом чи характером теми;
- обов'язкова перевірка на плагіат;
- остаточне оформлення кваліфікаційної магістерської роботи і подання її науковому керівникові та рецензентові;
- попередній захист кваліфікаційної магістерської роботи на кафедрі;
- подання та реєстрація кваліфікаційної магістерської роботи, відгуку наукового керівника, рецензії в деканат для кваліфікаційної комісії;
- публічний захист кваліфікаційної магістерської роботи перед кваліфікаційною комісією [1; 2].

Здобувачу надається право обирати тему кваліфікаційної магістерської роботи з переліку тем, затвердженого на кафедрі, або за пропозицією чи згодою наукового керівника (відповідно до комплексного плану наукових досліджень кафедри або індивідуального плану наукової роботи керівника). Здобувач також має право запропонувати власну тему випускної кваліфікаційної роботи з переконливою аргументацією щодо її актуальності. На підставі особистої заяви здобувача на засіданні кафедри ухвалюється тема його кваліфікаційної магістерської роботи та призначається науковий керівник [2].

Завдання! На сайті репозитарію університету ознайомтеся з магістерськими роботами відповідно до своєї спеціальності і визначте основні структурні елементи магістерського дослідження.

3. Система виховної роботи в закладі вищої освіти. Особливості студентського самоврядування

Виховання – процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовленого законами суспільного розвитку, дією об'єктивних і суб'єктивних чинників. У вихованні особистості беруть участь сім'я, родина, навчально-виховні заклади, на нього впливають мікро- і макросередовище, соціально-політична та економічна ситуація в країні, засоби масової інформації, громадські організації тощо. Усе це робить процес виховання, з одного боку, більш керованим, оскільки існує чимало ефективних способів і засобів впливу на особистість, а з другого – ускладнює управління ним, тому що важко інтегрувати всі фактори впливу, застерегти особистість від негативних впливів.

Поняття виховання, як базову категорію педагогіки, нині вживають у широкому і вузькому соціальному значенні слова, а також у широкому і вузькому педагогічному розумінні. У широкому соціальному значенні виховання – *передавання соціального досвіду, накопиченого людством упродовж усієї історії, від старших поколінь молодшим. У вузькому соціальному значенні виховання – спрямований вплив на людину суспільних інститутів з метою передати їй певні знання, сформувати необхідні навички і вміння, гідну поведінку, наукові переконання, суспільні цінності, моральні та політичні орієнтири, життєві настанови і перспективи. У широкому педагогічному значенні виховання – цілеспрямований, організований і систематичний вплив вихователів, організованого соціального педагогічного середовища з метою сформувати всебічно розвинену особистість.* Поняття «виховання» в такому разі охоплює весь навчально-виховний процес. У вузькому педагогічному

значенні виховання – *процес, спрямований на розв’язання конкретних виховних завдань щодо формування, розвитку і професійної підготовки особистості.*

Теорія виховання як розділ педагогічної науки має свій об’єкт і предмет. **Об’єкт виховання** – процес формування особистості разом з її ставленням до суспільства, себе й інших людей, до праці. Деякі стосунки відповідають структурі психічних якостей особистості й охоплюють сферу її потреб, знань, почуттів, вольових дій і вчинків.

Предмет виховання – специфічні для виховання проблеми та явища: закономірності й принципи, зміст, технології, методи, прийоми та форми, спрямовані на реалізацію мети й завдань виховання. Виховувати – означає створювати системи таких стосунків між людьми, що стимулюють певне ставлення особистості до себе й інших, до суспільства, до праці.

Виховання, як розвиток і навчання, – безперервний процес. Послідовність, єдність і наступність процесу виховання пов’язана з психологічною структурою особистості.

Складниками процесу виховання є *категорії самовиховання і перевиховання*, які одночасно відображають і специфіку виховання, і становлять понятійно-категоріальний апарат педагогіки.

Самовиховання – вищий етап виховного процесу, систематична й свідома індивідуальна діяльність людини, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок. Провідним компонентом змісту самовиховання є формування вольових і моральних якостей. Потреба у самовихованні – вища форма розвитку особистості.

Перевиховання – виправлення відхилень, вад, негативних наслідків, допущених у вихованні особистості. Перевиховання спрямоване на перебудову неправильних (хибних) поглядів, суджень, переконань, перетворення негативних способів поведінки у суспільно визнані норми. Провідним механізмом перевиховання є залучення особистості до суспільно-корисної діяльності, в процесі якої відбувається переоцінка цінностей, зміна поведінки.

Виховання як педагогічна категорія та процес має свої особливості:

- двоаспектний характер;
- безперервність та довготривалість;
- взаємозв'язок, взаємодоповнюваність процесів виховання, самовиховання і перевиховання;
- багатфакторність різноманітних виховних впливів (батьки, друзі, навколишнє середовище, засоби масової інформації тощо);
- латентний (прихований) характер результатів виховання;
- концентризм формування якостей особистості з урахуванням індивідуальних, психічних і вікових можливостей;
- різноманітність форм, методів і прийомів виховання;
- специфіка й труднощі оцінювання поведінки та якостей особистості у зв'язку з неточністю методів діагностики виховання;
- багатогранність завдань і різноманітність змісту;
- залежність від специфіки професійних завдань і необхідність формування громадянина-патріота України;
- самокерованість.

Виховання – цілеспрямований процес формування особистості; він має свою внутрішню логіку і його можна визначити у вигляді функцій, які послідовно реалізуються. Метою виховання в педагогіці традиційно вважають остаточний результат формування особистості. Визначення мети виховання молодого покоління – прерогатива держави, яка за широкої участі науки і громадськості формулює її як головний компонент своєї педагогічної політики. Держава зобов'язана конституювати, узаконити забезпечення економічних, правових і організаційних умов досягнення декларованих виховних завдань. Меті виховання підпорядковано все: зміст, організація, форми і методи. Тому проблема мети виховання є надзвичайно важливою в педагогіці.

Мета та завдання співвідносяться як ціле і частина, система і її компоненти. Тому є й таке означення: **мета виховання** – система виховних завдань. Заклади вищої освіти мають готувати свідому національну інтелігенцію, сприяти

оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх фахівців.

Цієї мети можна досягнути через розв'язання низки завдань:

- виховання майбутніх фахівців авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної, світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;

- створення необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури через залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідницької, технічної, культурно-просвітницької, правоохоронної тощо);

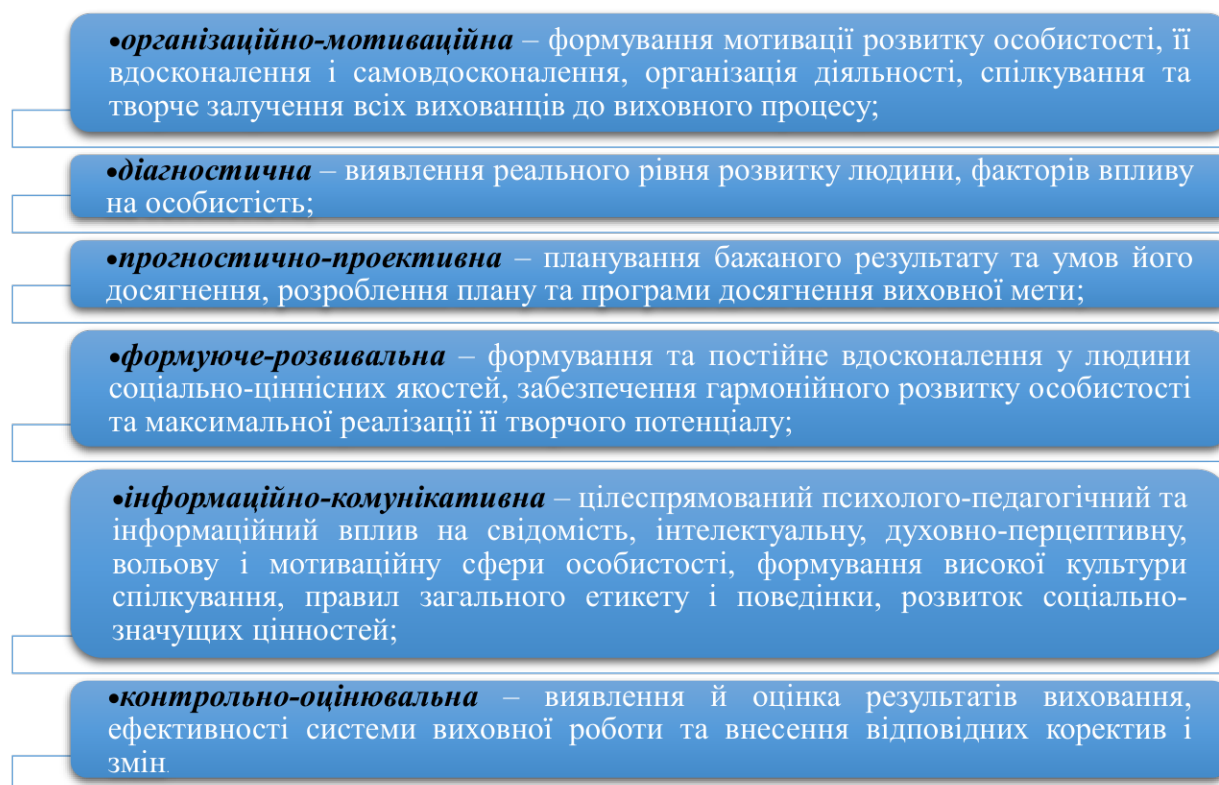
- збагачення естетичного досвіду студентів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, закладу вищої освіти;

- формування «Я – концепції» людини-творця на основі самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, саморозвитку, моральної досконалості;

- пропаганда здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотичних речовин, викорінення шкідливих звичок, зокрема тютюнокуріння.

Отже, виховання студентів – процес творчий, зорієнтований на проблеми, пов'язані зі специфікою ЗВО, на особливості регіону. В ідеальній перспективі виші мають стати школою саморозвитку, самоуправління, самодисципліни, свідомої відповідальності, співробітництва й творчості викладача й студента [19].

До основних функцій виховання належать:

Рис 19. Функції процесу виховання

Структуру виховного процесу розкривають через єдність мети, змісту і способів досягнення результату. Провідні компоненти цієї структури – мета і завдання сучасного виховання, які надають йому цілеспрямованого, систематичного, послідовного характеру.

Форми організації виховної роботи – це варіанти організації конкретного виховного процесу, композиційна побудова виховного заходу.

У вищій школі вони визначаються такими показниками:

- а) зміст виховання;
- б) специфіка закладу освіти;
- в) характеристики педагогічного середовища закладу вищої освіти, рівень взаємодії між суб'єктами виховного процесу (кураторами, офіцерами курсу, психологами, викладачами та студентами);

г) динаміка та кількісний склад студентського (курсантського) колективу.

Виховна робота зі студентською молоддю у вищій школі вимагає

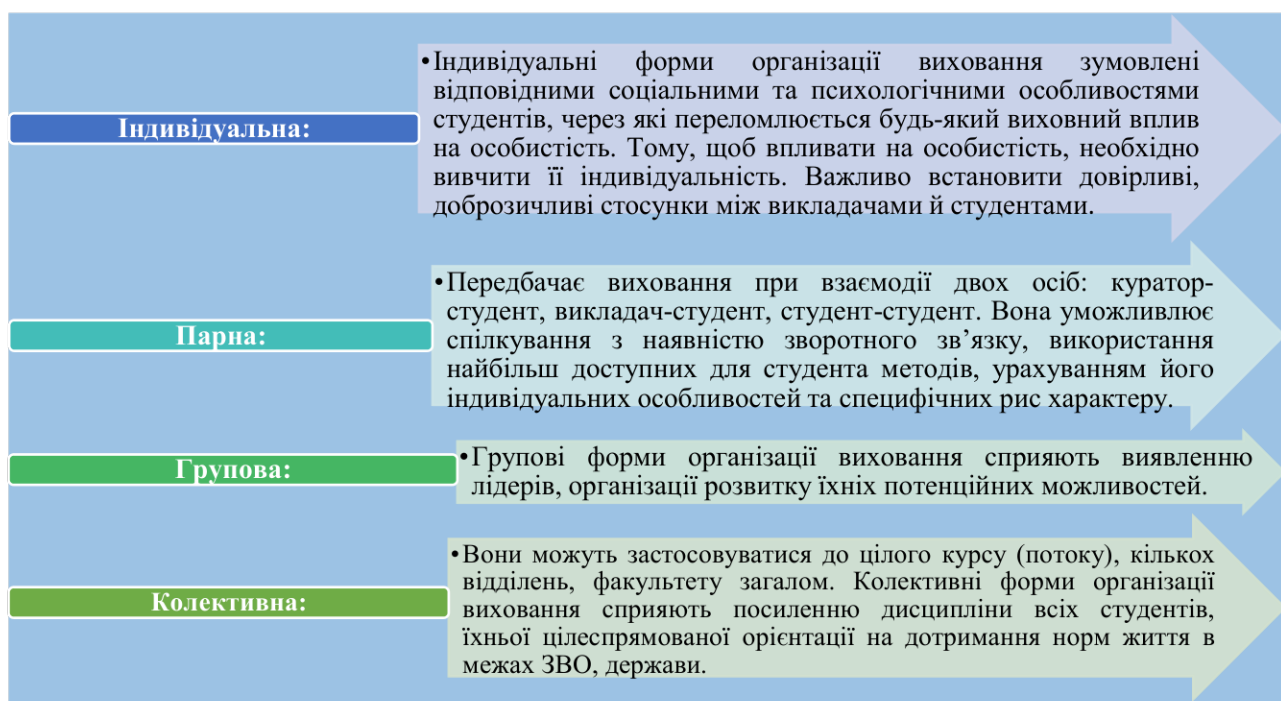
використання всього спектру форм її організації:

1) **аудиторна робота** – виховання здійснюється викладачами в процесі безпосередньої навчальної діяльності (лекції, семінари, практичні заняття) та практичної підготовки (різного роду навчальні, виробничі, професійні практики) студентів;

2) **позааудиторна робота** передбачає здійснення виховної діяльності викладачами-кураторами через залучення студентства до участі в громадських справах, наукових гуртках, творчих студіях, екскурсіях, походах, різноманітних формах і видах суспільно корисної праці (волонтерської діяльності), студентському самоврядуванні тощо.

Тож, дбаючи про створення оптимальних умов для виховної роботи, не варто виносити завдання виховання за межі освітнього процесу. Треба зважати на дієвість і впливовість великого спектра форм діяльності, які сприяють формуванню креативної особистості. З іншого боку, саме позааудиторна виховна робота має найбільший виховний потенціал розвитку творчих здібностей студентів, формування необхідних особистості та майбутньому фахівцеві соціально бажаних якостей у контексті професіоналізації всієї множини виховних впливів на студентів [14].

Процес виховання проходить успішно в ході реалізації його *індивідуальної, парної виховної роботи, групових та колективних форм.*

Рис 20. Форми організації виховної роботи.

До найпоширеніших спеціалізованих форм організації виховної роботи належать такі: виховні бесіди, диспути, тематичні вечори, студентські конференції, екскурсії, конкурси, спортивні та творчі гуртки, літературні вечори, культпоходи, зустрічі з відомими людьми, науково-пошукова діяльність, презентації тощо [14].

Система актуальних виховних завдань розкривається через конкретні характеристики основних напрямів виховання (за В.Л. Ортинським) [13].

Національне виховання – історично зумовлена і створена в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності молодого покоління, у процесі якої засвоюють духовну і матеріальну культуру нації, формують національну свідомість і досягають духовної єдності поколінь.

Завдання національного виховання:

- формувати національну самосвідомість, любов до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- виховувати повагу до Конституції, законодавства України, державної символіки, формування правової культури;

- забезпечувати єдність поколінь, виховувати повагу до батьків, рідного народу;
- формувати високу мовну культуру, оволодіння українською мовою;
- виховувати духовну культуру особистості та створювати умови для вільного формування її світоглядних позицій;
- утверджувати принципи загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності та ін.;
- культивувати найкращі риси української ментальності – працелюбність, індивідуальна свобода, глибокий зв'язок із природою, гостинність тощо;
- виховувати шанобливе ставлення до рідної мови, культури, традицій;
- забезпечувати повноцінний розвиток молоді, охорону й зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- формувати соціальну активність особистості через залучення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних відносин;
- розвивати індивідуальні здібності й таланти молоді, забезпечення умов для соціалізації, формування наукового світогляду;
- формувати високу етику міжнаціональних стосунків тощо.

Із здобуттям Україною незалежності в 1991 р. було визначено нові програмні завдання національного виховання. Вони зафіксовані в низці державних документів – Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») [4], Концепції національного виховання студентської молоді [8], Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та ін. [9].

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) зазначено, що метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої

культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [9].

Розумове виховання – цілеспрямоване й систематичне управління розвитком розуму і пізнавальних здібностей через пробудження зацікавлення та інтелектуальної діяльності, озброєння знаннями, методами їх набуття і використання на практиці, розвиток культури розумової праці. Розумове виховання орієнтоване на розвиток інтелектуальних здібностей людини, зацікавлення пізнанням навколишнього світу й себе.

Завдання розумового виховання:

- розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, культури мислення, раціональної організації навчальної праці;
- формування культури навчальної й інтелектуальної праці;
- стимулювання інтересу до роботи з книгою й новими інформаційними технологіями;
- засвоєння системи знань (фактів, понять, термінів, законів, закономірностей, правил, алгоритмів діяльності тощо);
- формування потреби в постійному розвитку й саморозвитку;
- вироблення вміння самостійно здобувати знання;
- готовність до застосування знань і вмінь у практичній діяльності.

Завдання розумового виховання розв'язують засобами навчання й виховання, спеціальними психологічними тренінгами і вправами, бесідами про вчених, державних діячів різних країн, вікторинами й олімпіадами, залученням до процесу творчого пошуку, дослідження й експерименту.

Моральне виховання – виховна діяльність ЗВО, спрямована на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. У письмовій традиції людства основні постулати моральної поведінки людини представлено в Біблії та Корані.

Завдання морального виховання:

- формування у вихованців розуміння норм загальнолюдської та народної моралі;
- розвиток моральних почуттів: порядності, тактовності, чесності, доброти, милосердя тощо;
- виховання почуття власної гідності: честі, свободи, рівності, самодисципліни, працелюбності;
- накопичення морального досвіду й знань про правила суспільної поведінки (у родині, на вулиці, у школі та інших громадських місцях);
- формування культури статевих і сімейних відносин, формування готовності укласти шлюб і виконувати сімейні обов'язки.

Естетичне виховання – цілеспрямоване формування естетичних смаків та ідеалів особистості, розвиток її здібностей естетичного сприймання явищ дійсності і предметів мистецтва, а також до самостійної творчості в галузі мистецтва.

Завдання естетичного виховання:

- формування системи знань про світову культуру й мистецтво;
- розвиток естетичних потреб і почуттів;
- оволодіння основами народного мистецтва, усної народної творчості, музики, побуту тощо;
- готовність будувати власне життя за законами краси.

Фізичне виховання – цілеспрямоване й систематичне управління формуванням фізичного і психічного здоров'я особистості.

Завдання фізичного виховання:

- формування позитивного ставлення до здорового способу життя;
- виховання відповідального ставлення до зміцнення свого здоров'я;
- формування навичок дотримуватися санітарно-гігієнічних норм, режиму дня та харчування;
- фізичне, духовне і психічне загартування.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування творчої, працелюбної особистості, цивілізованого господаря своєї Батьківщини і під

впливом соціального середовища, і в процесі трудового навчання, спрямованого на вироблення відповідних навичок та вмінь професійної майстерності, готовності до життєдіяльності в умовах ринкових відносин, гордості за свою професію.

Завдання трудового виховання:

- вироблення свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини й суспільства;
- розвиток потреби у творчій праці;
- виховання діловитості, підприємливості;
- формування готовності до праці в умовах ринкової економіки.

Екологічне виховання – педагогічна діяльність, спрямована на формування у студентів екологічної культури.

Завдання екологічного виховання:

- формувати в особистості розуміння залежності людини від природи, необхідності жити в гармонії з нею;
- формувати підвалини глобального екологічного мислення;
- виховувати почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі;
- формувати активну позицію щодо впровадження норм екологічної культури.

Економічне виховання спрямоване на вироблення у студентів економічного мислення, бережливого ставлення до індивідуальної, колективної і суспільної власності, умінь застосовувати здобуті економічні знання у повсякденному житті та діяльності.

Завдання економічного виховання:

- формування системи економічних знань, певних навичок і вмінь;
- формування нового економічного мислення, здатності адаптуватися в ринкових умовах;
- раціональна організація праці та часу;
- бережливе ставлення до продуктів людської праці;

- розвиток особистісних якостей; ініціативи, організованості, самостійності, підприємливості.

Правове виховання – виховна діяльність ЗВО, правоохоронних органів, спрямована на формування у студентів правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки.

Завдання правового виховання:

- виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів (герба, прапора, гімну);
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;
- прищеплення поваги до прав і свобод людини й громадянина;
- негативне ставлення та протидія випадкам порушення законів.

Антинаркогенне виховання студентів – педагогічна діяльність, спрямована на формування у студентства несприйнятливості до наркогенних речовин (тютюну, алкоголю, наркотиків), подолання звичок до вживання цих речовин у тих молодих людей, яким вони притаманні.

Завдання антинаркогенного виховання:

- озброєння молоді знаннями про згубний вплив вживання тютюну, алкоголю, наркотиків на організм людини та її діяльність;
- формування у студентів психологічних гальм, які б утримували їх від вживання шкідливих речовин;
- прищеплення непримиренності до їх вживання ровесниками;
- своєчасне виявлення студентів, які вживають ці речовини, проведення з ними відповідної виховної роботи [19].

Виховна робота в академічній групі. Роль та функції куратора академічної групи

Логіка і практика виховної роботи потребують застосування системного підходу на всіх рівнях виховного процесу. Спорадичність у виховній роботі не тільки знижує її ефективність, але часом зводить її нанівець. Використання

системного підходу на рівні академічної групи є важливою умовою подальшого поліпшення навчально-виховного процесу в цілому. Виховна робота в студентській академічній групі як цілеспрямований процес соціалізації особистості, відповідно до існуючих моральних вимог і принципів, є *цілісним і упорядкованим комплексом закономірно побудованих, динамічно пов'язаних, взаємодіючих компонентів, які у своїй сукупності сприяють розвитку особистості та колективу.*

Серед основних компонентів виховної роботи в академічній групі варто визначити такі: цільовий; змістовно-діяльнісний; виховне середовище, діагностично-аналітичний [19].

I. Цільовий компонент є базовим орієнтиром цілісної виховної системи, оскільки включає мету та завдання роботи куратора академічної групи. Значимість цільового компонента визначається тим, що він виступає системоутворювальним фактором. На жаль, куратори інколи недооцінюють вагу цільового компонента і недостатньо продумують мету, цілі, завдання виховного процесу. Як відомо, виховання без мети не буває і цілепокладанню слід приділяти значну увагу. Мета, що наближена до ідеалу, передбачає вирішення низки завдань, які не тільки мають бути усвідомлені куратором, але і сформульовані ним для студентів як етапи їх персонального зростання. У такому разі, основні завдання, що їх покликані вирішувати куратори, мають стати привабливими для студентів і збігатися з їхніми власними прагненнями до самовдосконалення.

Зміст цих завдань передбачає:

- виховання майбутніх фахівців духовними, високоосвіченими, компетентними, авторитетними людьми, носіями високої загальної культури (світоглядної, моральної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної тощо);
- виховання громадянина, патріота українського народу, держави: формування у молоді чіткої громадянської позиції, виховання любові до батьківщини, поваги до української культури, мови, національних символів,

національних традицій та історії, поваги до культури, мови інших національностей;

- розвиток професійної компетентності студента, складовими якої є бажання працювати в певній галузі знань, прагнення високого професіоналізму, усвідомлення необхідності отримати глибокі і різнобічні знання, потреба самоосвіти, набуття навичок самостійності в навчальній і науковій праці, уміння застосовувати знання на практиці, вміння корелювати професійні завдання з потребами (вимогами) екології;

- формування соціальної компетентності особистості, що дає можливість успішно реалізувати себе як члена соціуму, тобто мати певний соціальний статус, який свідчить про успішність у певному виді діяльності. Важливими складовими соціальної компетентності, в залежності від рівня соціальної діяльності, є такі: психологічна культура, комунікативність, професійність, знання із соціології та політології, багатовекторність духовних потреб тощо;

- розвиток моральності особистості як основи її духовності, важливого чинника розвитку соціальної та професійної компетентності;

- розвиток здібностей і потреб науково-пошукової діяльності як важливого фактора розвитку особистості студента;

- формування його світогляду, пошуку смислів людського буття;

- збагачення естетичного досвіду студентів як важливого фактора розвитку духовності особистості, її соціальної та професійної компетентності;

- правове виховання: набуття правових знань як чинника формування правової культури, прищеплення молодим людям віри у верховенство Закону, дотримання студентами законів України та нормативних актів, прийнятих в університеті;

- розвиток психологічної культури молоді як важливого чинника особистісної, соціальної та професійної реалізації особистості;

- виховання у молодих людей потреби у здоровому способі життя, зміцнення престижності валеологічних цінностей;

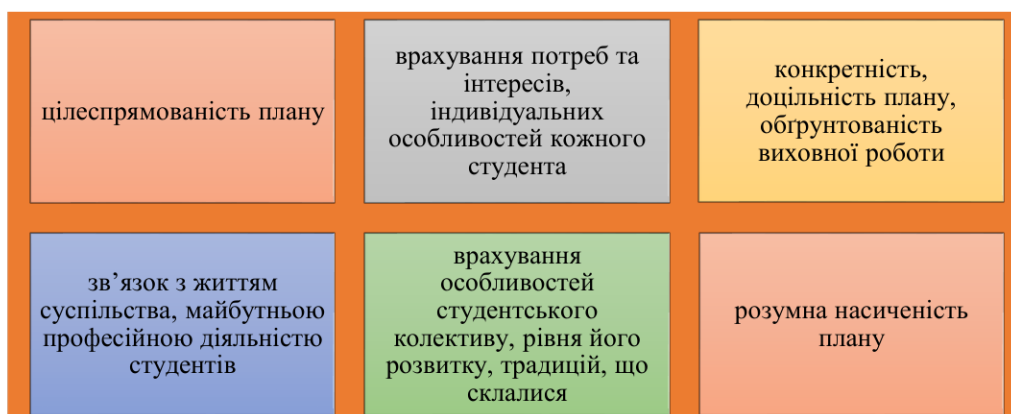
- розвиток особистості студента на основі самопізнання, самовизначення, самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, самоактуалізації.

Куратор академічної групи – особа, яка організовує систему відносин в групі через різні види виховної діяльності та відповідає за виховну роботу перед координатором з виховної роботи. Виконувана куратором робота відображається в індивідуальному плані роботи викладача [15].

Результати діяльності куратора обговорюються систематично на засіданні кафедр, радах факультетів, ректоратів та вченій раді згідно з планом роботи закладу.

Свою діяльність куратор групи здійснює на підставі плану виховної роботи, розробленого на навчальний семестр, рік, згідно з перспективним та річним плануванням закладу за формою, затвердженою вченою радою.

Основні вимоги до плану виховної роботи куратора академічної групи:

Рис 21. Вимоги до плану виховної роботи куратора

Куратор обирається на засіданні кафедри, декан факультету подає рапорт про призначення кураторів факультету на ім'я ректора університету, який затверджує наказом персональний склад кураторів. Декани факультетів, заступники деканів, завідувачі кафедр та сумісники не призначаються кураторами. Куратор призначається, як правило, на навчальний рік [15].

Розмаїття основних завдань і цілей виховної роботи із студентами академічної групи дозволили вченим визначити головні функції діяльності куратора (Рис.7). Найважливіші з них:

Рис 22. Функції діяльності куратора академічної групи

1. Організаторська. Куратор – завжди організатор взаємодії у студентській групі. Він сприяє створенню системи взаємодіяльності вихованців, що спрямована на взаємопідтримку, взаємодопомогу, взаємотворчість, взаємоконтроль, взаємоповагу, толерантність тощо. Куратор групи – організатор різних виховних програм, зміст яких залежить від особливостей різних категорій студентської молоді. Організаторська функція полягає в умінні залучати студентів групи до різних видів виховної діяльності: пізнавальної, що збагачує уявлення студентів про навколишню дійсність; суспільно-корисної, спрямованої на загальну користь і благо; ціннісно-орієнтаційної, яка допомагає студентам збагачувати власну систему духовних та соціально значущих цінностей, що визначають їх поведінку; художньо-творчої, що дає студентам можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; комунікативної, пов’язаної із формуванням навичок культурного спілкування та організацією студентського дозвілля.

2. Дослідно-аналітична. Пов'язана з педагогічно-дослідницькою потребою діагностування рівнів вихованості особистості, вивчення мотивів, інтересів та потреб навчальної і пізнавальної діяльності студентів, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, рівня успішності тощо; вивчення внутрішнього світу і можливостей вихованців, складання програм їхнього випереджального розвитку.

3. Інформаційна. Куратор групи повинен акумулювати знання з теорії і методики виховного процесу, бути для студентів гарним вихователем, взірцем педагогічного досвіду, авторитетним радником у процесі пошуку різноманітної інформації і наставником з будь-яких проблемних питань.

4. Соціальна. Передбачає вивчення вихователем об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на розвиток особистості; кореляцію навичок соціальної поведінки, спрямованої на успішне входження юнацтва в структуру сучасного життя і виробництва.

5. Спрямовувальна. Націлює студента на правильний життєвий вибір згідно з моральними і правовими нормами, допомагає створенню гуманних взаєностосунків у середовищі студентів, збагачує їх досвід історичними та життєвими прикладами, що варті наслідування. Одночасно куратор виступає і в ролі консультанта, який надає, за необхідності, допомогу в саморозвитку кожній молодій людині, спрямовує її діяльність, опираючись на природні дані вихованця, пробуджує його задатки, здібності.

6. Стимулювальна. Спрямована на створення атмосфери психолого-педагогічної підтримки в групі, що сприяє самоутвердженню молодої людини, реалізації її потенційних можливостей. Стимулювання передбачає також різноманітні форми заохочення студентських ініціатив, досягнень, корисних дій і вчинків.

7. Координаційна. Полягає у спрямуванні куратором групи виховних зусиль усіх педагогів, батьків і представників громадськості на позитивні результати у вихованні студентів. Куратор групи передусім домагається, щоб педагоги, які працюють зі студентами групи, керувались єдиними вимогами до

них, здійснювали індивідуальний підхід. Куратор вивчає особливості навчально-виховної роботи викладачів, ознайомлюється з їх вимогами та стосунками із студентами, обмінюється з ними думками щодо поведінки окремих студентів, методів впливу на них.

8. Комуникативна. Спрямовується, перш за все, на створення доброзичливого мікроклімату в групі, забезпечення позитивних змін в міжособистісних стосунках. В основі управління виховною роботою лежить творча взаємодія наставника з кожним окремим студентом та групою в цілому.

II. Змістовно-діяльнісний компонент виховної роботи куратора академічної групи. Зміст виховної роботи куратора, яка є складовою системи виховної роботи університету, визначається такими напрямками:

- допомога студентам академічної групи в процесі їх адаптації до умов навчання в університеті;
- допомога студентам академічної групи в навчальній діяльності, формування в них навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом;
- контроль за систематичною навчальною діяльністю студентів, відвідуванням студентами занять, своєчасним виконанням ними завдань поточної атестації, за складанням заліків та іспитів;
- організація роботи куратора із виховання у студентів культурних навичок, засвоєння ними загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистісних цінностей;
- допомога студентам у формуванні в групі здорового морально-психологічного клімату;
- залучення студентів групи до участі у наукових, культурних, спортивних та громадських заходах факультету, інституту та університету;
- допомога куратора при вирішенні індивідуальних та колективних морально-психологічних проблем, які виникають у студентів;
- відвідування куратором студентів, що проживають у гуртожитках, з метою вивчення умов проживання і контролю за виконанням студентами Правил внутрішнього розпорядку;

- піклування куратора про соціальні умови життя і побут студентів, які проживають за межами гуртожитків;
- профілактика порушень студентами Правил внутрішнього розпорядку у ЗВО та чинного законодавства України;
- пропагування в студентському середовищі здорового способу життя та мовленнєвої культури;
- профілактика і попередження негативних соціальних явищ;
- допомога і контроль при підготовці документів для отримання пільг певними категоріями студентів;
- контроль оплати навчання студентами контрактної форми.

Усі вище перераховані завдання і напрями роботи куратора можуть створити враження безмежності і неосяжності його діяльності, що не тільки виходить за межі реального часового простору (що об'єктивно лімітують будь-яку діяльність), але й значною мірою психологічно перевантажує куратора, основною функцією якого є викладацька діяльність, що вимагає зосередженості, передусім, на навчально-методичних, науково-дослідних, культурно-просвітницьких завданнях та проблемах.

Усвідомлення наявної дихотомії функцій викладача-куратора, безперечно, загострює питання оптимізації роботи куратора, підвищення його ефективності. Утім, вирішення цієї та деяких інших проблем, пов'язаних з перевантаженням куратора, забезпечуються наявністю: певного виховного середовища, діагностично-аналітичного елемента, студентського активу.

III. Виховне середовище, що є одним із найважливіших аспектів розвитку особистості, функціонує та вдосконалюється у вищій школі в процесі реалізації завдань гуманізації, що сприяють одухотворенню умов життя, праці, всього змісту навчально-виховної діяльності, всіх видів і форм відносин, що складаються в університеті; передбачають наявність такого духовного простору, такої атмосфери, яка б стимулювала активність внутрішнього життя особистості, спонукала до творчості і саморозвитку.

Залучення студентів групи до науково-технічної, культурно-мистецької, громадсько-просвітницької, господарчо-трудової, спортивно-оздоровчої діяльності, яку здійснюють кафедри, факультети, інститути та інші підрозділи університету, забезпечує життєдіяльність кожного студента в середовищі, що формує, розвиває, заохочує до самовдосконалення. Саме завдяки такому виховному середовищу безпримусово, цілеспрямовано, невимушено і комплексно вирішується безліч виховних завдань.

IV. Діагностично-аналітичний компонент відіграє важливу роль в організації виховного процесу. Планування роботи куратора, використання куратором методик дослідження процесу адаптації особистості до умов закладу вищої освіти, відповідних діагностик особистісно-психологічного та соціально-психологічного характеру, а також співпраця, наприклад, зі «Службою психологічної підтримки» значною мірою оптимізують роботу куратора, підвищують її ефективність.

V. Студентський актив та студентське самоврядування – потужне джерело допомоги в роботі куратора; взаємодоповнювальна співпраця – один з визначальних критеріїв ефективності роботи куратора. Актив складається зі старости, його заступника, профорга, представників студентського самоврядування, активних учасників наукових, технічних, культурно-мистецьких, спортивних гуртків тощо.

Студентський актив, отримуючи певні повноваження від куратора, здатен організовувати будь-які заходи та з допомогою куратора ініціювати здійснення різноманітних студентських проєктів, які, в переважній більшості, збігаються із завданнями і напрямками роботи куратора.

Отже, застосовуючи у своїй роботі гуманістичні технології виховання, куратори можуть суттєво вплинути на формування єдиної корпоративної культури закладу освіти, забезпечити психологічні та організаційно-педагогічні умови для створення у ЗВО комфортного середовища як ключового компонента соціальної ситуації розвитку особистості. Поєднуючи у своїй роботі викладацькі та виховні функції, куратор має можливість реально здійснити цілісний освітній

процес, створивши систему тих специфічних взаємокомунікацій, що становлять собою соціальну ситуацію гармонійного професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців.

Діяльність куратора студентської групи має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості і духовної культури українського суспільства. Робота куратора ЗВО становить собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання і розвитку студентів. Вона є двобічною – спеціальною та соціально-виховною. Спеціальна характеристика роботи куратора відображає зв'язок із суспільним розподілом праці. Куратор, як правило, працює з конкретною студентською групою протягом чотирьох-п'яти років.

Обов'язки куратора академічної групи:

- ✓ стежити та аналізувати ефективність виховної роботи, розвиток творчої ініціативи студентів, самоврядування;
- ✓ вести індивідуальну роботу зі студентами;
- ✓ виявляти нахили і здібності студентів і сприяти їх участі в роботі наукових та творчих гуртків, культурних товариств, клубів за інтересами, спортивних секцій, в художній самодіяльності;
- ✓ тримати в полі зору успішність студентів, встановлювати контакти з відповідними кафедрами з метою створення належних умов для навчання, надання їм необхідної допомоги, здійснення заходів для роботи з обдарованими студентами;
- ✓ висловлювати свої рекомендації студентській групі щодо проведення кураторських годин, сприяти залученню студентів до факультетських та загальноуніверситетських заходів;
- ✓ піклуватися про житлово-побутові умови студентів, їх культурний відпочинок, брати участь у розподілі місць у гуртожитку, періодично відвідувати його;
- ✓ вносити пропозиції щодо відзначення і заохочення кращих студентів;

- ✓ нести відповідальність за свою роботу перед деканатом і кафедрою.

Серед основних форм виховної роботи кураторів є: кураторські години, які можуть проводитися у вигляді бесід, «круглих столів», дискусійних клубів, інших заходів виховного впливу в студентських аудиторіях і гуртожитках (із залученням фахівців різного профілю); культпоходів історичними місцями рідного краю, до музеїв, картинних галерей, на виставки, до театрів; індивідуальна виховна робота зі студентами з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Особливості студентського самоврядування

У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що «студентське самоврядування це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні вищим навчальним закладом» [6]. У рекомендаціях Міністерства освіти і науки України вищим навчальним закладам зазначено, що «студентське самоврядування є важливим чинником розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації».

Студентське самоврядування – форма організації управління студентами різноманітною життєдіяльністю свого колективу на принципах свободи, рівноправності, безпосередньої участі в керівництві його справами.

Сьогодні студенти є рівноправними партнерами дорослих у вирішенні найважливіших проблем учбового життя. Це стало можливим завдяки дієвій структурі самоврядування. Одним із основних завдань органів управління системою вищої освіти (ст.36 Закону України «Про вищу освіту») є сприяння розвитку самоврядування у вищих навчальних закладах [6].

Зміст студентського самоврядування визначається його конкретними завданнями, тому може бути спрямованим:

– на організацію навчально-пізнавальної діяльності студентів; дозволя, що розвиває здібності, нахили людини, дає можливість спілкування, самовизначення (гуртки, шкільні театри, музеї, клубні об'єднання та ін.);

– на участь у волонтерських проектах (допомога ветеранам праці, інвалідам, постраждалим із зони проведення АТО, шевство над Будинками дитини та ін.);

– на участь у природоохоронній роботі, в громадських організаціях молоді;

– на створення студентських соціологічних гуртків (проведення анкетування студентів, викладачів, аналіз результатів, підготовка висновків щодо вдосконалення освітнього процесу в групах, на факультетах, у вишах) [5].

Головні цільові орієнтації студентського самоврядування

- по-перше, провідною функцією навчального колективу вишу має бути створення умов для особистісного зростання його членів. Участь студентів у роботі органів студентського самоврядування допомагає сформувати такі якості, як самостійність, активність, відповідальність, ініціативність, дисциплінованість, організованість;

- по-друге, без самоврядування неможливо налагодити дисципліну та порядок у ЗВО, створити належні умови для професійного та особистісно-громадянського самовизначення студентів;

- по-третє, самоврядування дозволяє розширити простір для виявлення своєї активності. Воно не повинно обмежуватись стінами закладу освіти. Виконання постійного чи тимчасового доручення може відбуватися там, де є можливим та педагогічно доцільним виявлення і розвиток соціально цінних прагнень студентської молоді.

З метою досягнення зазначених вище цільових орієнтацій необхідно дотримуватись науково обґрунтованих правил та вимог до організації студентського самоврядування.

Визначають такі ***принципи організації та функціонування студентського самоврядування:***

- змістовне та діяльне наповнення роботи органів студентського самоврядування;
- соціальна значущість діяльності органів студентського самоврядування;
- відповідність змістовного та організаційно-структурного компонентів самоврядування рівню розвитку студентського колективу;
- взаємозв'язок функцій, повноважень, реальних прав, можливостей органів студентського самоврядування;
- добровільність та виборність органів студентського самоврядування;
- ініціатива, самодіяльність та творчість дітей;
- гласність та актуальність прийнятих рішень, колегіальність їх розроблення;
- поєднання діяльності постійних і виборних органів студентського самоврядування, послідовність і систематичність їх роботи;
- обов'язкове представництво навчальних колективів в органах студентського самоврядування;
- взаємодія всіх органів студентського самоврядування;
- співробітництво всіх учасників освітнього процесу (зокрема й батьків) у процесі підготовки, прийняття та виконання рішень [11].

Отже, самоврядування, з одного боку, виконує функції внутрішньої самоорганізації студентів, а з другого – має вигляд моделі майбутньої поведінки громадян України в умовах відкритого суспільства і, таким чином, сприяє реалізації завдань громадянської освіти.

Практикум! Перейдіть за посиланням на сайт ХНПУ імені Г.С. Сковороди. (Режим доступу: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/studentsky-parlament>). Ознайомтеся з діяльністю Студентського парламенту (мета, завдання, напрями діяльності, нормативні документи).

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте основні форми навчально-дослідницької діяльності здобувачів освіти.
2. Схарактеризуйте види науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників ЗВО.
3. Розкрийте основні вимоги до написання магістерської роботи.
4. Розкрийте особливості виховного процесу у закладі вищої освіти.
5. Висвітліть основний зміст та мету виховного процесу у ЗВО.
6. Охарактеризуйте основні функції куратора академічної групи.
7. Охарактеризуйте основні напрями діяльності куратора зі студентами.
8. Яка роль студентського самоврядування у виховній роботі ЗВО?
9. Назвіть основні принципи організації та функціонування студентського самоврядування.
10. Яка роль студентського активу та студентського самоврядування у вихованні студентської молоді?

Список використаної літератури

1. Башкір О.І. Академічна доброчесність та інтелектуальна власність: конспект лекцій. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 92 с.
2. Башкір О.І. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня магістр зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. 22с.
3. Грицан О.А., Зеліско А.В., Кульчак Л.С. Методичні вказівки по написанню наукових робіт та критеріїв оцінювання різних форм наукової діяльності студентів. Івано-Франківськ: Юрид. ін-т Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2014. 27 с.
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Редакція від 29.05.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2023)
5. Єсьман І.В. Вплив студентського самоврядування на формування управлінських якостей студентів педагогічних вишів. URL:

<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c9273f3c-0133-4c36-afc7-5818087e93d9/content> (дата звернення: 22.12.2023)

6. Закон України «Про вищу освіту». Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 22.12.2023)

7. Зеленська Л.Д., Ворожбіт-Горбатюк В.В. Педагогіка вищої школи. Методичні рекомендації для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 32 с.

8. Концепції національного виховання студентської молоді. Редакція від 25.06.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text (дата звернення: 22.12.2023)

9. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Редакція від 23.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12> (дата звернення: 22.12.2023)

10. Калашнікова Л. М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях : навчальний посібник. Харків. 2016. 260 с.

11. Лемішко В.Г. Особливості організації студентського самоврядування у ВНЗ (на прикладі ННЦ ПТО НАПН України). URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/27.pdf (дата звернення: 24.12.2023)

12. Навчальний посібник з дисципліни «Педагогіка вищої школи» / Уклад. А.В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 102с.

13. [Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ. 2009. 472 с.

14. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / О.І. Федоренко, В.О. Тюріна, С.П. Гіренко, С.М. Бойко, М.О. Котелюх, П.Д. Червоний, О.В. Медведєв. Харків. 2020. 240 с.

15. Положення про куратора академічної групи ХНПУ імені Г.С. Сковороди від 27 лютого 2020 року. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/kurator.pdf (дата звернення: 22.12.2023)

16. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано–Франківськ, 2022.180 с.

17. Уйсімбаєва Н. Науково-дослідна діяльність майбутнього фахівця. *Наукові записки. Серія «Педагогіка»*. Вип.88. С. 243-246. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099961.pdf> (дата звернення: 24.12.2023)

18. Чорновол-Ткаченко О. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2014.–156с.

19. Шостаківська Н.М. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Педагогіка та етика професійної освіти». URL: <https://studfile.net/preview/9648628/> (дата звернення: 24.12.2023)

Навчально-методичне видання

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: КОНСПЕК ЛЕКЦІЙ
до модуля дисципліни «Інноваційна педагогіка»

Укладачі:

доктор педагогічних наук, професор Башкір Ольга Іванівна
кандидат педагогічних наук, доцент Цапко Алла Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент Ялліна Вікторія Леонідівна

Комп'ютерна верстка: Башкір О.І.

Коректор: Башкір О.І.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 7,4

Електронне видання

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Україна, 61002, м.Харків, вул.Алчевських, 29